PROPAGANDISTA

AZ MSZMP KB
AGITÁCIÓS
ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYÁNAK
FOLYÓIRATA

PROPAGANDISTA

AZ MSZMP KB
AGITÁCIÓS
ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYÁNAK
FOLYÓIRATA

Felelős szerkesztő:
BENCZÚR ZSUZSA

IX. évfolyam, 2. szám
1985 március

Szerkesztőség
Budapest, Széchenyi rakpart 19.
1387
Telefon: 111-400, 317-379

Megjelenik
évente nyolc alkalommal

Kiadja és terjeszti
a Kossuth Könyvkiadó
ISSN 0133–9443

85.2555/2-2 – Zrínyi Nyomda
Felelős vezető:
Vágó Sándorné vezérigazgató

Szerkesztő bizottság:

BARTHA LAJOS
BOROS SÁNDOR
CSOMA GYULA
EKLER GYÖRGY
HALAY TIBOR
KAHULITS LÁSZLÓ
KURUCZ ISTVÁN
NONN GYÖRGY
PÉTER JÁNOS
TÓTH ISTVÁN
UNGOR TIBOR
VASS HENRIK
elnök

A szerkesztőség tagjai:

FÁCZÁNYI ÖDÖN
IZSÁK LAJOS
KOVÁCS DÉNES
LOVASSY TAMÁS
TUNKLI LÁSZLÓ

PROPAGANDISTA

1985/2

PROPAGANDISTA

Tartalom

A propaganda a párt politikájának szolgálatában
A szerkesztőségi kerekasztal-beszélgetés résztvevői: *Antalóczy Albert, Dudla József, Fábián Péter* és *Maros Dénes* [5]

Tények, tervek gazdaságunkról és társadalmunkról
Faluvégi Lajossal beszélget *Gálik Mihály* és *Mester Ákos* [17]

Berecz János: 1945—1985: Történelmi utunk néhány ideológiai kérdése [32]

Kemény László: A fejlett szocializmusért. Gondolatok Konsztantyin Csernyenko és Mihail Gorbacsov kötetéről [46]

Koncz János: A közgondolkodásról [53]

NÉGY ÉVTIZED

Botos János: Pártkongresszusaink krónikája, II. rész [63]

Szabó Miklós: A szovjet hadsereg felszabadító hadműveletei Magyarországon [79]

GAZDASÁG

Kónya Lajos: A munkaerőgazdálkodás időszerű kérdései [90]

NEMZETKÖZI ÉLET

Körmendy István: Stockholmi konferencia — Az első év mérlege [100]

Simó Endre: Egy vatikáni dokumentum kapcsán [111]

TÖRTÉNELEM

Józsa Antal: A szovjet-oroszországi magyar internacionalistákról [119]

KAPITALIZMUS — MA

Simai Mihály: A vezető tőkés országok a nyolcvanas évek világgazdaságában [131]

FÓRUM

Imre Miklós: Világnézeti nevelés — szövetségi politika — propaganda [144]

A gazdaságpolitikai továbbképzés tapasztalatairól — *Milei Lajos* [152]

MÓDSZER

Bozó Gyula: Az elmélet és gyakorlat elvének érvényesítése a pártépítés oktatásában [157]

TÉNYEK ÉS ÉRVEK

A Csehszlovák Szocialista Köztársaságról — *Komornik Ferenc* [163]

A Német Demokratikus Köztársaságról — *Hajdú András* [166]

TESTVÉRLAPJAINK

Polityicseszkoje Szamoobrazovanyije [170]

Agitátor — *Stokesné Kalmár Annamária* [172]

AJÁNLÁS

A Pártélet 1984. évi számaiból — *Rákos Imre* [173]

Sorozat felszabadulásunk utáni történelmünk négy évtizedéről — *Gergely Jenő* [178]

A Magyar Front dokumentumkötetről — *Széchy András* [184]

A PROPAGANDA A PÁRT POLITIKÁJÁNAK SZOLGÁLATÁBAN

A propaganda mindenkor jelentős feladatokat oldott meg a párt céljainak megismertetésében, politikájának megértetésében, a tennivalókra való mozgósításban. Az utóbbi évek jelentős változásai természetszerűleg a pártoktatásra; a pártpropagandára is hatással voltak. Az e témáról folytatott kerekasztal-beszélgetés résztvevői – ANTALÓCZY ALBERT, az MSZMP Komárom megyei Bizottságának első titkára, DUDLA JÓZSEF, az MSZMP Miskolc városi Bizottságának első titkára, FÁBIÁN PÉTER, az MSZMP Szolnok megyei Bizottságának titkára. Szerkesztőségünket MAROS DÉNES képviselte.

— Milyen szerepet tölt be a pártpropaganda a politikai feladatok megoldásában? Hogyan segítette a XII. kongresszus határozatainak megvalósítását?

Antalóczy Albert: A magyar kommunista párt nemcsak legális, hanem illegális korszakában is nagy jelentőséget tulajdonított a propagandának. A párt korábban is egyértelműen vallotta, hogy *a legelőremutatóbb eszméket is értelmezni, magyarázni, terjeszteni kell,* enélkül azok nem válnak világnézetté, nem hatják át az emberek tudatát. Az is nyilvánvaló persze, hogy a meghatározó az eszméket igazoló *valóság,* a politika helyességét bizonyító *gyakorlat.* Propagandatevékenységünk tehát több évtizedes tapasztalatokra támaszkodik, egyebek között arra is, hogy az elmúlt négy évti-

zedben száz- és százezrek sajátították el a marxizmus—leninizmust. Mégis okkal valljuk, hogy *az utóbbi években a propaganda fölértékelődik, megújulásának időszakát éli.* A miért kérdésre a válasz számos tényezőből tevődik össze. A hetvenes években lezajlott világpolitikai és világgazdasági változások, a magyar gazdaság új pályára állítása olyan elméleti és gyakorlati problémákat és azok megoldását produkálta, amelyekre a propagandának választ kell adnia.

Példát bőségesen említhetünk. Amikor 1973-ban a kapitalizmus mély válságának talaján mutatkozott meg a gazdasági hanyatlás, még úgy ítéltük meg, hogy ezeknek a hatását kivédjük, lefékezzük, az bennünket kevéssé érint. Néhány évig igazolták is eredményeink e föltételezést. De fejlődésünk olyan szakaszához érkeztünk, amely újfajta ellentmondásokat, gondokat hozott magával, gazdaságunk nyitottsága miatt pedig a világgazdaság kedvezőtlen folyamatai sem hagyták érintetlenül országunkat, hasonlóan a többi szocialista országhoz. A szocialista fejlődést kell újraértelmeznünk, benne az ellentmondásokat, az ellentéteket, a megtorpanást, a válságtüneteket. Konkrétan nézve: az árrendszer korszerűsítése egészen más alapokra helyezte az árak kérdését, mint azt a korábbi időszakban megszoktuk; folytathatom az egyéni érdekeltséggel, a teljesítmény szerinti differenciálással. Mindettől — és sok minden mástól — megváltozott, nem kevesek számára bizonytalanná vált a szocializmusról alkotott kép.

A példák kiragadottak. Annyi bizonyos, hogy a XII. kongresszust követő években megnőttek a propagandával szembeni követelmények. *A pártpropagandától is várták a politikával, a társadalommal, a gazdasággal kapcsolatos, megszaporodott kérdésekre a választ, a párt véleményét. Fontossá vált a döntések összefüggéseinek megértetése. Tudatosult a propaganda eszközszerepe, halaszthatatlanná vált tartalmának, szervezeti rendjének és irányításának a korszerűsítése.* Hiszen — körülményeink alakulása miatt is — nőtt a politikai érzékenység és érdeklődés. Politikai jelentőségű kérdéssé vált a reális helyzettudat kialakítása, a tennivalók megértetése, elfogadtatása, a cselekvő részvételre való

mozgósítás. Nőtt a propaganda szerepe és felelőssége a pártegység folyamatos megteremtésében, az új kihívásokra adandó megfelelő válaszok kimunkálásában. Nem egyszerűen „felülről" jövő felvilágosító tevékenységre van szükség, hanem a politikai folyamatokba történő „beavatásra", termékeny párbeszédre, az egyes ember és a kollektívák lehetőségének, felelősségének felismertetésére.

A propagandát pusztán a politikai magyarázatra szűkíteni leegyszerűsítés lenne. Valóságfeltáró funkciójából következően felszínre hozza a gyakorlatban felmerülő kérdéseket, ezzel tevékenyen részt vesz a döntések előkészítésében. A pártpropaganda és a politika kapcsolatában abból kell kiindulni, hogy a jó, az eredményes politika nyújt megfelelő alapot a helyes propagandához.

A propaganda megítélésében két szélsőséges nézettel találkozunk. Az *egyik* túlbecsüli a lehetőségeit, holott a még oly tökéletes propaganda sem elégséges önmagában a társadalmi, gazdasági kérdések valósághű, teljes tudati tükröződéséhez, a *másik* elhanyagolhatónak véli magát a propagandát is, mondván, a gyakorlati tapasztalatok mindent a helyükre tesznek. Valójában *a jó politikát akkor tudjuk eredményesebben megvalósítani, ha azt részletesen és összefüggéseiben is magyarázzuk, megértetjük.* Ha az emberek értik, hogy mi a gond, mi a feladat, akkor a megoldás módozatait is könnyebb megtalálni.

Dudla József: A propaganda szerepét a maga összetettségében kell értelmeznünk, hiszen *jelen van a politika egészében.* Feladata, hogy egyik eszköze legyen a nyílt politizálásnak, járuljon hozzá a központi és a helyi döntések megértetéséhez, a velük való azonosuláshoz, foglalkozzék az emberek problémáival, adjon választ kérdéseikre, karoljon föl minden jó kezdeményezést és segítse elő a párt tömegkapcsolatának további javítását. A propaganda, a politikai nevelő és tudatformáló munka csak *akkor lehet igazán eredményes, ha minden fázisában kapcsolódik hozzá a szervező, a mozgósító tevékenység is.* Antalóczy elvtárs példáihoz kapcsolódva — amelyek a propaganda fölértékelődését, megújulásának szükségességét magyarázzák

— hadd említsem meg, hogy a XII. kongresszus határozata kimondta: őrizzük meg a korábban elért életszínvonalat, őrizzük meg vívmányainkat. Mint tudjuk, ennek teljesítése a korábbinál nagyobb erőkifejtést kíván. A határozat megértetése, elfogadtatása a propaganda számára is új volt. Ha úgy tetszik, *nehezebb lecke,* hiszen a korábbi évek dinamikus fejlődése, az életszínvonal emelkedése megkönnyítette a propaganda dolgát — a sikereket ugyanis könnyebb megmutatni, mint megmagyarázni a talpon maradás és a szinten tartás értékét. *Váltani kellett!* Lényegében azt kellett elfogadtatnia a propagandának, hogy a már elért életszínvonalat megtartjuk és a nehezedő körülmények közepette *a továbblépés feltételeit* teremtjük meg.

A propaganda betöltötte hivatását. Ma részese annak, hogy a közvélemény, a közhangulat mindinkább a kilábolás, a továbblépés módjával foglalkozik, nem beletörődő, nem apatikus, hogy „majd kibírjuk ezt is valahogy", hanem cselekvésre kész, a „mit tehetünk, mit tegyünk" állapotában van.

A közhangulat, a közgondolkodás a demokrácia kiteljesedésével fokozatosan fölértékelődik. Informáltság, tájékozottság, naponta újrakezdett eszmecsere és érdekeltség nélkül *a szocialista demokrácia* írott malaszt maradna. A valóban szocialista demokratikus viszonyok azt jelentik, hogy az egyéni vélemények közösségiként, közösségi tartalmakat hordozókként válnak értékessé és hasznosíthatóvá. Ahhoz, hogy a szocialista demokrácia intézményrendszere működőképes legyen, „össze kell csiszolódnunk", és ebben a propaganda szerepe és felelőssége nélkülözhetetlen. A pártpropaganda egyik fő feladata *az alapkérdésekben megteremteni az eszmei egységet,* először a párton belül, majd az egész társadalomban. Az egységes cselekvésnek ez előfeltétele. Az egység megteremtésének kulcskérdése pedig az értékrend.

Az utóbbi időben gyakran esik szó róla, hogy bizonyos értékek devalválódtak, mások most kerültek felszínre. Egyetlen példát említek — az egyéni kezdeményezést, az egyéni vállalkozást és annak társadalmi megbecsülését. Idegen-e ez a szocializmustól? Szerintem a szocializmusban éppen tár-

sadalmi meghatározottsága és közösségi irányultsága miatt válhat értékké. A propaganda feladata, hogy ezt az összefüggést világossá tegye. Nem mellékes egyúttal az elvi tisztázás sem, az anomáliákra, a torzulásokra való figyelmeztetés.

A társadalmi, a politikai, erkölcsi normák természetesen nem a propaganda és az agitáció útján terjednek, hanem a mindennapi tapasztalatokon alapulnak, a gyakorlatban válnak értékké vagy válnak túlhaladottá. De a propaganda feladata, hogy meghatározza viszonyunkat az új jelenségekhez, hogy nyilvánvalóvá tegye, mire törekszik a párt, mit helyesel és mit nem.

Más megközelítésben: *a propagandának szilárd, elvi alapokon kell a gyakorlati kérdésekben rugalmasnak, nyitottnak, kezdeményezőnek lennie.* Korábban a propaganda kidolgozott, elfogadott válaszokat adott. Ha úgy tetszik, „felülről vezérelt" volt. A változások fölgyorsulása nem engedi meg a „kivárást". Sürgető feladat ugyan az elvi-ideológiai álláspontok rögzítése, akár részkérdésekben is, de a társadalmi folyamatok felszínre hoztak olyan jelenségeket, amelyekre még nincs válasz. Nyilván lesz rá, tudományos elemzés és értékelés. De a propaganda nem odázhatja el a válaszadást, tehát a *tévedés kockázatát is vállalnia kell!* (A kockázatot természetesen csökkenti a propagandista politikai, ideológiai fölkészültsége.) Nem kerülheti ki a propaganda *a helyi kérdéseket*, a nem általánosítható jelenségeket sem. Szerintem itt van a legnagyobb elmaradásunk, itt kell lépést váltanunk.

Fábián Péter: A korábbinál gyorsabban változó körülmények, az új társadalmi, politikai kérdések nemcsak fokozták az emberek érdeklődését, de erősen *differenciálták* is a gondolkodást. A propaganda a politikai — elsősorban a gazdasággal összefüggő — kérdések iránt fogékonyabb közvéleménnyel találkozik ma. Következésképpen az elméleti megalapozás sürgető igénye mellett nagyobb figyelmet kellett, kell fordítani a *napi kérdések* megválaszolására. A propaganda tapasztalatainak visszacsatolása a politikai gyakorlatba — ahogy itt szó esett róla, a döntésekre gyakorolt

hatása —, az egyéni véleményeknek közösségiként hasznosítása ennél is nehezebb

Összpontosított figyelem iranyul a társadalmunkban végbemenő folyamatok megismertetésére, az ország bel- és külpolitikai helyzetének megértetésére. Ennek eredményeként reálisabbá vált az emberek helyzetismerete, történelemszemlélete. *A szocialista építőmunka eredményeit összefüggéseiben jól mutatta a propaganda, erősödött a szülőföldhöz, a történelmi gyökerekhez való kötődés.* A szocializmusról alkotott felfogás reálisabb, de még mindig vannak leegyszerűsítések, illúziók. Forrásai — a konzervativizmus, a reális lehetőségektől elszakadó radikalizmus, az elméleti bizonytalanság. A módszertani fogyatékosságok, az elméleti ismeretek hiányosságai gyengítik a marxizmus—leninizmus alkalmazását, a vitakészséget, konkrét kérdésekben a párt politikája melletti kiállást.

A propagandában nagy figyelmet fordítottunk *a gazdaságpolitikai célok* megismertetésére, a szemlélet fejlesztésére, a népgazdaság helyzetét meghatározó, illetve befolyásoló tényezők magyarázatára. Sikerült tudatosítani, hogy a gazdaságpolitikai elvek és a gyakorlat összhangját folyamatosan meg kell teremteni és újrateremteni, hogy a világgazdasági változásokhoz való alkalmazkodás megköveteli az intenzív növekedési pályára való áttérést. A központi és a megyei fejlesztési célokat, az egyensúly megteremtésére tett erőfeszítéseket tekintve egyetértés alakult ki. A gazdaságban alkalmazott módszereket azonban sokan még nehezen értik meg. Vannak, akik sokallják a változásokat és vannak, akik keveslik. Én azt hiszem, ma az a legfontosabb, hogy lépést tartsunk a változásokkal, szorosabban, rugalmasabban alkalmazkodjunk a feltételek módosulásához.

Az életszínvonal-politikát, a szintentartás érdekében tett erőfeszítéseket megértéssel fogadták. A többség az életkörülmények javításának forrását a felelősséggel végzett munkában látja. Küszködik a propaganda a teljesítményen alapuló jövedelmek szigorú összefüggésrendjének megvilágításával. A teljesítmény szerinti bérezés alapelveinek megértését elértük, de ennek gyakorlati megvalósítása számos helyen problémát jelent.

— Milyen új vonásokkal gazdagodott a megyében, illetve Miskolcon a propagandisták tevékenysége? Milyen szerepet töltenek be a helyi propagandista műhelyek, milyenek a pártpropaganda személyi, tárgyi feltételei?

Dudla József: Valamennyi helyzetelemzésünkből egyértelműen kiderült, hogy döntően két területen kellett előrelépni: jobban fel kellett zárkózni a gazdasági, a társadalmi, a kulturális feladatokhoz, illetve egyértelműen és szigorúan kellett megállapítani a propaganda fejlesztésére a különböző dokumentumokban is megfogalmazott minőségi követelményeket. Ha a propaganda tartalmi megújulásának folyamatát nézzük, akkor a hetvenes évek végén Miskolcon ott tartottunk, hogy az új vagy újszerűen fölvetődő követelmények éppen csak megjelentek célként a pártszervek és -szervezetek pártoktatási irányelveiben, intézkedési terveiben. *Igazából csak az 1983/84-es pártoktatási évtől vált a propaganda munka lényeges, meghatározó elemévé az új követelmények szerinti munka.* Ma sem mondhatjuk persze, hogy tökéletesen megoldottuk feladatunkat, hogy a népgazdasági, ágazati szintű célokat reálisan, a megyei, városi, üzemi, munkahelyi viszonyokhoz, sajátosságokhoz igazítva tudjuk mindig megfogalmazni. A tömegpropaganda szerkezete jelentősen átrendeződött a városban, a beiskolázás jobban alkalmazkodik a helyi politikai igényekhez, az egyéni érdeklődéshez és az adottságokhoz. Az elmúlt években és napjainkban is meg kellett, meg kell küzdenünk azzal, hogy a változások elméleti-ideológiai földolgozása még a kezdeteknél tart.

A *pártszervek és -szervezetek önállóságának feltételeit* tovább kell javítanunk. Ehhez igényesebb helyzetelemzésre, feladatmeghatározásra törekszünk, újabb és újabb részterületeket vizsgálunk, több és minőségében jobb, kezelhetőbb információval hozzuk kedvezőbb helyzetbe a párttagságot. Ma az a fő feladat, hogy a gazdasággal és az életszínvonallal kapcsolatos propagandához hasonló alapossággal foglalkozzunk a társadalmi élet valamennyi területével.

A *kongresszusi fölkészülés* jó alkalom volt rá,

hogy felhalmozódott tapasztalatainkat a követelmények tükrében rendszerezzük és széles körben eszmecserét folytatva szemléletet, gondolkodást, magatartást formáljunk. Végső soron azt kell elérnünk, hogy *a helyi szinten keletkező feszültségeket és konfliktusokat helyi szinten, önállóan és felelősen oldjuk, oldják is meg.* Erősítenünk kell a pártfórumok politikai műhely jellegét, a véleménycsere, a véleményformálás, a vitakészség fejlesztésében betöltött szerepét, másrészt az eddigieknél minden szinten nagyobb nyíltság, nyitottság szükséges a politikai kérdések kezelésében. Úgy látjuk, hogy Miskolcon a pártszervek és -szervezetek propaganda munkájának irányítását kell elsősorban javítani. Ezzel azt akarjuk elérni, hogy tovább növekedjék a saját körülményeit és feltételeit körültekintően figyelembe vevő, ágondoltan politizáló pártszervezetek száma.

Jelenleg *több mint ezer propagandista* vezeti, irányítja a párt által szervezett különböző tömegpolitikai tanfolyamokat. A velük szemben támasztott követelményeket világosan leírja a Politikai Bizottság 1983. augusztus 2-i határozata, egyebek között, hogy fokozódjék probléma-érzékenységük, kritikai elemzőkészségük, ismerjék föl és bírálják a téves nézeteket, serkentsék a párt politikája melletti kiállást. Jelentős javulás tapasztalható a propagandisták kiválasztásában. *Rátermettebbek, képzettebbek,* mint korábban. Az utóbbira egyetlen adat: 1977-ben a propagandisták 56 százalékának volt, ma mintegy 80 százalékának van közép-, illetve felsőfokú politikai végzettsége. Fontos feltételjavulásnak tartjuk, hogy 1984 tavaszán létrehoztuk a városi szintű propagandista klubot, amely mind nagyobb hatásfokkal segíti a propagandisták elméleti, politikai, módszertani fölkészítését. A klubban rendszeresek a különböző előadássorozatok. Most azt akarjuk elérni, hogy meghonosodjanak a propagandisták kötetlenebb találkozásai, hogy a klubmunkában is minél önállóbban tevékenykedjenek.

Fábián Péter: A XII. kongresszus óta a megyei pártbizottság és a végrehajtó bizottság az eszmei nevelőmunka szinte valamennyi kérdését napi-

rendre tűzte. A vizsgálatok, az elemzések igen jól hasznosítható tapasztalatokkal szolgáltak. Bebizonyosodott, hogy *a propaganda irányításában nagyobb figyelmet kell fordítani az alapszervezetekre.* Újra és újra meg kell erősíteni a központi és megyei döntések helyi körülményekhez való alkalmazásának, a politikai szükségletek fölismerésének készségét. A nagyüzemi munkások körében végzett tájékozódásunk ahhoz adott ösztönzést, hogy a szakmai és politikai képzés összhangjának a megteremtésében, a munkások megváltozott életritmusához jobban alkalmazkodó politikai oktatási formák bevezetésében, a munkások között tevékenykedő propagandisták speciális felkészítésében, kihelyezett marxista—leninista esti egyetemi osztályok indításában tegyünk kezdeményező lépéseket.

Alapvető feladat, hogy *a pártélet minden területét jobban hassa át a propaganda és ne elkülönült tevékenység legyen.* A megnövekedett minőségi követelmények teljesítése a propagandisták magas színvonalú politikai, szakmai felkészültségét tételezi fel, ez teljes személyiséget igényel. A mérce magasra helyeződött, a követelmények sora hosszú. Az igényeknek ma már jobban megfelelnek propagandistáink. Az általános és a politikai műveltség, a képzettség mutatói javultak. Sok esetben viszont a szakirányú végzettség, a felkészültség nem felel meg az adott tanfolyamtípusnak. Ez arra indított bennünket, hogy lehetővé tegyük *a propagandisták „szakosodását"*, ami a feladatvállalási kedvüket, magabiztosságukat is erősíti. Szívesebben vállalkoznak propagandamunkára a jól felkészült emberek, ha érdeklődésüknek, képzettségüknek megfelelő tevékenységet végezhetnek. Az Oktatási Igazgatóság — a propagandamunka műhelyeként — sikeresen tesz eleget ennek az elvárásnak, hasznosan segíti a politikai gyakorlat tapasztalatainak elméleti igényű általánosítását. A propagandisták magasabb szintű képzését, továbbképzését a képzési struktúra átalakítása, tartalmi megújulása is segíti. A *kombinált típusú speciális továbbképző tanfolyamokon* növekedett a propagandisták részvétele. Arra törekszünk, hogy minden egyes propagandistával állandó legyen az irá-

nyító szervek kapcsolata. Az 1984/85-ös tanévben kialakított *három bázisklub* megfelelően átfogja a városi, községi propagandista klubok tevékenységét, fontos közvetítő szerepet tölt be.

Érvanyagokkal, módszertani kiadványokkal is segítjük a propagandistákat. A mind tartalmasabb és időszerűbb központi kiadványok mellett megyei segédanyagok is eljutnak hozzájuk. A Szolnok megyei Politikai Szemlében „A propagandisták fóruma" címmel sorozatot indítottunk, ha szükség volt rá, külön kiadványt is megjelentettünk, a legutóbbi a megye KGST-kapcsolatait ismerteti.

Antalóczy Albert: Az eredmények között elsőként azt kell kiemelni, hogy megyénkben a pártoktatásban részt vevő 8500 párttag (a megye párttagságának több mint egyharmada) nagyban hozzájárult a párt eszmei, politikai és cselekvési egységének mind magasabb szintű megújításához. A propagandára Komárom megyében is kétirányú nyomás nehezedett: *a gazdaságpolitikai kérdések* iránt megnövekedett közérdeklődés és az irányító pártszervezetek is azt igényelték, hogy behatóbban foglalkozzunk a gazdálkodás összefüggéseivel. Nem volt problémamentes például az *új gazdasági szervezetek* elfogadtatása, hiszen tőlük — egy korábban kialakult szocializmuskép alapján — sokan eddigi vívmányainkat féltették. A jól felkészített propagandistáknak sikerült megértetniük, elfogadtatniuk a párttagság — és ezen keresztül a lakosság — többségével az új formák szükségességét, azonban továbbra is rendkívül érzékeny a reagálás — ennek így is kell lennie! — a helyenként fölbukkanó szélsőségekre, anomáliákra. *A propagandának is szerepe van abban, hogy társadalmi, gazdasági fejlődésünk irányai, céljai a lakosság széles rétegeinek egyetértésével találkoznak.* A megye dolgozóinak helytállása — gondoljunk elsőként a bányászok embert próbáló erőfeszítésére — nem képzelhető el tudatosság és nagyfokú felelősségérzet nélkül.

A propagandistákkal szemben támasztott és a beszélgetésben fölsorolt követelményeket kiegészítem azzal, hogy növekvő a propaganda szerepe *az emberi kapcsolatok, az erkölcs, az életmód formálásában.* A propaganda szervezeti kereteinek át-

alakítása megadta a lehetőséget a pártszervezeteknek, hogy *új, rugalmas, a helyi igények szerint változtatható* tematikájú pártoktatási formákat hozzanak létre. Az „Időszerű ideológiai és politikai kérdések" tanfolyamot főként az értelmiségiek körében igényelték és szervezték. Az elmúlt oktatási évben az összes pártoktatási forma egyharmadát, ez évben pedig a felét az új formákból szervezték. A rugalmasabb lehetőségek segítették a propaganda hatókörének bővítését, átalakítását, a differenciált rétegigényeket jobban kielégítő tudatformálást. Nőtt a résztvevő fiatalok aránya — egyötödről egyharmadra —, közelebb kerültünk az értelmiségiek különböző rétegeihez is.

A propagandában kerestük a politizálás *oldottabb, kötetlenebb* formáit is, így születtek olyan új kezdeményezések, mint a „pol-presszó" (Tatán és Tatabányán), politikai videoklub (a Tatabányai Hőerőmű Vállalatnál), könyvtári beszélgetések, vallászkritikai szabadegyetem stb. Jelentős szerepet szánunk a korszerű hírközlő- és video-eszközöknek, a politikai propagandában is jól hasznosítható képmagnóknak és komoly lehetőségeket látunk a városi televíziózás megteremtésében is.

Mindez nem csökkentheti a személyes meggyőzés, a propagandista személyének fontosságát. Tapasztalataink szerint a mintegy ezer pártpropagandista nagyobb része *alkalmas*, illetve *alkalmassá tehető a megnövekedett feladatok megoldására*, kisebb hányaduk viszont nem. Az alapszervezetek ezt felismerve (az eddigi áldozatos munkát megfelelően megköszönve) meggyorsították a propagandisták „minőségi cseréjét". Korábban évi tíz, tavaly húsz, az idén megközelítőleg ugyancsak húsz százalék körükben az új elvtársak aránya.

A felkészültség, a tárgyi föltételek javítása önmagában nem garancia a jobb propagandára. Az elméleti ismereteknek ugyanis meggyőződéssel, a párt politikájával való érzelmi azonosulással együtt lehet kisugárzó, másokat magával ragadó hatása. Másrészt — többször is említettük ezt a beszélgetésben — nagyon fontos az *önállóság*. Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy a Politikai Bizottságnak a pártoktatással foglalkozó dokumentumai

a társadalomtudományokat arra ösztönzik, hogy munkálják ki az elméleti-ideológiai válaszokat. Ezt a feladatukat nem vehetik át a pártszervezetek, a helyi propaganda-műhelyek.

„Május 1-én"
Csizek Zsuzsa (13 éves), tatabányai gyermekszakkör

TÉNYEK, TERVEK GAZDASÁGUNKRÓL ÉS TÁRSADALMUNKRÓL

Az 1984-es népgazdasági terv teljesítéséről, a tervezéssel, hosszabb és rövidebb távú gazdasági, társadalmi feladatainkkal összefüggő témákról beszélgetett FALUVÉGI LAJOS miniszterelnök-helyettessel, az Országos Tervhivatal elnökével GÁLIK MIHÁLY és MESTER ÁKOS, a Magyar Rádió vezető munkatársai.

— *Arra kérjük, vállalkozzék egy kis mérlegkészítésre az 1984-es népgazdasági terv teljesítéséről. Mennyiben valósulnak meg azok a főbb célok, amelyeket erre az évre magunk elé tűztünk?*

— Tíz hónap alapján azt mondhatom, hogy népgazdasági tervünk fő céljai 1984-ben teljesülnek. Mi is volt a fő cél? Az, hogy *megőrizzük a fizetőképességünket*, tetemes *aktívumot* érjünk el a nem rubelelszámolású külkereskedelemben, s nagyjában kiegyenlített legyen a KGST-országokkal való kereskedelmünk. Előirányoztuk, hogy *csökkentjük az adósságállományt*. Ehhez kapcsolódott egy igen *mérsékelt nemzetijövedelem-növekedés*, a beruházások meglehetősen nagy, 10 százalékos mérséklése és sajnos, *a fogyasztás nagyon szerény növelése* és a reálbér csökkenése.

Megállapíthatjuk, hogy a *gazdasági növekedés meggyorsult:* elsősorban az *ipari termelés* élénkült meg, s *a mezőgazdaságban* is a tervhez közelálló az állattenyésztés és a növénytermesztés együttes eredménye. A beruházási előirányzatokat tar-

tani tudjuk, a beruházási egyensúly javul. De gondjaink is vannak. Még mindig nem elég egyenletes és nem elég határozott gépiparunk kiviteli teljesítménye, holott az számunkra nagyon fontos. Mezőgazdasági termékeink ára a külföldi piacokon ebben az évben nagyon nagy mértékben csökkent. Emiatt körülbelül 100 millió dollár a veszteségünk. Mindent összevetve: külkereskedelmi egyenlegünk a tervhez közel áll, de valószínű, hogy az előirányzott nem rubelviszonylatú javulást nem tudjuk teljesen elérni. Adósságállományunk ennek ellenére csökken. A fogyasztás valamelyest nagyobb lesz, és a kiáramló munkajövedelmek is némileg nagyobbak, mint ahogyan terveztük, elsősorban a kisüzemi gazdaság szféráiban, de némileg az iparban is. Igaz, közben a fogyasztói árak is mintegy 1 százalékkal magasabbak lesznek a tervezettnél. A fogyasztásban így jön létre az egyensúly. A reálbérek a tervezett színvonal körül alakulnak. Végül is azt mondhatom: arra számítunk, hogy nagyjában-egészében a terv teljesül. Ez az 1985-ös esztendő szempontjából is nagyon fontos.

— Örvendetes, hogy gyorsul a gazdasági növekedés, kevésbé örvendetes azonban, hogy ez a fogyasztói áraknak a tervezettnél nagyobb emelkedésével is párosul. Törvényszerű összefüggésről van-e szó?

— Nyilván akad olyan gazdaság, amelyben a növekedés nem okvetlenül jár együtt a fogyasztói árak emelkedésével. Ennek az egyik fő feltétele az *egyensúly,* mind a külkereskedelemben, mind a belső, a beruházási és a fogyasztási piacon. A másik pedig, hogy e növekedés ne csupán a mennyiségben mutatkozzon meg. Nemcsak többet, hanem olcsóbban is kell termelni, tehát *a hatékonyságnak* szintén *javulnia kell.* Mi az ilyesfajta — az úgynevezett *intenzív típusú* — gazdálkodásra törekszünk.

— Azok az emberek, akik nem végeznek közgazdasági számításokat és elemzéseket, úgy teszik fel a kérdést, hogy össze kell-e húzniuk

1985-ben még jobban a nadrágszíjat. Ön az imént a fizetőképességünk megőrzéséről szólt. Ez számunkra politikai presztízskérdés, vagy pedig gazdasági kényszerűség, magyarán: hogyan függ össze pénzügyi hitelünk az erkölcsi hitelünkkel?

— Egy országnak a múltbéli teljesítményeihez és kötelezettségeihez való viszonya soha és sehol sem gazdasági kérdés csupán, hanem mindig összefügg az ország jó hírével, ahogy mondják, a goodwillel és — ennek nyomán — újabb lehetőségeivel. Mert ez a dolog lényege: *a jó hírnév, a megbízhatóság újabb lehetőségeket fiadzik.* De fizetőképességünknek a megőrzése számunkra ezekben az esztendőkben elsősorban nem presztízskérdés volt, hanem gazdaságilag is előnyösebbnek mutatkozott. Nem kell messzire mennünk példáért. Azok az országok, amelyek átütemezést, moratóriumot kértek, sokkal hosszabb ideig fognak gazdasági és társadalmi problémáikkal küszködni.

A kormány 1985-re — az eredményekből és tapasztalatokból kiindulva — olyan tervet ajánl társadalmunknak, amelyben érvényben marad az egyensúly követelménye, s megállítjuk a beruházások és a reálbérek csökkenését. Ez azonban olyan egyenlet, amely csak akkor oldható meg, ha gazdasági teljesítményeink javulnak. Ezért számítunk arra, hogy 1985-ben a nemzeti jövedelem 2,5—3 százalék közötti mértékben növekszik majd, valamelyest gyorsabban, mint 1984-ben. Kérdésére tehát azt felelhetem, hogy a nadrágszíjat talán nem kell beljebb húznunk, de azon még meditálnunk kell, hogy elmenjünk-e a szabóhoz kiengedtetni azt a bizonyos nadrágot.

— A gazdasági kormányzat már elég régóta a vállalatok tudomására hozta, hogy aki nem képes alkalmazkodni a világpiac új követelményeihez, az ne számítson költségvetési támogatásra. Sajnos a vállalatok egy része ezt egyáltalán nem vette komolyan, sőt talán a dolgozói nem is igen tudtak arról, hogy — mint mondani szokták — süllyed a hajó. Így aztán a szanálásról, a csődeljárásról, a felszámolásról

hozott döntés — vagyis a hajótörés ténye — elég gyakran készületlenül érte azokat, akik nem a kapitányi hídon vannak.

— Magam is tapasztaltam ilyesmit az Állami Tervbizottságban, amikor az Egyesült Izzót, a Csepelt és más nagyvállalatainkat segítettük új vizekre. Az első és legnagyobb gondnak itt ezt tartom: ezelőtt igazándiból nem volt társadalmi közmegegyezés abban, hogy *társadalmi érdekünk az éveken át tartósan gyengélkedő vállalatokat átszervezni, megújulásra bírni,* s ha netán szükséges, *leépíteni,* megszüntetni.

— Ez társadalmi közmegegyezés kérdése volna? Nem inkább döntés kérdése?

— Meggyőződésem, hogy nem. Nem elég határozatot hozni, hogy ezentúl másképp járunk el, hogy így vagy úgy kell a vállalatnak működnie, hanem *olyan társadalmi viszonyokat* kell teremtenünk, amelyek ezt lehetővé is teszik. Továbbá: a vállalat kollektívájának tudnia kell azt — ebbe be kell avatni —, hogy az általa készített termék milyen színvonalú, hova sorolódik, mi a jövője, mi a követelmény vele kapcsolatban. Eddig ez nem így volt, sőt nagyvállalatainknak telephelyein gyakran hosszú évekig nem okozott fejfájást a gazdaságtalan termék és tevékenység. Ezen segítenek *az új vállalatirányítási formák* azzal, hogy *bevonják a kollektívát — ennek vezetőit — a vállalat nagyobb stratégiai problémáinak eldöntésébe.* Azután: régebben iparvállalatainknak — különösen a feldolgozó iparban — olyan beruházáspolitika alapján születtek, amelyben egy-egy gyár szervezésekor a termelés konvertálásának lehetősége egyszerűen nem volt kérdés, csak az volt a feladat, hogy ezt vagy amazt ilyen meg ilyen mennyiségben tessék gyártani. Iparpolitikánkban és műszaki fejlesztési politikánkban föl sem sejlett, hogy gyorsan tudjunk több irányban váltani. Ráadásul hitel- és pénzügyi rendszerünk nem adott elég fogódzót ahhoz, hogy hol érdemes összekapcsolni termelőalapokat, az egyik helyről a másikra vinni át termelőeszközt, munkaerőt, hogyan kell a társadalmi tőkét

mozgatni. Ez nem vált mindennapi feladatává pénzügyi rendszerünknek, de az átképzési és a bérezési rendszer sem nyújtott ehhez elég segítséget. Most ezen már talán túlvagyunk.

— Szóval az lenne a kívánatos, hogy a vállalatok — és nemcsak a vállalati vezérkar — mindenütt pontosan tudják: az, amit gyártanak, veszteséges-e, vagy nem veszteséges, megy-e a hajó, vagy nem megy? Ha megy, hogyan megy, jó irányban megy-e? Azt hiszem, a jövőben is középponti kérdés lesz az, hogy képesek vagyunk-e fokozni a hatékonyságot.

— Nem egyszerűen arról van szó, hogy ezt a feladatot a következő években decentralizáljuk, hanem hogy a *jövő terveiben megjelöljük a kitörés fő pontjait,* megteremtjük *a legeredményesebb ágazatok fejlődésének föltételeit,* s a *nemzetközi gazdasági kapcsolatokban* ezt kormányzati oldalról is *segítjük,* támogatjuk. Olyan helyzetet hozunk létre, hogy a vállalatok műszaki készsége, munkaerőfelkészültsége és a pénzügyi rendszer jobban segítse a hatékonyságjavítás munkáját.

— Milyen eszközeink, módszereink és reményeink vannak erre?

— A kormányzat ezután sem fog lemondani arról, hogy a műszaki fejlődés fő vonalát a világfejlődés tükrében rendszeresen áttekintse és gazdaságunk számára, ahogy ezt mondani szokták, felrajzolja, kiemelje, megtervezze. Ide tartoznak *a központi fejlesztési programok,* amelyek ma is léteznek a mikroelektronikában, a gyógyszer, növényvédő szer és közbülső termékek gyártásában. Ilyennek tekintjük az egész *társadalmi elektronizálási folyamatot.* Nem egyszerűen az eszközök gyártását, hanem inkább azoknak a termelésben és a társadalom minden területén való alkalmazását, a kommunikációs rendszer széles körű fejlesztését és az új nemzedékek számára az ezt segítő oktatás kiépítését. Ilyen kiemelt terület lesz a robottechnika. Ma már úgynevezett értelmes robotokat alkalmaznak, amelyek nemcsak egy meghatározott műveletet végeznek, hanem választani is tudnak, hogy ilyen vagy amo-

lyan helyzetben melyik műveletet végezzék el. A kormányzat a közelmúltban hagyta jóvá a mikroelektronika ilyen értelmű társadalmi és gazdasági szervezőprogramjának első vázlatát. Ugyancsak nagy figyelmet szentelünk a következő esztendőkben *a biotechnikának és a biológiai iparnak.* A kiemelt programok együtt járnak bizonyos preferenciákkal, állami kedvezményekkel, ha kell, állami fejlesztési eszközökkel. Ami a reményeket illeti, hadd mondjam meg őszintén: hajlamosak vagyunk rá, hogy dolgainkat olykor túlzásba vigyük. Nekünk nincs arra szellemi és anyagi erőnk, hogy minden ágazatban a világ élvonalába törjünk. Ezért jól ki kell választanunk a *súlypontokat!* Azokat, ahol hagyományaink vannak, ahol szellemi — kutatási — hátterünk van, s amelyekhez megfelelő ipari bázisokat is hozzá tudunk rendelni. Kiemelni tehát néhány kulcspontot, de közben *az egész gazdaságot fokozatosan felzárkóztatni* a műszaki korszerűsítés szempontjából — ez a feladat áll előttünk.

— Ez már nemcsak a jelennek meg a holnapnak a tervezésével függ össze, hanem a távolabbi jövővel is. Köztudomású, hogy a tervezőnek bizonyos területeken vannak kézzelfogható fogódzói, másutt pedig több a bizonytalanság. Azok közül, amiket erős fogódzónak tartunk, az egyik a KGST-együttműködés. Nem véletlen, hogy a KGST-országok középtávon is igyekeznek egyeztetni elképzeléseiket. Kormánydelegációnk Lázár György miniszterelnök vezetésével legutóbb 1984 novemberében tárgyalt Moszkvában; engedje meg, hogy az akkor kiadott közleményből szó szerint idézzek: „Jóváhagyták az 1986—1990. évi népgazdasági tervek koordinációjának eddigi eredményeit, továbbá a gazdasági és műszaki-tudományos együttműködés erősítésére vonatkozó egyeztetett intézkedéseket." Ebből számomra az tűnik ki, hogy bizonyos kérdéseket már sikerült lezárni, mások még nyitva maradtak.

— A KGST-országok közötti *tervegyeztetés* másfél éves — majdnem kétéves — munka. Ennek az

első szakaszát fejeztük be, s hozzátehetem, hogy *sikeresen*. Mi az, amiben számunkra és szovjet partnereink számára is eredményes volt ez a tárgyalás? Elértük, hogy a magyar gazdaság számára az *energiát és a legfontosabb nyersanyagokat* az 1986 és 1990 közötti időszakban az 1985. évi szinten fogják szállítani. Ez nagyon nagy dolog. S ha ehhez az olaj-, gáz- és nyersanyagmennyiséghez hozzászámítjuk azokat a tennivalókat, amelyeket mi az energiatakarékosságban, az anyagfelhasználás csökkentésében és a technológiai korszerűsítésben kívánunk elvégezni, kiderül: így már elég jól megalapozhatjuk az 1986—1990 közötti időszak gazdasági növekedését. Ehhez persze a szovjet gazdaság számára szükséges árukat is számításba kellett vennünk, de hozzátehetem, hogy a *szovjet piac* változatlanul nagy piaca lesz a magyar gépiparnak és vegyiparnak. A tervkoordinálás *második szakaszában* kerül sor a bővítésre. Azt reméljük, hogy nem állunk meg az 1985-ös szállítási mennyiségeknél, hanem 2—3 százalékkal tovább tudunk lépni a kölcsönös szállításokban, s ez serkentőleg hat majd gazdaságunkra. A tárgyalás során olyan szerződéseket is előirányoztunk, amelyek *a legkorszerűbb technikának*, az előbb említett elektronikának, a robottechnikának és a biotechnikának *a bevezetésére, elterjesztésére* s a *műszaki és tudományos együttműködésre* vonatkoznak. Ez számunkra azért is előnyös, mert e területek igencsak rászorulnak a kutatásra, s nagyon nagy befektetéseket emésztenek föl. A magyar gazdaság ilyen együttműködések révén a KGST-ben több közös kutatási programban vesz részt. Ezáltal közelebb kerülhetünk a világ műszaki haladásának élvonalához: ezt a magyar gazdaság egymagában nagyonnagyon nehezen tudná elérni.

— Térjünk vissza a jelenhez, közelebbről az 1985. január elsején életbe lépő gazdasági szabályozáshoz. Miről is van szó voltaképpen: koncepcióváltásról vagy korrekcióról?

— Az a helyes kiindulási alap, hogy mi 1966 és 1968 között elkezdtük a gazdaságirányítás reformját, s időnként szükség van rá, hogy felülvizsgál-

juk irányítási módszereinket, összehangoljuk egymással különféle lépéseinket. A Központi Bizottság áprilisi határozatában *több évre érvényes elgondolásrendszer* öltött testet. Eszerint a gazdaságirányítás továbbfejlesztésének keretében az 1966 és 1968 közötti megkezdett úton haladunk tovább úgy, hogy az 1986—1990 közötti időszakra előre meghatározzuk és ütemezzük feladatainkat. Ez nagyon fontos dolog — s ezt éppen az 1968-as tapasztalatok igazolják. Utólag látjuk: hatalmas politikai és gazdasági erőket vetettünk latba, hogy az 1968. január elsejei intézkedések minden szempontból összhangban legyenek egymással, de nem volt igazán kidolgozva a következő három-négy lépés. És ezért is — hangsúlyozom: ezért *is* — bizonytalanodott el azután a gazdaságpolitika.

— Tehát most megpróbáljuk előre végiggondolni a dolgot, s koncepciózusabban, hosszabb távot belátva előkészíteni a következő lépéseket?

— Igen. Azért kell ezeket így előkészíteni, hogy hosszabb távon is *összeilleszkedjenek az elemek*, s ezáltal az *egész egységet alkosson*, egy irányban húzzon. De vannak olyan lépések is — például a személyi jövedelemadóztatás rendszere —, amelyet nem lehet „csak úgy" elhatározni. Ezt ugyan jó lenne már 1985-ben bevezetni, ámde ilyesmit megszervezni, betanítani stb. — ehhez idő kell! Ezért van szükség arra, hogy előre tüzetesen átgondoljuk, mit akarunk majd néhány év múlva.

— Visszatérve az 1985. évi szabályozókhoz. Nyilván nagyon sok vállalatnál máris számolnak, tervezgetnek és fölteszik a kérdést, hogy ki jár jobban ezekkel a szabályozókkal. Összességében, ugye, jövőre sem lesz nagyobb a felhasználható jövedelem a vállalati szférában, mint az idén?

— *1985-ben sem lesz sokkal több társadalmi jövedelmünk*, mint 1984-ben. S ami még nincs a zsebünkben, azt nem is oszthatjuk szét. A vállalatok és az állam közötti jövedelemmegosztás arányában

semmiféle érdemleges változást nem tervezünk, pontosabban nem tervezhetünk. Ezt alapelvként kell elfogadni. Hogy ki jár vagy ki járhat jól? A jövedelemelvonás rendszerének megváltozása azt jelenti, hogy a vállalatoknak a náluk lekötött eszközök, termelési tényezők, tehát a kifizetett bérek és a felhasznált termelőeszközök arányában bér- és vagyonadót kell fizetniük, mintegy a munkájukhoz kapcsolódó alapkövetelményként. Ez új, illetőleg megnövelt adózási kötelezettség, ám ugyanekkor az eddigi nyereségadó-kötelezettséget csökkentjük. Ebből az következik, hogy azoknak a vállalatoknak, amelyek az átlagosnál nagyobb hatékonysággal dolgoznak, tehát kevesebb munkát és eszközt használnak fel, *a nyereségadó csökkentése* révén a jövő évi összosztozkodás arányán belül több pénzük marad, ők tehát jól járnak. De talán még fontosabb, hogy miként fest majd ez a dolog az utána következő esztendőkben. Annak a vállalatnak a jövedelméből, amely gyorsabban tud fejlődni 1985-ben, 1986-ban és 1987-ben, az eddigihez képest nagyobb hányad marad ott a vállalati osztatlan alapban fejlesztésre, bérnövelésre és egyebekre.

— Szabadabban gazdálkodhatnak a jövedelmükkel?

— Igen, mert a felhasználásban *megszűnik jó néhány eddigi kötöttség.* A szabályozás tehát egyértelműen azoknak a vállalatoknak kedvez, amelyek az átlagosnál gyorsabb fejlődésre képesek. Ennek a képletnek, persze, van egy másik oldala is. Akik nem képesek, viszonylag rosszabbul járnak majd. De az új követelményrendszernek épp ez a lényege. Ezt mindannyiunknak föl kell vállalnunk!

— A jövőben lesz olyan vállalattípus, amelyet vállalati tanács fog irányítani. Miért nem kizárólag az ő dolguk, hogy jelöljék a megválasztandó igazgatót, miért kell ehhez a felügyeleti szerv előzetes egyetértése?

— Tisztázzunk valamit! Ahol a jövőben pályázati alapján a kollektíva vagy az általa választott szűkebb testület, a vállalati tanács dönti el, hogy ki

lesz az igazgató, ott az esetek nagy többségében — politikai szóhasználattal — többes jelölés lesz. A minisztériumnak nem az a joga, hogy megmondja, kinek a megválasztásával ért egyet, hanem hogy a jelölés előtt megmondja: szerinte alkalmas-e a szóban forgó személy arra, hogy igazgató legyen. Hogy miért van szükség ilyen ellenőrzésre?

Az esetek többségében a minisztérium maga az alapítószerv, a minisztérium gyakorolja a törvényességi felügyeletet a vállalat fölött. s a minisztériumnak a feladata, hogy kimunkálja az ágazati gazdaságpolitikát. Úgy vélem: legalábbis a mostani időszakban indokolt, hogy a minisztériumnak módja legyen nemet mondani, ha valamilyen *kizáró okot* lát. Például olyan jelöltről, aki — mondjuk — két vállalatnál már kudarcot vallott, a minisztérium nyugodtan kimondhatja, hogy nem bízik benne.

— Térjünk át arra a döntésre, amelyet a kormány a lakáskérdésről hozott. Az erről szóló közleményből idézek néhány adatot. 1981 és 1985 között, tehát ebben az ötéves tervidőszakban felépül 375 ezer lakás, csaknem 100 ezer állami lakást felújítanak, 70—80 ezret korszerűsítenek, azaz összességében teljesül az ötéves terv lakásprogramja. Ezek valóban lenyűgöző adatok, mégis — gondolom — sokan megkérdeznék öntől, hogy meddig lesz még Magyarországon lakáskérdés.

— Húsz évvel ezelőtt *merőben mások voltak a lakásgondok.* Hogy példát is mondjak: most nyilvántartunk, azt hiszem, 50 ezer olyan lakásigénylőt a fővárosban, akiknek igen jó lakásuk van, de nagyobbat, komfortosabbat, szebbet, jobbat szeretnének, s ezért hajlandók áldozatokat is hozni. Húsz évvel ezelőtt bizonyára megmosolyogták volna azt, aki a tanácshoz ilyenféle lakáskérést adott volna be. Úgy gondolom, hogy *a lakáskérdés társadalmi megítélését* olyannak kell elfogadnunk, amilyennek azt a társadalom közvetíti felénk. Több oka is van annak, hogy komoly eredményeink ellenére — különösen egy olyan szakaszban, amikor sok gazdasági nehézséggel küzdöttünk — a megelégedettség

mintha sokkal alacsonyabb fokú volna, mint ahogyan e számok alapján elvárhatnánk. Az első: nem sikerült — hiába tettünk lépéseket ez irányban — *igazságosabbá tenni a tehervállalást.* Még mindig vannak, akik több anyagi áldozatra lennének képesek, s jócskán vannak, akiktől jövedelmi viszonyaikhoz képest túlságosan nagy áldozatot kérünk. Nem csupán a lakásépítésről beszélek, hanem a lakásfenntartásról, a lakáscserékről, a lakbérről, egyszóval az egész lakáskérdésről. Amellett a lakáshoz való jutásban a pályakezdők, a családalapítók és a viszonylag kis jövedelműek esélye az elmúlt években — megint csak intézkedéseink ellenére — gyengült. Nem azért — és ez fölöttébb fontos —, mert a lakásprogram nem fordított rájuk kellő figyelmet, hanem mert a külső tényezők, a fogyasztói árak, a kereseti lehetőségek és egyebek úgy alakultak, ahogyan, s emiatt általában kedvezőtlenebbé váltak a lakáshoz való jutásuk esélyei.

— *A tervező ezt nem látta előre?*

— A tervezésben valamit nem látni, vagy valamit nem pontosan tervezni, az két külön kategória, nem ugyanaz a hiba. Mi ezt a jelenséget előre láttuk, hiszen épp ezért jó néhány újfajta támogatást is beépítettünk a rendszerbe. De ez kevésnek bizonyult. Ezért a kormány kezdeményezésére a tanácsok egy kiegészítő hároméves programot készítettek, egyértelműen ezeknek a rétegeknek a lakáshoz juttatása végett. *A mostani kormányprogram ennyiben* — és viszonylag idejekorán — *kiigazítja, kiegészíti az előző programot.* Baj az is, hogy a lakáscsere, a lakásmobilitás még mindig nagyon-nagyon lassan halad. Nagyobb lakásmozgással sokkal több lakásigényt tudnánk kielégíteni. Persze ez nem megy magától, ehhez *megfelelő érdekeltség* kell. Végül — s erről nemigen beszélnek azok, akik a lakáshelyzetünket bírálják — hazánkban még ma is nagyon élénk a társadalmi mozgás, a városba áramlás és a nagyközségekbe való áramlás. Budapesten ugyan mintha megállt volna, de Pest környékén még nem állt meg. Márpedig ez a folyamat újra meg újra lakásigénylőket produkál, s ezt is figyelembe kell venni, ha az úgynevezett megelé-

gedettségnek, pontosabban a meg nem elégedettségnek a fokáról beszélünk.

— Milyen időközönként nézi meg a kormány, hogy egy-egy terv „sínen van-e", kell-e igazítani rajta, vannak-e az eddigiektől eltérő elképzelések?

— Az olyan programokat, mint az általános iskolaépítési program, az egészségügyi társadalmi program vagy a lakásprogram, a kormány *legalább kétévenként* áttekinti. Minden részletében megvizsgálja a programot, annak teljesítését. A kormány ilyenkor nemcsak értékel, bírál, hanem egy nagyon részletes cselekvési, intézkedési programot is elfogad. Ebben arról van szó, hogy a következő két évben milyen lépéseket kell megtenni, mit kell fokozottan ellenőrizni, hogyan kell itt felkészülni a következő ötéves tervre stb.

— A kormányülésről kiadott közleményből megtudtuk, hogy 1985-ben növelni kell a tanácsi beruházásban épülő lakások számát, vagy mondjuk így, az állami lakások számát. Ez egy újfajta irány kezdetét jelenti? Hiszen az elmúlt négy-öt évben ez a szám állandóan csökkent.

— Mi annak idején sem csináltunk belőle titkot, hogy az összlakásépítésen belül mintegy 20 százalék az az arány, amelyet célszerű volna *az állami lakások építésében* elérni. Ennek több oka van. Bizonyos rétegekben a szociális indítékok oly erősek, hogy lakásproblémájukat csakis állami lakással, állami bérlakással tudjuk megoldani. De van gazdasági indíték is: ilyen a városépítés, vagy hogy ki kell használni a házgyárakat, mert ez anyagi előnnyel is jár. Ez a *20 százalékos arány* az elmúlt esztendőkben mintegy *13 százalékra csökkent.* Az elmúlt években ugyanis csökkentenünk kellett a beruházási célú támogatásokat. Nem az volt a kormányzati szándék, hogy az állami lakások építését csökkentsék. De ha csatornát, iskolát, utat, kórházat is kellett építeni, felújítani és így tovább, a tanácsok csak úgy tudták mindezt egybeilleszteni,

hogy csökkentették a lakásépítést. Ezt tudva, *1985-ben növelni kezdjük az állami lakások építését,* s a következő ötéves terv második felére el szeretnénk jutni az általunk kedvezőnek ítélt 20 százalékos színvonalhoz. Ennek fontos szerepe lesz abban, hogy a *gyermekes családok és a pályakezdők, a családalapítók lakáshoz való juttatására* vonatkozó elképzeléseinket végre tudjuk hajtani. Az említett kiegészítő program ezt vállalja el, s már 1985-ben ötezerrel több pályakezdő, családalapító fiatal és család jut lakáshoz.

— Ez kihat az ország népesedési helyzetére. Ám a növekvő költségek miatt ma mégis nehezebb lakáshoz jutni, veszít reálértékéből a gyermekgondozási segély, az anyasági segély. Ez nyilván felelősséget és feladatot is jelent a kormánynak. A kérdésem az, hogy a családok gyermekvállalási hajlandóságát erősíteni kizárólag anyagi kérdés-e.

— Akkor, amikor előkészítettük *a hosszú távú népesedési programot,* az elemzések azt állapították meg, hogy a gyermekvállalás és az anyagi feltételek között nincs egyértelmű kapcsolat. Nagyon érdekes például, hogy a hetvenes években, amikor az anyagi körülmények igen gyorsan és látványosan javultak, nem volt annyi második gyermek, mint mostanában. Ez csak egy kiragadott példa, s pusztán arra akartam rávilágítani vele, hogy a gyermek vállalása a társadalmi közfelfogástól, a családtól, a család tiszteletétől, a nemzetközi politikai viszonyoktól, a háborús veszélytől és még sok más dologtól egyaránt függ.

— Ön szerint mennyit vállal át a társadalom a gyermeknevelés és az időskorúak gondozásának költségeiből, s mennyit kellene átvállalnia?

— A most formálódó *szociálpolitikai koncepció* keretében elvégzett minden vizsgálat és a tudományos kutatómunka azt állapította meg, hogy jelenleg a gyermekellátás költségeiből *25—30 százalékot az állam fedez.* Ebben benne van az óvoda, a

bölcsőde, az iskola, a családi pótlék meg még sok más. A következő ötéves terv időszakában szeretnénk néhány százalékkal többet vállalni, mégpedig úgy, hogy egyúttal a társadalmi igazságosság is jobban érvényesüljön. Ami a nyugdíjakat illeti: az utóbbi években a nyugdíjak reálértéke igen széles körben csökkent, de ma az állami költségvetés így is a nemzeti jövedelem 10 százalékát fordítja nyugdíjkiadásokra.

— Megnéztem a Statisztikai Évkönyvben: 1983-ban több mint 75 milliárd ment nyugdíjra.

— Igen, s ez nem akármilyen összeg! Hadd tegyem hozzá, hogy mindig *tiltakozom az ellen, ha valahol juttatásnak minősítik a nyugdíjat.* Egy dolgos élet alatt megszerzett jogról van szó! Itt is sok mindent kell még tennünk azért, hogy a társadalmi igazságosság jobban érvényesüljön.

— Ez egyebek között a társadalmi érdekegyeztetésnek is dolga. Vajon a társadalmi érdekegyeztetés hogyan épül bele a tervezés folyamatába?

— Mi ebben az előző ötéves tervnél egy lépéssel előbbre léptünk. A tervezésben *nagyobb teret és figyelmet kaptak a társadalmi folyamatok, a társadalmi problémák.* Ez most egy kicsit furcsán hangzik, mert mintha az elmúlt években ezek a problémák éppenséggel sokasodtak volna. De azért az is igaz, hogy közben útnak indítottuk az általános iskolai társadalmi programot, fokozott erővel foglalkoztunk a lakáskérdéssel, több évi munkánk van már a formálódó szociálpolitikai koncepcióban stb.

Azt hiszem, annak gyümölcsét, hogy a tervezés igyekezett minderre nagyobb figyelmet fordítani, majd a következő években szedhetjük le. Maga *az érdekegyeztetés folyamata beleépül a tervezésbe,* mégpedig oly módon, hogy ezeknek a programoknak az előkészítése során és által egy kicsit a társadalmat is szervezzük. Ha most arról folyik a vita, hogy milyen legyen a településhálózatunk 2000-ben, ez nemcsak holmi elvont eszmecsere, ha-

nem ebben valamiféle aktivizálás is végbemegy: ezt meg ezt fogjuk tenni a természeti környezet védelméért, vagy így meg így lesz jobb az ellátás, szebb a környezet, s ezért kinek-kinek ezt meg ezt kell tennie, vállalnia. Az érdekegyeztetés különben azt is jelenti, hogy a terv összefüggésrendszerét, irányelveit, magát *a tervet és a programokat az érdekképviseleti szervek és a társadalmi szervezetek szintén megvitatják*, véleményt mondanak róluk, s ezek a vélemények eljutnak a párt és a kormány elé. Az most fordul elő első ízben, hogy mi, tervezők már a tervkészítés kezdeti szakaszától párbeszédet folytatunk e szervezetekkel. A cél az, hogy *a terv közös érdekeinket fejezze ki, hiszen ez az eredményes végrehajtásnak elengedhetetlen föltétele.*

(A Magyar Rádióban 1984. november 19-én elhangzott beszélgetés szerkesztett és rövidített szövege.)

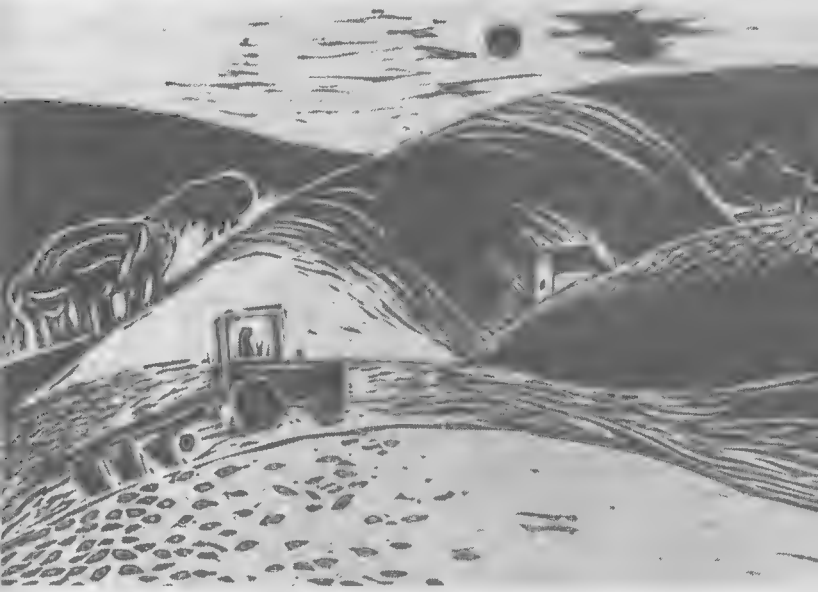

„A határon"
Tóth Katalin (14 éves), nagybajomi általános iskola

BERECZ JÁNOS

1945–1985: TÖRTÉNELMI UTUNK NÉHÁNY IDEOLÓGIAI KÉRDÉSE

Kevés olyan időszaka, folyamata akad történelmünknek, amelyikre igazabb, jogosabb volna a *történelmi út* megjelölés, mint az elmúlt negyven esztendő. Ha csak címszavakban gondoljuk is végig, meglepődünk e kor gazdagságán, sokoldalúságán: *új államiság, népi demokratikus forradalom, földreform, a hatalom megragadása, népgazdasági tervek, pártegyesülés, szocialista tulajdonviszonyok, iparosítás, kulturális forradalom, politikai válság, ellenforradalom, konszolidáció, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a termelőerők számottevő mértékű megerősödése, a szocialista kultúra kivirágzása, a szocializmusnak magyar talajban való meggyökerezése* ...

Új ország született ez alatt a negyven év alatt. 1950 és 1982 között a nemzeti jövedelmünk az ötszörösére, az ipari termelésünk majdnem a kilencszeresére, népgazdaságunk állóeszköz-állománya több mint a négyszeresére, a lakossági fogyasztás a négyszeresére növekedett. Leraktuk, majd megerősítettük a szocialista termelési viszonyok alapjait, és fölszámoltuk az osztályellentéteket, a kizsákmányolást. Megteremtettük az emberek létbiztonságának feltételeit. Magyarországon teljes a foglalkoztatottság. Minden állampolgárra kiterjesztettük az ingyenes oktatást, a szociális és az egészségügyi gondoskodást. A nem mezőgazdasági ágazatokban foglalkoztatottak száma megkétszereződött, ma már körülbelül négymillió. A városi népesség száma 41 százalékról 55 százalékra gyarapodott. 1949-ben csak a lakosság 6,9 százalékának volt kö-

zépfokú vagy annál magasabb iskolai végzettsége, ez az arány három és fél évtized alatt 34,9 százalékra emelkedett. Az egy lakosra jutó nemzeti termék 1960 és 1979 között évenként 5 százalékkal növekedett (a világátlag akkor körülbelül 3 százalék volt). Még büszkébbek lehetünk mezőgazdaságunk eredményeire: az egy emberre jutó termelésben hatodikok vagyunk a világranglistán. A megtermelt és fölhasznált valamennyi termék és szolgáltatás mennyiségében a 25. hely a miénk.

Az elmúlt negyven év — valamennyi hibánk és gondunk ellenére — a magyar kommunista mozgalom büszkesége. *Pártunk létezésének immár 67 évéből négy évtizedet az ország élén, a hatalmat gyakorolva töltött el, dolgozott végig.* És ennek a negyven esztendőnek a tanulságai hasznosíthatók és hasznosítandók lesznek az előttünk sorakozó évtizedekben is.

Harcban a hatalomért, a hatalom birtoklása

A magyar kommunista mozgalom tevékenységének középpontjában mindenkor a *hatalom* állott. Marx óta sohasem csináltunk titkot abból, hogy mozgalmunk legfontosabb feladata: a munkásosztály élén a hatalom megragadása és megtartása. Bármilyen társadalmi vagy politikai célt csak akkor érhetnek el a dolgozók, ha övék e legfontosabb politikai eszköz.

A magyar kommunista mozgalomnak a hatalomhoz való viszonyáról szólva nem egyszer megfogalmazódtak már különféle fenntartások, ellenvélemények. Például a népi demokratikus forradalommal kapcsolatban többen megjegyezték: bizony elsiettük. Csakhogy nem a kommunistáktól függött, hogy hogyan és mikorra érik meg a lehetőség a magyar társadalomban és a nemzetközi politikában a hatalom megragadására. Másfelől meg nagyra becsülhetjük azt a politikai erőt, amelyik felismerte, hogy a forradalom akkor végigvihető.

Mindezekhez még annyit: a kommunista vezetők 1945 elején — helyesen — tiltakoztak az ellen, hogy bárki a *proletárdiktatúra* létrehozását hirdesse meg Magyarországon. Hiszen a történelmi

szükséglet az volt, hogy *a magyar társadalom legszélesebb körei építsék az új, antifasiszta és demokratikus országot.* A proletárforradalom akkori meghirdetése minden bizonnyal az ezekkel az erőkkel való szembekerülést, de legalábbis a szakadást idézte volna elő. Ugyanakkor valóságos társadalmi igény volt egy demokratikus rendszer létrehozása. Abban a politikai életben résztvevők egyike sem kételkedett, hogy új Magyarországnak kell születnie. Ezt a felismerést a *„Lesz magyar újjászületés!"* jelszavával a kommunista párt fejezte ki a legvilágosabban.

És kövessük tovább az eseményeket! Vajon a helyzet, a feladatok változásait követve miképpen haladt előre maga a politika? Az MKP vezetése 1945 és 1947 között — ha bukdácsolva, néha teoretikus zavarban is — lényegileg jól látta, hogy milyen irányban haladunk. Révai József 1945 februárjában a következőket állapította meg: *a kommunista párt a nemzeti függetlenségért és egy olyan demokráciáért harcol, amelyben „az államhatalom nem a burzsoázia fegyvere a munkásosztály és a dolgozó nép ellen, hanem amelyben az államhatalomra gyakorolt befolyásával a dolgozó nép siettetheti a fejlődést a szocializmus felé... Ha sikerül megtartanunk a munkásosztály pozícióit a demokratikus államhatalomban, akkor a fejlődés a szocializmus felé nemcsak a dolgozó nép alulról folyó osztályharca útján mehet végbe, hanem ezt a fejlődést siettethetjük felülről is... Azért harcolunk a demokráciáért és a nemzeti függetlenségért is, hogy ha új módszerekkel és új utakon is, de közelebb kerüljünk a szocializmushoz, a kommunizmushoz."*

Az MKP 1946. évi III. kongresszusának dokumentumában egyebeken kívül ez áll: *„A kommunista pártok az utolsó negyed század alatt megtanulták, hogy a szocializmushoz nemcsak egy út vezet, de csak olyan út vezet, amelyet minden ország sajátos viszonyainak figyelembe vételével építünk... Azt is tudjuk, hogy ez a szocializmus, bár magáévá teszi a nemzetközi tapasztalatok egész tárházát, csak a magyar történelmi fejlődés, a magyar gazdasági, politikai és társadalmi erők eredményei alapján jöhet létre, s mint ilyen, magyar földön*

termett, magyar viszonyokhoz szabott szocializmus lesz... Csak a népi demokrácia teszi lehetővé, hogy országunk társadalmi fejlődés útján, polgárháború nélkül haladjon a szocializmushoz. E célok elérése nehéz harcokkal jár." Ezzel a párt kiállt a forradalom mellett, miközben azt is kimondta, hogy ezt a forradalmat a magyar viszonyok között kell megvívni és véghezvinni.

Mindebből két kérdés következik: *kell-e mindig mindent tisztán látni már menet közben?* és *szükséges-e idejében felismerni a változások lényegét?* Az első kérdésre a válasz: *nem.* Nem feltétlenül szükséges mindent azonnal a legapróbb részleteiben is világosan látni; ha erre törekszünk, nagyon valószínű, hogy gyávák, túlságosan óvatosak, bizonytalanok leszünk. A második kérdésre azonban feltétlenül *igen* a felelet! A munkásmozgalom számára elengedhetetlen az a bölcsesség, amellyel felismeri a változások lényegét és pontosan meghatározza a stratégiai célokat. Felismeri például azt, hogy Magyarországon egy olyan népi demokratikus forradalom megy végbe, amely lehetővé teszi a szocializmus építéséhez szükséges feltételek létrehozását. A felszabadulást követő esztendőkben a földosztás óriási politikai és társadalmi mozgalom volt. (A földet nem „adták", azt a forradalmi mozgalom tömegei szerezték meg maguknak). Milliók meneteltek a *„Munkásököl, vasököl, oda sújt, ahova köll"*, a *„Földet vissza nem adunk"* jelszavak mögött.

Nem hallgathatunk azokról a megjegyzésekről, amelyek szerint a hatalom megszerzését csupán csak a Szovjetunió jelenléte tette lehetővé. A népi demokratikus forradalomban a Szovjetuniónak a forradalom feltételeit megteremtő, e feltételeket kedvezőbbé alakító szerepe volt. Ám a döntő tényező *a néptömegeknek az az ereje volt, amelyik 1945 után* — majd később, 1956 novemberétől ismét — *végigvitte a forradalmi folyamatot.*

Más viták résztvevői azzal foglalkoztak, hogy a népi demokratikus forradalmi útnak egyetlen íve volt-e csupán, avagy két szakaszból állott. De az nem elvi kérdés, hogy ki melyik álláspont mellett voksol. A fontos az, hogy ez *olyan forradalom volt, amelyik a társadalmi talajban érett meg*, a töme-

gek mozgására épült, és amelyet egy forradalmi erő, a kommunista párt vezetése irányított.

Szocialista identitásunk akkor kezdődött — ehhez a történelmi fordulathoz képest a sokat emlegetett és már 1948 előtt is észlelhető torzulások csak másodlagosak voltak.

A forradalmi folyamatnak, a szocializmus építésének már megkezdett szakaszában nagyon súlyos kritika volt az ellenforradalom, illetőleg az azt megelőző majdnem hároméves politikai válság és hatalmi huzavona. Az ellenforradalomról tudjuk — például Marxtól —, hogy a talaja szintén forradalmi jellegű, amennyiben politikai válságból nő ki. Másképpen: az ilyen válságból *forradalmi és ellenforradalmi úton is* el lehet indulni. Abból a válságból, amely 1953 és 1956 között létezett az országban, *nem szükségszerűen következett* az ellenforradalmi robbanás. A mi kérdésünk éppen az, hogy miképpen lett a válságos helyzetből éppen ellenforradalom. A válaszhoz tudnunk kell: ellenforradalmi kísérlet akkor is bekövetkezhet, ha nincs válság, ám a pártvezetésből hiányzik az egység, ha a párt ad ugyan programot, de képtelen azt végrehajtani.

Mi nem vállaljuk azt, amit Rákosiék hirdettek, hogy *„az országban mindenért a párt felelős"*. Nem azért, mert tagadni akarjuk a párt felelősségét, hanem azért, mert ezzel lebecsülnénk a *tömegek alkotókészségét* és a társadalom politikai intézményeinek hatáskörét. Persze — kiváltképpen 1953 és 1956 példájából — azt is tudjuk: ha a pártban nincs elég erő ahhoz, hogy ne csak kijelölje, hanem meg is szervezze a válságból való kijutás útját, akkor az a szocializmus építésére nézve belátható következményekkel jár — függetlenül attól, hogy ezek a következmények békések vagy erőszakosak.

Ezzel egyidejűleg hadd idézzem föl az ellenforradalom okaival — a Magyar Dolgozók Pártja régi, szektás vezetőinek hibáival és bűneivel, Nagy Imre revizionista csoportjának áruló tevékenységével, a belső burzsoá ellenforradalmi erőkkel és a nemzetközi imperializmus aknamunkájával — kapcsolatos vitákat, pontosabban az azok sorrendjét illető nézetkülönbségeket. Már 1956 decemberében és

1957 tavaszán sokan vélekedtek úgy (a párton belül is és a párton kívül is), hogy a második okot kellene az első helyre tenni. A kérdés mára végképpen eldőlt: Nagy Imréék, a belső és a külső ellenség együttesen is és külön-külön is készen állhattak ugyan az ellenforradalomra — de annak kirobbantására nem lettek volna képesek. Nagyon nagy tanulság, hogy senki sem tud akkora kárt okozni nekünk, mint mi saját magunknak.

Csak mindezeket végiggondolva utasíthatjuk vissza azt a „tételt", hogy mindenért mi vagyunk felelősek. Vagyis: nem sajátíthatjuk ki magunknak a hatalom gyakorlását és a demokráciát — ám *a lényeget tekintve* mindenért vállalnunk kell a felelősséget.

A munkáshatalom intézményrendszere, a párt vezető szerepe

Már a népi demokratikus forradalmi folyamat legelején fölvetődött az az ugyancsak nagyon fontos kérdés: *mit kezdjünk* a pártokkal? 1947-ben és 1948-ban, majd 1949-ben e tekintetben ellentétes álláspontok voltak a kommunista párt vezetésében. Voltak, akik idegenkedtek a pártoktól, mondván, hogy azok a politikai harc eszközei, mások meg elfogadták őket, mert úgy vélték, hogy a politikai pártok intézményesen vezethetnek el bizonyos társadalmi rétegeket a szocializmushoz.

A Szabad Nép 1948 szeptemberében arról írt, hogy mivel léteznek a politikai pártokhoz kötődő osztályok és rétegek, a munkásosztály pártjának szövetsége ezekkel a rétegekkel hosszabb távon is a *pártok szövetségében* realizálódhat. A Központi Vezetőség novemberi ülésén ellenben arról esett szó, hogy a fejlődés *„megköveteli a régi formák és intézmények megszüntetését"*. 1949 márciusában pedig már azt mondta Rákosi: *a politikai pártok az osztályellenség tartalékai*. Ez súlyosan hibás következtetés volt. Tetézte a bajt a *Szovjetunióhoz fűződő viszonyunk* téves értelmezése. Ez utóbbi torzulás okait pontosan megismerhetjük Kádár Jánosnak egy 1956 novemberében tartott beszédéből. A régi vezetés — mondta akkor — kisajátí-

totta a Szovjetunióval való barátságot, miközben a saját bűneit és hibáit szovjet példákkal takarta. Ezzel olyan helyzetet teremtett, hogy az emberek a Szovjetunióra haragudtak mindazért, amiért arra a vezetésre kellett volna haragudni; úgy látszott, hogy a Szovjetunió teszi „kötelezővé" a csakugyan létező formális intézményeket, a nem feltétlenül a mi forradalmunkból kinövő hatalmi szerveket és hatalomgyakorlási módszereket. A magyar—szovjet barátságot mihamarabb meg kellett szabadítani ettől a tehertől — ez a megtisztulás a gondolkodásban is és a forradalmi gyakorlatban is éles osztályharcban, a hatalom visszaszerzéséért, a hatalom konszolidálásáért vívott harcban ment végbe.

A *párt vezető szerepéről szólva* a negyven év ebbéli históriáját így foglalhatjuk össze: a párt először — közvetlenül a felszabadulás után — politikai harcban vívta ki a tekintélyét a magyar tömegek előtt, a koalícióban, a parlamentben, s azt a szocializmus javára kezdte kamatoztatni. Később a módszer parancsolgatással cserélődött fel, ami kiiktatta a mindennapokból a tömegek politikai alkotóerejét. Az ellenforradalom után, szakítva a parancsolgatással, a párt eljutott *a politikai vezetésig*, és ma annak gyakorlatát folytatja. Az osztályharcban pedig a hatalom megvédése és konszolidálása után eljutott *a szocialista nemzeti egység* megteremtéséig, annak őrzéséig. S mindehhez a közmegegyezés a módszere.

Egy marxista párt vezető szerepe főképpen *a marxizmus—leninizmus alkalmazásán* nyugszik. A magyar kommunista mozgalom története — eredményeivel és buktatóival együtt — ennek az alkotó alkalmazásnak a kísérlete. Ehhez tartozik a Tanácsköztársaság néhány hónapja, ehhez tartozik a fasizmus elleni harc időszakában egy új stratégia kidolgozása és ehhez tartozik a felszabadulás után a hatalom megragadása s annak felhasználása a szocializmus építésének javára.

A marxizmus—leninizmus alkotó alkalmazásához mindenekelőtt azt kell tudni, hogy az nem lezárt rendszer, hanem *állandóan változó, fejlődő, gazdagodó tudomány* és alkalmazásának eredményei közül jó néhány *általánosítható*, míg mások egyedi fejlődés termékei és ekképpen a sajátos, az *egyedi*

kategóriájába sorolandók. Az általános és az egyes különbségét azért fontos hangsúlyozni, mert mostanában felütötte nálunk a fejét mások lebecsülése. Akadnak olyanok, akik úgy vélik, hogy van egy leginkább működőképes szocializmus, a magyar szocializmus. Pedig nemcsak mi vagyunk képesek arra, hogy jól alkalmazzuk a marxizmus—leninizmust. Ránk férne valamennyivel több össztársadalmi szerénység. Nem az, amelyik az eredményeinket is kikezdi, hanem az, amelyik nem hivalkodik az eredményességünkkel.

A marxista—leninista párt vezető szerepének másik meghatározója a *nemzeti* és a *nemzetközi* kategóriájának helyes felfogása. Az egyensúlyvesztés e területen sokkal súlyosabban megviseli a társadalmi gyakorlatot, mintha az általános és a sajátos viszonyában támad zavar. A tömegek azonnal megérzik az egyensúly megingását, hiszen a nemzeti és a nemzetközi érzékelése hozzátartozik a nép jelleméhez, érzésvilágához, a mindennapokhoz. Ezzel kapcsolatban ne feledkezzünk meg egy sajátos mai jelenségről: *világszerte egyszerre erősödik a nemzeti tényező szerepe és a nemzetköziesedés.*

A szocializmusban a nemzeti tényező erősödése természetes folyamat, hiszen a szocializmus építésével, gazdagodásával legelőbb az adott nemzet erősödik. Gazdagszik a kultúrája, kiteljesedik a nép alkotó tevékenysége, erősödik a tömegek öntudata. Másfelől pedig immár történelmi tanulság az, hogy ha a szocializmus építése során nem veszik figyelembe a nemzeti sajátosságokat, a nemzetihez való igazodás követelményét, akkor konfliktus keletkezhet a szocializmus eszméje, gyakorlata és a néptömegek, a nemzet között. Ha ezt a törvényszerűséget nem tévesztjük szem elől, akkor a nemzeti sajátosságok erősödése, gazdagodása új színt ad a szocializmusnak, annak értékes elemévé válik.

A nemzetköziség elsősorban azt jelenti, hogy a magunk lehetőségei szerint járulunk hozzá közös eszméink értelmezéséhez, gazdagításához. Másodsorban azt, hogy nem vagyunk egyedül, és hogy vállaljuk ennek eszmei, politikai, gazdasági és katonai kötelezettségeit. Harmadsorban pedig azt, hogy határainkon belül és kívül is vállaljuk a nemzetit, a magyart. Azt valljuk, hogy a lenini nem-

zetiségi politika jó eszköz lehet a nemzetköziség erősítésében.

A párt vezető szerepének érvényesítésében *a pártnak a cselekvésre való alkalmassága* a harmadik fontos tényező. A látszat szerint a vezető szerep annál erősebb, minél nagyobb a taglétszám. Ám a valóságban nem a létszám, hanem a párt belső minősége a meghatározó. A cselekvésre való alkalmasság nem kis részben a pártvezetés munkastílusától, módszerétől függ. 1956 után nagyon sok fontos belső határozatot hoztunk a vezetés javítására, a vezetők informálására, a vezetők beleszólási jogára, kötelességeire, a vezetés és az apparátus kapcsolatrendszerének javítására vonatkozóan. Ebben a kérdésben nincs különösebben nagy gondunk sem az elvekben, sem pedig azok gyakorlati alkalmazásában.

A politikai intézmények jó vagy rossz működése egyebeken kívül azon múlik, hogy a párt milyen mértékben támaszkodik rájuk, hogy miként vonja be őket a politika alakításába. Mindenekelőtt két intézménytípusról van szó: a *néphatalmi és népképviseleti szervekről* és a *szakszervezetekről*, politikai intézményrendszerünk e két sajátos pólusáról.

A néphatalmi és népképviseleti szervekről fontos tudnunk, hogy megválasztásukkor a *kettős jelölés* nem formaság. Meg kell értetnünk az emberekkel azt, hogy az azonos politikai platformon álló jelöltek közül a feladatra alkalmasabbat választhatják. A kettős jelölés nem azért van, hogy a kommunistákat „összeugrassák" egymással. Persze nemcsak a választás lehetősége a lényeges elem, hanem azzal is törődnünk kell, hogy a megválasztottak *érdemben szólhassanak bele* a politika, a törvények alakításába.

A szakszervezetekről szólva három fontos dolgot nem feledhetünk el. Az első: 1956 után folyt a vita, hogy független vagy önálló szakszervezetek legyenek-e nálunk. A vita úgy dőlt el, hogy mivel a szocializmus építésében a szocializmustól független szakszervezetek nem lehetségesek, a párttal kapcsolatban levő, de önálló szakszervezetekre van szükség.

Másodszor: az 1966. évi májusi párthatározatban

— vagyis már a gazdasági reform teljes kialakítása előtt — azt olvashatjuk, hogy ha az érdekviszonyokban elismerjük a pluralizmust, akkor az érdekképviseletben is el kell ismerni a pluralista intézményi rendszert. Vagyis: az üzemvezetéssel, az intézményvezetéssel vagy a társadalom bármilyen szintű vezetésével szemben el kell ismerni a szakszervezetek érdekképviseleti jogát, azon belül a vétójogát is.

Harmadsorban: azzal, hogy a gazdaságirányítás továbbfejlesztése során a tulajdonosi jog esetenként átruházódik, és az üzem bizonyos mértékig kollektív vezetés alá kerül, a szakszervezet helyzete is megváltozik. Ha ugyanis egy egész közösség dönt úgy, hogy elvesz valamennyit mondjuk a szociális alapból, akkor a szűkebb tagságot képviselő szakszervezetnek már nehéz a vétójogával élni.

A mai helyzetünkben — már csak azért is, mert a gazdaságirányítási reform továbbfejlesztésének az időszakában vagyunk — egyre szélesebb körben hallani olyan vélekedéseket, hogy politikai reformra is szükség van. Erről szólva egy dologban legyünk kategorikusak: az intézményeket illetően a *politikai pluralizmus a szocializmus építésének ebben a szakaszában elképzelhetetlen.*

Művelődés, életmód és politika

A kulturális forradalom kulcskérdése ma az, hogy megfelelő szintre emeljük a társadalom általános műveltségét, szakmai képzettségét és ideológiai „töltetét". E tekintetben roppant fontos volt pártunknak az az önkritikája, amikor a marxizmus—leninizmus *monopóliumának* tételét felváltottuk a *hegemónia* tételével. Ez nem valamiféle védekezés volt, hanem azt jelenti, hogy az ideológia, a tudomány, a kultúra terjesztésében nincs helye semmiféle erőszaknak.

S ezzel kapcsolatban ne feledkezzünk meg egy újabb keletű nehézségről. Társadalmunk a forradalom első szakaszában valósággal itta magába a marxizmust. Létszükségletnek éreztük, hogy elsajátítsuk azt, mert a forradalmi útkeresés állapotában voltunk. Most a marxizmus—leninizmus köte-

lező tantárgy. És sokszor már nem tudjuk megadni neki azt az igazán jó ízt, amit mi éreztünk a meghódítás, az első elsajátítás korszakában. Nagyon nagy feladatunk az, hogy felismertessük, megértessük az emberekkel, különösen a fiatalokkal: *az egyre bonyolultabb hazai és nemzetközi valóságban a marxizmustól megbízható útmutatást kaphatunk.*

Gyakori és sokaktól fölvetett kérdés, hogy vajon teljesen biztosak lehetünk-e a politikában. A válasz nem túlságosan nehéz: politikánkban eléggé ritkán következik be számottevő fordulat, *az alapvető kérdésekben teljesen biztosnak érezhetjük magunkat.* A marxizmus—leninizmus megtanítását éppen ezekre az alapokra kell építeni. Vagy inkább: kellene építeni. Mert az oktatásban ma még sok helyütt több a brosúra, mint a klasszikus mű; pedig a klasszikusok tanulmányozása, megállapításaiknak a mai gyakorlattal, a mai politikával — és a holnapi lehetőségekkel — való szembesítése nagyon izgalmas dolog, a felfedezés izgalmát kínálja mindenkinek.

Van egy másik gondunk is. A felismert társadalmi feladatok és az azok megvalósításához szükséges anyagi alapok közötti ellentét. Például a hetvenes évek elején meghirdetett *oktatási reformhoz* nem volt megfelelő anyagi erőnk. Márpedig a legjobb reform is csak akkor ér valamit, ha megvalósítható. Nem szólam az, hogy az ország jövője azon múlik, milyenné neveljük az iskolásainkat. A mostaninál többet kellene törődnünk azzal, hogy miképpen tehetnénk az oktatást az egész nemzet ügyévé. Ehhez nemcsak anyagiak kellenek, hanem arra is szükség van, hogy a társadalom és az iskolák együttműködése váljon tartalmasabbá, sokoldalúbbá. Az elmúlt években van bizonyos mozgás ebben is: például az elektronikának az iskolában való megjelenése. Nem szabad megijednünk attól, hogy a gyermekeink ebben sokkal többet tudnak nálunk.

A hatvanas évek eleje óta dúl az országban az *„életmód-vita"*. A vitázók abból indultak ki, hogy a növekvő termelés, az egyre bővülő fogyasztás elszegényítheti az egyén és a társadalom értékeit. Sokan erőteljesen korholták a szerzésvágyat, mondván, hogy az a „fridzsider-szocializmus" eszméjét

erősíti. Mások azzal érveltek, hogy a jóléttől nem kell tartania a gondolkodásnak. A vita azzal fejeződött be, hogy a szocializmust nem kell félteni a fogyasztás növekedésétől, hiszen a szocializmus nem a szegénység társadalma, *de többet kell törődni az emberek életformájával,* meg kell tanítani őket arra, hogy a javuló körülmények közepette hogyan éljenek ésszerűen, tartalmasan, egészségesen.

E vita után, részben folytatásaképpen robbant ki egy évtizeddel később a *„kispolgáriság-vita".* A kispolgárság kérdése a szocializmus egész történelmi útján végigvonul. A szocializmusban a kispolgáriság egy olyan típusú magatartás, amelyiknek a gyakorlói nem munkával, hanem minden más lehetséges eszközzel törekszenek a bőségesebb fogyasztáshoz szükséges anyagi javak megszerzésére. A vita akkora port vert föl, hogy 1973 novemberében a Központi Bizottság is foglalkozott vele. Az akkori határozat többek között ezt mondja: *„Következetes és szívós harcot kell folytatni az individualizmus, az önzés, az anyagiasság, az emberi együttélés szabályait, az erkölcsi normáinkat semmibe vevő, az eredményeinket lebecsülő cinizmus megnyilvánulásai ellen. Hasonló határozottsággal kell fellépni a munka szerinti bérezés szocialista elvével szemben álló egyenlősdi és demagógia minden jelentkezése ellen."*

Ma — nem kis részben az effajta viták eredményeképpen — világosabban látjuk, mint eddig bármikor, hogy *gazdasági és társadalmi fejlődésünk hosszabb távon szükségszerűen átalakítja az eddigi értékrendeket.* S ebben nem hagyatkozhatunk csupán az életszínvonal mennyiségi jellegű összetevőinek változásaira. Többet kell törődnünk az életvitel *minőségi* jellemzőivel. Egyebek között a munkakultúra javításával, a vállalkozó és újítási szellemmel, a teljesítményre való következetesebb ösztönzéssel, a szociálpolitika fejlesztésével, a pályakezdők segítésével, az idősek és az egyedülállók gondozásának, ellátásának javításával, a többszörösen hátrányos helyzetben levők sorsának jobbításával.

Ebben az értékrendben reálisabb helyre kerülhet a fogyasztói árnövekedések mérséklésére való

törekvés, a különböző rétegek és társadalmi csoportok munkavállalási, jövedelemszerzési, lakáshoz jutási, művelődési, egészségügyi esélyeinek közelítése, az egyéni teljesítmény differenciáltabb elismerése, a nemzeti vagyon gondosabb, „köztulajdonosi" megőrzésének érzése. Bizonyos az is, hogy az új értékrendszerben módosítani kell a különféle szocialista tulajdonformák kapcsolatrendszerét, erősíteni kell a demokratizmust és a szocialista nemzeti egységet. Mindez — *a mindennapi gyakorlat* — mai szocializmusképünk alakításának nagyon-nagyon fontos része.

Társadalmi fejlődésünk folyamatai felvetettek egy elvi kérdést: *a forradalom és a reform összefüggését.* Pártunk egyértelműen tisztázta álláspontját ezzel kapcsolatban. Mi a reformra úgy tekintünk, hogy az a munkáshatalom időszakában a *munkásállam eszköze.* A hatalom megragadása után ugyanis az a fő kérdés: mi használ a munkásállamnak, a munkáshatalomnak és az egész népnek. Ha a reform a szocializmus továbbvitelének, növekvő feladatai megoldásának az eszköze, akkor arra szükség van. Rágalom az az állítás, hogy nálunk az életképes és hasznos reformokat a párton kívül kezdeményezték. Ellenkezőleg: mindegyik reformlépés — amelyik alkalmas volt arra, hogy erősítse a szocialista társadalmat, a szocialista gazdálkodást — a párttól indult el, a párt hagyta jóvá, majd a szocialista állam törvényesítette, állapította meg a határait, tehát határozta meg a működését.

Mi soha nem állhatunk meg egy adott pillanatnál és nem gondolhatjuk, hogy most tökéleteset alkottunk. Mindig tanulmányoznunk kell a változó valóságot, hogy képesek legyünk újra és újra felülvizsgálni, ha szükséges, módosítani azokat a lépéseket vagy intézkedéseket, amelyekbe belekezdtünk. Ilyen szempontból a politikai intézményrendszerünket és intézkedési rendszerünket sem tekinthetjük állandónak. Jogosan mondhatjuk viszont stabilnak, mert elemei egymásra épülnek, egységes, strukturált rendszert alkotnak. Összegezve: a reformot a határozott, szilárd munkásállam kezében a szocialista építés eszközének tartjuk.

Egy másik — az említettektől szintén nem idegen — fontos tényező a *tudományos előretekintés, a*

politikai ideológia. A feladatunk ebben kiváltképpen nagy és felelősségteljes. Egyebeken kívül azért, mert a klasszikusok keveset beszéltek a szocializmusról. *Nekünk viszont egyre többet kell.* Hiszen mindinkább belenövünk abba az időszakba, amikor a *holnap szocializmusának megvalósítása* mindennapi teendőink kiváltképpen fontos kérdése lesz.

(A vezető propagandisták 1984/85-ös felkészítő tanfolyamán elhangzott előadás rövidített szövege.)

„Boldogság"
Szabó Erika és Odrobina Márta (14 évesek),
Pécsi Úttörőház

KEMÉNY LÁSZLÓ

A FEJLETT SZOCIALIZMUSÉRT

GONDOLATOK KONSZTANTYIN CSERNYENKO ÉS MIHAIL GORBACSOV KÖTETÉRŐL

A feszültséggel terhes nemzetközi helyzet miatt az utóbbi években a figyelmünk jórészt a Szovjetuniónak a világbéke megőrzésében vállalt történelmi jelentőségű szerepére irányult. S a szükségesnél kevesebbet foglalkoztunk azokkal a belső folyamatokkal, amelyek az SZKP XXVI. kongresszusa óta mennek végbe a szovjet gazdaságban, a társadalmi-politikai viszonyokban, s jelentős fejlődést eredményeztek a szovjet nép életviszonyaiban, gazdagították a szocializmus építésének tapasztalatait, végsősoron pedig a békét garantáló erőegyensúly alapjaként is szolgáltak. Az *SZKP Központi Bizottsága* az eltelt években számos dokumentumban, tanácskozáson elemezte ezeket a folyamatokat, a változásokhoz igazította a pártnak a népgazdaság, az egész szovjet társadalom fejlesztése kulcsfontosságú területeire összpontosított erőfeszítéseit, s lényegi következtetésekkel újította meg ideológiai arzenálját.

★★★

A Kossuth Könyvkiadó fontos missziót teljesített, amikor a közelmúltban válogatott kötetben közreadta *Konsztantyin Csernyenko* és *Mihail Gorbacsov* legújabb, alig pár hónapja adott értékeléseit a Szovjetunió Kommunista Pártja stratégiájának és taktikájának néhány időszerű kérdéséről. *A fejlett szocializmusért* című könyvben helyet kapott az

SZKP KB főtitkárának, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége elnökének a *Kommunyiszt* című folyóirat 1984. 18. számában megjelent cikke. Olvasható benne az az üdvözlet is, amelyet a fejlett szocializmus tökéletesítésének és a párt ideológiai tevékenységének feladatairól 1984 decemberében Moszkvában tartott országos konferencia részvevőihez intézett. A kötet tartalmazza Mihail Gorbacsovnak ezen a — az SZKP XXVII. kongresszusának előkészítésében mérföldkőnek tekintett — tanácskozáson elmondott előadói beszédét is. Az írások a világfejlődést, a szocialista építés több évtizedes tapasztalatait és a nagy történelmi célokat, távlati lehetőségeket összevetve állást foglalnak fontos politikai, gazdasági és ideológiai kérdésekben, szempontokat adnak az *SZKP új szövegezésű programjához.*

Az SZKP és a testvérpártok tapasztalatainak, a világ realitásainak mélyreható elemzését összegezve megállapítják, hogy a Szovjetunió társadalmi-gazdasági fejlődésében *új szakasz* kezdődött. A Szovjetunió „ma a fejlett szocializmus szakaszának a kezdetén tart" — mutat rá Konsztantyin Csernyenko, és felhívja a figyelmet arra —, hogy „ez egyúttal annak a nagy és bonyolult fordulatnak a kezdete is, amelyet az országunkban felépült szocializmus tökéletesítésével kapcsolatos feladatok megoldása érdekében teszünk". Ez a következtetés mind elméleti, mind politikai szempontból elvi jelentőségű. Lehetővé teszi — a főtitkár megfogalmazása szerint —, hogy „minden utópiától mentesen meghatározzuk társadalmunk társadalmi-gazdasági érettségének fokát, az adott időszak sajátosságait; ... pontosabb elképzeléseket alakítsunk ki a szocialista szakasz tartalmáról és időtartamáról, a kommunizmusba való átmenet szükséges feltételeiről; ... ezen az alapon megújítsuk az SZKP stratégiáját és taktikáját ... megfogalmazzuk a konkrét feladatokat, és mozgósítsuk a tömegeket a feladatok megoldására". A fenti következtetés egyrészt a Szovjetunió óriási eredményein, másrészt a meglevő fogyatékosságok *reális értékelésén* alapul. A korábbi célok és a mai valóság viszonyának a mérlegelésekor azt kell figyelembe venni, hogy „a szocializmus nem légüres térben épült. Le kellett küzde-

nünk a külső és a belső reakció elkeseredett ellenállását — fogalmazza meg Mihail Gorbacsov —, az emberek tudatában továbbélő sok évszázados csökevényeket, előítéleteket és szokások terhét, az elmaradottságot, a pusztulást." Az is hozzátartozik azonban a mai társadalmi-gazdasági érettség fokának a meghatározásához — folytatja —, hogy „előfordult ... elszámítottuk magunkat, voltak kudarcaink, és hibákat is elkövettünk. Különféle okok miatt nem mindent sikerült olyan formában, olyan határidőre és olyan eredménnyel megvalósítani, ahogyan szerettük volna." Ezek az értékelések és következtetések — mutat rá az SZKP Politikai Bizottsága tagja, a Központi Bizottság titkára, megóvnak bennünket attól, hogy túlságosan előreszaladjunk, hogy összetévesszük azt, ami van, azzal, amit majd ezután kell elérnünk. Egyszersmind világosan mutatják, hogy nincs helye a késlekedésnek a gyakorlati tevékenységben, az égető problémák megoldásában, a fogyatékosságok leküzdésében."

A szovjet társadalom eddig elért érettségének a szintjét a fejlett szocializmus történelmileg hosszú szakaszának a kezdeteként meghatározva konkretizálódnak azok a társadalmi-gazdasági koordináták, amelyek között ma az SZKP kialakítja új, a szocialista társadalma tökéletesítését célzó fő irányvonalát. Ezek szerint a mostani szakaszban minden tevékenység lényegét és fő tartalmát *a termelőerők minőségi átalakítása, a termelési viszonyok tökéletesítése* határozza meg. Mindhárom írásban megfogalmazódik az az igény, hogy mélyreható változásokat kell végrehajtani a gazdaságban és a társadalmi viszonyok egész rendszerében. Ehhez pedig lényegüket tekintve újító szellemű gondolatokra van szükség. „El kell érnünk — olvashatjuk a könyvben —, hogy minden dolgozó magáévá tegye a párt valóban újító szellemű, alkotásra ösztönző következtetéseit és útmutatásait, ez lényegében a társadalmi tudat átorientálását jelenti."

A legfontosabb stratégiai kérdés, hogy az ország áttérjen az *intenzív gazdálkodásra*. Itt kiemelt szerepet kap a tudományos-műszaki haladás jelentős meggyorsítása, a szocialista gazdálkodási formák és módszerek sokoldalú továbbfejlesztése és tökélete-

sítése. A legnagyobb figyelem pedig az emberi tényezőre irányul: „Az érdekeltség alapján és tudatosan dolgozó ember a fő, lényegében kimeríthetetlen tartaléka annak, hogy a jelenleg szükséges mértékben felgyorsuljon az ország gazdasági fejlődése." Az a cél azonban, hogy a gazdasági fejlődést meggyorsítsák, a gyakorlatban nem jelentkezhet voluntarizmusként. A realizmus a kiindulópont: „Megengedhetetlen — írják —, hogy gazdaságunk elé vonzó, de elérhetetlen célokat tűzzünk ki." A szűk prakticizmus sem lehet a megoldás kulcsa. Igazi realizmusra van szükség, amelyben „a szigorú *gazdasági számítás józansága* szervesen kapcsolódik *a széles körű politikai látásmóddal*, ... vagyis a terveknek, a gazdasági gyakorlatnak nem egyszerűen gazdasági, hanem elsősorban politikai, gazdaságtani szempontból kell megalapozottaknak lenniük". Ez azt jelenti, hogy a gazdasági fejlődés kötelező társadalmi iránya: *a szovjet nép jólétének* nagyarányú növelése.

E stratégiai célok teljesítéséhez a Szovjetunió, a szovjet nép az SZKP vezetőinek értékelése szerint rendelkezik a szükséges feltételekkel. A továbbiakban döntő mértékben minden attól függ, hogyan használják fel az összes meglevő erőforrást, menynyire tudják működésbe hozni a fejlett szocialista társadalom és gazdaság természetében rejlő óriási alkotóerőket. „A legelső és nyilvánvaló tennivalónk az — mondják —, hogy mozgósítsuk szervezeti erőfeszítéseinket és eszközeinket valamennyi népgazdasági ágazat mielőbbi műszaki rekonstrukciójához, a legkorszerűbb technológiáknak a termelésben való gyors meghonosításához." Ezt tartják ma a lenini értelemben vett döntő láncszemnek, s ezért is tekinti át az SZKP Központi Bizottsága a tudományos-technikai forradalom kérdéseit. A termelőerők minőségi átalakításának végül is a *termelékenység minőségileg magasabb, világszínvonalra való emelését* kell eredményeznie.

A termelőerők fejlesztésének érdekében tett erőfeszítéseknek ugyanakkor csak akkor lesz eredménye, ha kellő módon átalakulnak a *termelési viszonyok*. Elméleti szempontból is elvi jelentőségű az a megállapítás, hogy „a termelőerők minőségi változásai nyomán olyan mélyreható változások mennek

végbe a szocialista termelési viszonyok egész rendszerében, amelyek elmélyítik a technikai-gazdasági, a társadalmi-politikai és a szellemi-ideológiai tényezők kapcsolatait és átfedéseit". Vagyis tarthatatlannak tartják az SZKP vezetői a termelési viszonyok és a termelőerők szocializmusbeli összhangjáról szóló tétel *leegyszerűsített értelmezését*, amely szerint ez az összhang csaknem automatikusan tág teret nyit a termelőerők fejlődése számára. Rámutatnak, hogy az összhang nem teremtődik újjá önmagától, hanem csak az egész szocialista gazdasági rendszer folyamatos és céltudatos tökéletesítése hozhatja létre. Ha a termelési viszonyok és a termelőerők között kialakuló ellentmondásokat nem sikerül idejében feltárni és leküzdeni, akkor a termelési viszonyok elavult elemeinek tartós fennmaradása a gazdasági és a társadalmi helyzet rosszabbodását idézheti elő. Így például „a gazdasági növekedés lelassulása a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején nemcsak egy sor kedvezőtlen körülmény egybeesésével magyarázható — állapítja meg Mihail Gorbacsov —, hanem azzal is: nem ismertük fel idejében, hogy a termelési viszonyok bizonyos oldalai változtatásra szorulnak".

Az utóbbi időben számos *kezdeményezést és intézkedést* tett az SZKP *a termelési viszonyok tökéletesítése érdekében.* Az írások sokoldalúan elemzik a tulajdon- és elosztási viszonyok, az áru- és pénzviszonyok, az érdekviszonyok, a gazdaságirányítási rendszer tökéletesítése érdekében végzett elméleti és gyakorlati munkát. Hangsúlyozottan szólnak a politikai rendszer és egyes elemei, a tanácsok, a társadalmi szervezetek továbbfejlesztésének szükségességéről, a változtatás lényegéről, megoldásairól. Mélyrehatóan elemzik a társadalmi igazságosság, a szocialista demokrácia további kibontakoztatásának, az önigazgatás, a nyilvánosság szélesebb körű érvényre juttatásának formáit. Különös figyelmet szentelnek annak, hogy a párt vezető szerepe milyen tartalmi gazdagodáson megy keresztül a mostani fejlődési szakaszban, miként válaszolhatók meg régi és új alapvető kérdések. Például hogyan alkalmazható a demokratikus centralizmus elve a mai körülményekre. Eközben rávilágítanak arra is, hogy a „fegyelem és szilárd tár-

sadalmi rend nélkül a demokrácia csak szép frázis marad, ... bár a fegyelem nem kötheti gúzsba a kezdeményezést".

★★★

Mindezen *fejlődés mozgatója az ember*. Ezért különösen nagy jelentőséget tulajdonítanak a kádermunkának. „A Központi Bizottság nem egyszerűen a kádermunka javítását veti fel — hívja fel a figyelmet Konsztantyin Csernyenko —, hanem a mostani szakaszban folytatandó *káderpolitika* kérdését." Ez nem rendkívüli kampányt, vagy a káderek „megrostálását" jelenti. Inkább azt, hogy „a mai feltételeknek megfelelő változtatásokra van szükség a káderek kiválasztásának, képzésének és előléptetésének, tevékenységük ellenőrzésének egész rendszerében". Ehhez kapcsolódóan is fontos megállapítás, hogy a változtatások a különböző nézetek szembesítésében lényegretörő és életrevaló javaslatokhoz vezető vitákban kristályosodjanak ki. Az újító szellemű alkotó mozzanatok keresése, a vállalkozó szellem, az elvi szilárdság, a saját munka önkritikus értékelése pedig űzze el a gépies beidegződöttséget, a felső vezetésnek az önálló gondolkodást helyettesítő dicsőítését, a restséget, az üres formalizmust.

A Szovjetunió Kommunista Pártja új stratégiájának és taktikájának kidolgozásában és gyakorlati megvalósításában egyaránt számol a tömegek kezdeményezőkészségével, öntevékenységével és a *tudományok fejlődésével*. Úgy ítéli meg, hogy a társadalomtudományok egész frontján fordulatra van szükség a gyakorlat felé. A közgazdaságtudomány a többi között „még mindig adós a dinamikus, a hatékonyabban működő gazdaság, a tökéletesebb gazdasági mechanizmus megteremtésének átfogó koncepciójával". Feladatul szabják a társadalomtudományoknak, hogy „reális és mozgósító erejű következtetésekre jussanak a gazdasági, a társadalmi-politikai és szellemi szféra jelentős átalakításának tartalma, útjai és megvalósítási módszerei tekintetében".

Az SZKP-ban most folyik az a munka, amely-

nek célja biztosítani, hogy a párt aktivistái teljes mélységében megértsék a politikai tartalmát az új szövegezésű program sokoldalúan mérlegelt és reális stratégiájának; s megtalálják a módját annak, hogyan kell a jelenlegi szakaszban az elméletet szoros összhangba hozni a gyakorlati propaganda- és nevelőmunkával.

Az SZKP vezetőinek *elemző, iránymutató írásai* a szocializmus építésének elmélete és gyakorlata szempontjából nemzetközi jelentőségűek. Tükröződnek bennük a szocializmus fejlődésének mai tapasztalatai, és egyben hozzájárulnak a marxizmus—leninizmus eszméinek, elméletének alkotó továbbfejlesztéséhez is. Éppen ezért a magyar kommunisták számára jelentékeny ösztönzést adnak a szocializmusról alkotott felfogás továbbgondolásához, a szocializmus építésének gyakorlatához.

KONCZ JÁNOS

A KÖZGONDOLKODÁSRÓL

A *Csongrád megyei Pártbizottság a közelmúltban, széles körű előkészítés alapján értékelte a közgondolkodás helyzetét.* A testület legutóbb 1972-ben foglalkozott önálló napirendként ezzel a témakörrel. Akkor az előterjesztés főleg a gazdaságirányítási rendszer 1968-as reformját követő időszak közgondolkodási tapasztalatait foglalta össze. A pártbizottság az utóbbi évtizedben több alkalommal önálló napirendként elemezte a munkásság, a parasztság, az értelmiség, az alkalmazottak és más társadalmi rétegek helyzetét, munkáját, gondolkodásuk, magatartásuk legfontosabb sajátosságait. Az agitáció, a propaganda, a tájékoztatás, a tudomány, az oktatás és a művelődés vizsgálata során is érintettük a közgondolkodás kérdését. A gazdasági fejlődéssel összefüggő elemzések ugyancsak kitértek az ideológiai és a tudati tényezők változásainak értékelésére, a fejlődésnek egészséges lendületet adó, vagy éppen azt visszafogó gondolkodási hatásokra. A szocialista demokrácia fejlődésének értékelésénél szintén találkoztunk a tudat fontosságának hangsúlyozásával. Összességében a mostani áttekintést sok — több éves, különböző jellegű, de a közgondolkodással megkülönböztetett súllyal foglalkozó — testületi dokumentum szintézisének is lehet tekinteni. Emellett a jelentés a mai tapasztalatok rendszerezett áttekintését is adta.

A közgondolkodás fogalmát nem szándékoztuk meghatározni, hanem azt a *tapasztalatok általánosításaként* úgy próbáltuk megragadni, amely a *közhangulat*, a *közvélemény*, a *közérzet* és az ezekből következő *cselekvés* egészéből adódik. Vagyis a fogalmat úgy kezeltük, mint a mindennapi gondolkodásnak a gazdasági, a társadalmi folyamatokra, a saját élethelyzetre, a munkára, az egyéni törekvésekre vonatkozó tudati jellemzőjét. Ebben az összefüggésben *egyidejűleg kellett vizsgálnunk a körülmények változását és a nevelés, a tudatformálás törekvéseit is.*

A mai közgondolkodás a szocialista építőmunka eddigi útjának fontos eredménye, és céljaink megvalósításának egyik alapvető feltétele. Látnunk kell, hogy a mindennapi tudat differenciáltan — sokszor ellentmondásosan, késéssel — a feltételek változásait tükrözi. Napjainkra a közgondolkodás minden korábbinál problémaérzékenyebbé vált. Az emberek meggyőző választ várnak kérdéseikre a politikától, a tudománytól.

A közgondolkodást a helyi és az országos tényezők együttesen formálják. Ezért önálló „megyei közgondolkodás" nincs. Egy kisebb körzet — például megye — lakosságának társadalmi tudata szerves része az ország közgondolkodásának. Ugyanakkor vannak olyan, az általánostól eltérő lokális körülmények, amelyek színezik, módosítják a helyi közgondolkodást. Így például Csongrád megyében a településstruktúra, a termelés országostól eltérő vonásai, a határmentiség, az értelmiség, valamint a diákifjúság nagy száma stb. Lakosságunk közgondolkodására hatással volt az is, hogy a hatvanas évek elejétől a hetvenes évek közepéig nagyarányú mennyiségi növekedést ért el a megye gazdasága, ami az életviszonyokat jelentősen javította.

★★★

A mai tudati viszonyok egyik tényezője, a *történelmi szemlélet* az utóbbi időben fokozott jelentőségű lett. Ezzel kapcsolatban különösen fontosak azok a törekvések, amelyek a központi vezető párttestületek döntési alapján a 80-as években mind

nagyobb hangsúllyal igénylik fejlődésünk, különösen az utóbbi négy évtized tanulságainak sokoldalu vizsgálatát, és az ismeretek köztudattá formálását. E téren jelentősek az eredmények, de tapasztalhatók torzulások, ellentmondások is. Gondolunk itt arra, hogy a társadalmi tudatot időnként ellentétes hatások érik, egyik oldalról a tudományok — történettudomány, propaganda — a másik oldalról az irodalom, a művészetek történetszemlélete részéről. Itt nem az egysíkúságot hiányoljuk, ellenkezőleg, a többféle jellegű és irányú megközelítés a történelmi gondolkodás *nyitottságának* a térhódítását segíti elő. A problémát az jelenti számunkra, hogy néha a művészetben, a visszaemlékezésekben egy-egy jelenség *lényeggé* lép elő, és nem ritkán *negatív* megközelítéssel.

Fontos célunk, hogy reális kép alakuljon ki és erősödjön az emberekben szocialista múltunk eddigi eredményeiről, tanulságairól, amelyekben mai munkánk és holnapi reális feladataink gyökereznek. Csak ez szolgálja a szocialista hazafiság és internacionalizmus megerősödését, térnyerését és ennek talaján utasíthatók el a helyenként fellelhető nacionalista nézetek, történelmietlen egyoldalúságok is.

Pártbizottságunk természetesen elsősorban azt vizsgálta, hogy *mi* mit tettünk a reális, történelmi szemlélet gazdagításáért, szűkebb környezetünk fejlődésének bemutatásáért. Megállapítottuk, hogy a helyi publikációk — dokumentumkötetek, kismonográfiák, folyóiratok, TV-műsorok, a napilapok — zöme jól orientálta a közgondolkodást. A történelmi ismeretek gazdagítását szolgálja az *Ópusztaszeri Nemzeti Emlékpark*, a közeljövőben Szegeden megnyíló munkásmozgalmi, történeti múzeum is. Jelentős eredmények születtek a munkásmozgalom, a párt történetének kutatásában. Hasonlóakról adhatunk számot a szakszervezet, a KISZ, a népfront, a szövetkezetek, az üzemek és az intézmények területén is. Új lendületet vett a város- és községtörténetírás. Városaink — így az utóbbi évtizedben Szeged, Hódmezővásárhely és Szentes — folytatva Makó és egyes községek korábbi törekvéseit, történetük marxista feldolgozásának első köteteivel léptek a nyilvánosság elé. Ezek a helyi

lakosság körében érdeklődést keltettek. A pártbizottság arra ösztönzött, hogy a kiérlelt tudományos eredmények mind hatékonyabban váljanak a propaganda és az ismeretterjesztés részévé.

★★★

Jelentősen fejlődött a *közgondolkodást befolyásoló intézményrendszer* megyénkben. Az iskolai oktató-nevelőmunka eredményeként számottevően emelkedett az *iskolázottsági szint*. Tíz évvel ezelőtt az aktív keresőknek még csak 60 százaléka rendelkezett általános iskolai végzettséggel, mostanra ez 80 százalékra emelkedett. A számadatok egyszerre jeleznek eredményeket és feladatokat. Csongrád megyében ma minden harmadik dolgozónak középfokú iskolai végzettsége van, jelentősen emelkedett a diplomások száma. Fejlődött az egyetemi marxizmus—leninizmus oktatás, a középiskolákban tartalmasabbá vált a világnézeti nevelés. Alig másfél évtizeden belül megépültek a káderképzési és a tömegpolitikai oktatási intézmények a párt, a tanácsi és a KISZ oktatás és képzés számára, és napirenden szerepel a szakszervezeti káderképzés feltételeinek javítása is. Jól szolgálják a közgondolkodás fejlődését a körzeti TV-stúdió műsorai, az újságok, a folyóiratok az új könyvtárak, a klubok. A közeljövőben várható a helyi rádiózás és kábeltelevíziózás kialakítása. Most már arra kell törekednünk, hogy a széles körű intézményrendszer az eddiginél *hatékonyabb, tudatosabb együttműködéssel* segítse a közgondolkodás gazdagítását, fejlessze az ideológiai érzékenységet, a szakmai és az általános műveltséget, a szocialista erkölcsöt.

★★★

A közgondolkodás megítélésének az egyik legfontosabb mércéje az emberek munkához való viszonya. Tények bizonyítják, hogy a *gondolkodásban a munka megítélése kedvezőbb, mint korábban.* A múlt évi gazdasági eredményeink is jól szemléltetik, hogy a változó körülményekhez való alkotó és cselekvő alkalmazkodás növekvő mérték-

ben jellemzi munkánkat. Ennek alapvető feltétele a teljes foglalkoztatottság, amely nagy nemzeti értékünk és fenntartása változatlan célunk. A jövőt illetően is az egyik legfontosabb feladatunk a *szocialista munkakultúra* gazdagítása, a munkaerkölcs, a munkafegyelem javítása, a jó munka anyagi és erkölcsi elismerésének erősítése. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a dolgozók a gazdaságpolitikai célkitűzéseket, a hatékonyság, a minőség, a takarékosság követelményét elfogadják. Ugyanakkor találhatók hiányosságok is abban, ahogyan ezek megvalósításának konkrét munkahelyi és egyéni tennivalóit megjelölik, vállalják, megvalósítják. A hiányosságok feltárása és megoldása helyett gyakran hárítják a felelősséget a szabályozórendszerre, kevesebb figyelmet fordítanak a vezetési, munkaszervezési problémák megoldására.

Az emberek csalódottan vették tudomásul termelőmunkánk külpiaci leértékelődését. Éppen a *gazdaságpolitikai tájékoztatás* révén mind jobban érzékelik a feltételekhez és a követelményekhez való alkalmazkodás szigorát. A tömegpolitikai munka eredményeit is jelzi: a közvélemény döntő része elfogadja az ország fizető- és hitelképessége megőrzésének elsőbbségét a gazdasági élet gyakorlatában. Ez — egyebek között — a közgazdasági gondolkodás fejlődéséről is tanúskodik.

Az alkotó munka jelentősége a jövőben is nagy súlyt kap a társadalmi közgondolkodást formáló munkánkban. Ezt kell tennünk, mert nem volna jó, ha társadalmunknak az elosztási, a fogyasztási, az életszínvonallal összefüggő problémák iránti érzékenysége elterelné a figyelmet arról a mindannyiunk által ismert igazságról, hogy *elosztani és elfogyasztani csak azt lehet, amit megtermeltünk.* Figyelmet érdemlő tény, hogy a témával kapcsolatos különböző vitákban *„életszínvonal-érzékeny, fogyasztói szemlélet"* is tapasztalható. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy ezzel nem a jogos problémák felvetésének indokoltságát vitatjuk, hanem kezelésük, megoldásuk sorrendjét tartjuk fontosnak.

Itt kell szólnunk arról, hogy a közgondolkodásban milyen az *életkörülmények, az életszínvonal,*

a jövedelmek megítélése. Az állampolgárok elismerik életkörülményeink, életszínvonalunk történelmi léptékű fejlődését az elmúlt évtizedekben és tudomásul veszik létező nehézségeinket is. A hetvenes évek végéig tartó dinamikus életszínvonalfejlődés megtorpanása azonban negatívan érintette a közhangulatot. A családok jelentős része úgy érzi, hogy életszínvonala az elmúlt két-három évben romlott. A valóságos problémák hatványozottan jelentkeznek a hátrányos helyzetű rétegek gondolkodásában. Az emberek úgy értékelik hogy, bár a társadalmi juttatások mennyiségileg és arányukban is növekedtek, ma, a korábbihoz képest kevésbé töltik be funkciójukat.

A köztudat továbbra is az életszínvonal kizárólagos mércéjének tartja az árak és a bérek alakulását. A dolgozók érzékenyen reagálnak, ha sérelem éri a *teljesítmény szerinti bérezést,* vagy növekszik a nem munkából származó, magas jövedelmeket elérők száma. Általános igény a munkavégzés feltételeinek a megfelelő biztosítása, a fő munkaidőben végzett tevékenység érték szerinti megbecsülése. A GMK-ról megoszlanak a vélemények, elsősorban az abban résztvevők és a kívülállók között. Helyenként a termelés növekedése aránytalanul sok túlmunkával jár, amit nemritkán joggal tesznek szóvá. Különösen az értelmiség egyes csoportjai érzik úgy, hogy munkájuk *társadalmi, anyagi megbecsültsége* nincs arányban annak fontosságával és eredményességével. Ezért is fogadták kedvezően a XIII. pártkongresszus irányelvei rájuk vonatkozó megállapítását, amely szerint „növelni kell az értelmiségi munka társadalmi megbecsülését és elő kell segíteni az értelmiség közéleti aktivitásának és alkotókészségének nagyobb mértékű kibontakozását".

★★★

Kedvezően változott a *társadalmi, politikai közélet* megítélése. A közélet gyakorlásához nélkülözhetetlen, hogy az állampolgár a saját munkaterületén ismerje tevékenysége célját, lássa annak értelmét, hatását a kisebb és a nagyobb kollektívára. A munkahelyi demokrácia fórumrendszerének

kiépítése — miközben látjuk ennek további tartalékait is — jelentősen hozzájárult a demokratikus magatartás térnyeréséhez.

Ha az önzés jogosan bírált jelenségeivel szemben társadalmunk nagy tömegei indokoltan érzékenyek, ez abból is adódik, hogy az emberek összevetik a kirívó eseteket a szocialista társadalmi normákkal. *Értékké tettük a társadalmi összefogást* a gyermekekért és az öregekért, a szocialista brigádok, a munkaversenyek, a kommunista szombatok, a különböző társadalmi munkák rendszerét, az ingyenes véradást és egyéb humánus magatartást. Éppen ezekkel összevetve válnak mind bántóbbá — de egyben „kézzelfoghatóbbá" is — az ezzel ellentétes megnyilvánulások. A jövőben növekvő hangsúlyt kell kapni a közérdek, a közösségi magatartás elsőbbségének. Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a *helyesen értelmezett egyéni érdek és tisztességes magatartás csak a közösség javát is szolgáló tevékenységben érvényesülhet.*

A megyében élő emberek gondolkodásában jól tükröződik az *MSZMP vezető szerepének és szövetségi politikájának* több évtizedes érvényesülése. Lakosságunk nagyra értékeli hazánk belpolitikai stabilitását, a szocialista viszonyokat, a népi, nemzeti egységet. Bízik a pártban, politikájában, nagyra értékeli a politika realitását, nyitottságát, őszinteségét.

A *szocialista demokrácia elmélyülése és kiszélesedése* sok új vonással gazdagította közgondolkodásunkat, és nagyon figyelnünk kell azokra *a közéletünket minőségileg továbbfejlesztő döntésekre,* amelyek megvalósítására napjainkban és a közeli jövőben kerül sor. Például a vállalati és az intézményirányítás új elemeire, az országgyűlési és a tanácstagi választások új rendjére, vagy éppen a tanácsi irányítás és gazdálkodás fontos változásaira gondolunk. Ezek és az ehhez hasonló politikai törekvések mindenképpen gazdagítják a közéletet és a demokráciát.

A köznapi tudatban olykor keveredve jelennek meg a valóság képei és a szocializmus építésének célkitűzései. A kevésbé tájékozottak gyakran kérik számon a jelentől távlati céljainkat. A *közgondolkodásban élő szocializmuskép* nem minden-

ben követte a valóság változásait. Gyakori még az idegenkedés, a tartózkodás az új jelenségekkel szemben. A marxizmus hegemóniájára való törekvések ellenére az utóbbi években felerősödtek a marxizmussal vitázó, azzal szemben álló nézetek is. Tapasztalható kétely és bizalmatlanság is a társadalmi, gazdasági megújulást szolgáló folyamatokkal szemben. Érezhető, hogy a tudati arculat csak lassan alkalmazkodott az új körülményekhez, nagyok a tartalékaink a szocialista vitakultúrában. Általánosan elfogadott ugyanakkor, hogy a szocializmus alapvető értékeihez tartozik a munka, a közösségi felelősség, a család szerepének növelése, a szocialista humánum, a széles értelemben vett kultúra.

Jelentősen hozzájárult a közgondolkodás formálásához a párt, a társadalmi és a tömegszervezetek *propaganda és agitációs* munkája. A pártszervezetek eszmei nevelőmunkája elsősorban a pártegységet, szocialista vívmányaink megbecsülését erősítette. Javult megyénkben a párttagság *politikai iskolázottsága.* Míg tizenöt évvel ezelőtt még csupán minden ötödik párttagnak volt valamilyen politikai képzettsége, ma már minden második kommunista rendelkezik ezzel a képzettséggel. A növekvő érdeklődés kielégítésére rugalmasabb oktatási formákat vezettünk be, ennek eredményeként élénkül a vitakészség is. Fejlesztettük a párton belüli *információs* munkát, ennek hatására jobban érzékeljük a közgondolkodás alakulását. Minden felvetett problémára reagálunk az Alapszervezeti Tájékoztatóban vagy a napi sajtóban, erőfeszítéseket teszünk a reális igények kielégítésére. Látjuk azonban, hogy tovább kell javítanunk az információs és a tájékoztató munka összhangját.

Jól beváltak *a kiscsoportos pártnapok, a politikai vitakörök.* Jogos igényként fogalmazható meg a társadalomtudományok kiérlelt kutatási eredményeinek mind gyorsabb és hatékonyabb hasznosítása gondolkodásunk formálásában. Többet kell tennünk a *gyakorlati tapasztalatok elméleti általánosítása,* azoknak a gyakorlattal történő ismételt összevetése tekintetében. Pártbizottságunkon gyakorlattá vált, hogy egy-egy előterjesztést

párt- vagy társadalmi vitára bocsátunk, mielőtt azt a vezető testület megtárgyalná. Ez a módszer hasznos, folytatjuk a jövőben is.

★★★

A Csongrád megyei Pártbizottság — a helyzet feltárása mellett — *felhívta a figyelmet a közgondolkodás fejlesztésének fő irányaira is.* Ösztönöz a társadalomtudományok fejlesztésére, a mindennapi tudat folyamatos és mind árnyaltabb feltárására. Valamennyi döntésben, irányításban résztvevő szerv és intézmény fontos feladata a lakosság gondolkodásának alakulását nyomon követni, figyelembe venni egy-egy döntés ilyen irányú hatását is. Az oktatási intézmények feladata, hogy ifjúságunk szemléletében megalapozzák a nemzeti történelmünk értékeihez, a szocialista vívmányainkhoz való elkötelezett kötődést. Nagyobb figyelmet kell fordítani — különösen a középiskolákban — az időszerű társadalomtudományi kérdések oktatáson kívüli megvitatására is. Ennek jó kerete a KISZ politikai képzése. Hasonló igények fogalmazódnak meg a felsőoktatási KISZ-szervezetek számára is. Közművelődési és művészeti intézményeink a kultúra értékeinek terjesztésével, a műveltség fontosságának elfogadtatásával járulhatnak hozzá a közgondolkodás fejlődéséhez.

A *pártpropaganda és az agitáció* mind szorosabban kapcsolódik a szocialista építés országos és megyei feladataihoz. Gyorsabban kell reagálnunk az országos és a helyi politika által közvetített követelmények alakulására, a párttagságot és a közvéleményt foglalkoztató kérdésekre. Lényegesen növelnünk kell az ideológiai érzékenységet és a vitakészséget. Gazdagítani kell a tudatformálás politikai és pedagógiai elemeit. E munkát igen differenciáltan kell megvalósítani. Különös figyelmet fordítunk az ifjúság és az értelmiség gondolkodásának alakítására. A pártbizottság a pártszervek és -szervezetek feladatává tette, hogy munkamódszerük, munkastílusuk folyamatos fejlesztésével is fokozzák a kommunisták aktivitását, közgondolkodást formáló szerepét. Tudjuk, hogy a párttagok magatartása, életvitele nagy hatás-

sal van a közgondolkodásra. A pártszervezetek fontos kötelezettsége, hogy megfelelő követelményeket támasszanak a párttagokkal szemben és fellépjenek a párt normáit sértő magatartás ellen. A kommunistáknak képviselniük és terjeszteniük kell a párt politikáját, és a határozatok melletti következetes kiállással szolgálniuk kell azok megvalósítását.

★★★

A megyei pártbizottság tájékozódott a közgondolkodás helyzetéről, a testület látja a fő, pozitív tendenciákat, ismeri a feszültségeket, problémákat is. Világosan meghatározta a pártszervek, pártszervezetek feladatait, állást foglalt az állami, társadalmi szervek kommunistáinak tennivalóival kapcsolatban. E cikk keretében elsősorban a tömegpolitikai munkára vonatkozó kérdéseket, teendőket tárgyaltuk. A pártbizottság dokumentumát, a kialakult gyakorlatnak megfelelően, közzétesszük a megyében és hasznosítjuk azt a következő évek propagandamunkájában — kapcsolódva a *XIII. kongresszus* és a megyei pártértekezlet dokumentumainak feldolgozásához.

BOTOS JÁNOS

PÁRTKONGRESSZUSAINK KRÓNIKÁJA II. RÉSZ

Magyarországon 1959—1961 között megvalósult a mezőgazdaság szocialista átalakítása. A termelőszövetkezeti mozgalom az önkéntesség, a fokozatosság szem előtt tartásával oly módon győzött, hogy közben nem csökkent, hanem emelkedett a mezőgazdasági termelés. A népgazdaságban uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeződött a szocializmus alapjainak a megteremtése. Fejlődésünk új szakaszba lépett: kibontakozott a szocializmus teljes felépítése.

Az MSZMP VIII. kongresszusa

A *Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusát 1962. november 20—24.* között tartotta Budapesten. A tanácskozás munkájában 614 szavazati és 36 tanácskozási jogú küldött vett részt a párt 512 ezer tagja és tagjelöltje képviseletében. A kongresszus megtárgyalta a Központi Bizottság beszámolóját a végzett munkáról és a párt előtt álló feladatokról, megvitatta a Központi Revíziós Bizottság és a Fellebbviteli Bizottság jelentését, és megválasztotta az MSZMP központi szerveit.

A kongresszus határozata a nemzetközi viszonyokat elemezve megállapította, hogy *a kor fő tartalma a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet.* A két társadalmi rendszer közötti osztályharc fő frontja a kapitalizmus és a szocializmus küzdelme, amely elsősorban a két világrendszer békés versenyében fejeződik ki. A hazai

fejlődést vizsgálva rámutatott, hogy *a mezőgazdaság szocialista átszervezésével az egész népgazdaságban uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeződött a szocializmus alapjainak a lerakása.* A magyar nép a szocializmus teljes felépítésének hosszabb történelmi korszakába lépett. Magyarország a felszabadulás óta eltelt másfél évtized alatt elmaradott agrár-ipari államból ipari-agrár országgá fejlődött. A szocialista társadalom alapjainak a megteremtésével megszűnt a kapitalizmus visszaállításának társadalmi és gazdasági lehetősége.

A társadalmi viszonyok vonatkozásában elsőrendű fontosságú — hangsúlyozta a dokumentum —, hogy tovább *erősödött a nép politikai egysége.* A munkásosztály a szocializmus építésének a vezető ereje, amely társadalmi célkitűzéseit pártja irányításával valósítja meg. Egységes szocialista szövetkezeti parasztság alakult ki, jelentősen szélesedett a szocialista értelmiség, amelynek belső összetétele átalakult, soraiban meghatározóvá váltak a munkás és paraszt származásúak. Átformálódott, és ugyanakkor visszaszorult a városi kispolgári dolgozó réteg, amelynek munkájára azonban a továbbiakban is számítanak. A mezőgazdaság szocialista átszervezésével új tartalmat kapott és megerősödött a munkás-paraszt szövetség, amely két szocialista jellegű osztály testvéri összefogásává fejlődött. A munkásosztály és a parasztság szövetségére épülő szocialista nemzeti egység politikai tartalma: harc a szocialista társadalmi rendszer védelméért, fejlesztéséért és teljes győzelméért; küzdelem a békéért, a nemzetközi imperialista befolyás visszaszorításáért, valamint a még meglevő belső ellenséges erők és tendenciák felszámolásáért. *Módosult az osztályharc jellege, és változtak formái, fő területei a népgazdaság erősítése, a szocialista tudat kialakítása lettek. Átformálódtak a proletárdiktatúra funkciói közötti arányok is. Az elnyomó feladatkör fokozatosan csökkent, és előtérbe került a gazdasági-szervező, valamint a kulturális-nevelő tevékenység.* A lezajlott társadalmi változások a továbbiakban szükségtelenné tették a tanulóifjúság származás szerinti kategorizálását.

A tanácskozás állásfoglalása megállapította, hogy eredményesen teljesültek a gazdasági építőmunka feladatai. *Sikeresen megvalósultak a második hároméves terv célkitűzései, és jól halad a második ötéves terv előirányzatainak a végrehajtása.* A terv célkitűzéseinek a megvalósítását nehezítette az országot sújtó aszály, valamint az, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének a beruházási terhei a vártnál hamarabb és nagyobb mértékben jelentkeztek, és növekedtek az ország védelmi kiadásai. A határozat hangsúlyozta, hogy a második ötéves terv vezérlő elve a gazdaságosság fokozása, a termelékenység emelése, az önköltség csökkentése. El kell érni, hogy az ipari termelés legalább kétharmad részben a termelékenység javulása révén emelkedjék, és gyors ütemben nőjön a mezőgazdaság teljesítménye is. A mezőgazdaság terén a legfontosabb tennivaló az ország kenyérgabona szükségletének hazai termelésből való teljes fedezése. Ennek elősegítése érdekében — többek között — a gépállomásokat fokozatosan gépjavító telepekké kell átszervezni, és növelni szükséges a termelőszövetkezetek saját gépállományát.

A termelés bővítésében nagy lendítő erő az anyagi érdekeltség elvének a következetes megvalósítása, a gazdasági irányítás és vezetés javítása, amelynek elősegítésére tudományosabbá szükséges tenni a tervezést. Az ipar és az építőipar termelőerő'nek jobb felhasználása érdekében, ahol célszerű — gondos előkészítés után — a vállalatokat össze kell vonni, ezzel párhuzamosan önállóságukat szélesíteni. A kongresszus úgy döntött, hogy a szociálpolitikai juttatások közül elsősorban a családi pótlékot és az alacsony nyugdíjakat kell emelni.

A tanácskozás fontosnak minősítette *a KGST által kidolgozott „A szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelvei" című dokumentumban foglaltak valóra váltását, az integráció és együttműködés elmélyítését.* A kongresszus megfogalmazta azt az igényt, hogy dolgozzák ki a népgazdaság húszéves fejlesztési tervét.

A határozat megállapította, hogy a korábbinál erőteljesebben kell kibontakoztatni a szocialista

kultúrát és a dolgozó tömegek szocialista tudatosságát. Ennek érdekében döntött az *oktatási reform megvalósításáról*, a felsőoktatás kereteinek a bővítéséről és az iskolán kívüli népművelés szélesítéséről. A *módosított szervezeti szabályzat* magasabb erkölcsi mércét állított fel a kommunistákkal szemben, kötelezővé tette, hogy legyenek példamutatóak a munkában és a magánéletben, erősítsék a tömegekkel való kapcsolataikat. A tagjelöltek jobb felkészítése és megismerése érdekében a tagjelöltségi időt egy évre emelte — korábban hat hónap volt.

Az MSZMP VIII. kongresszusának határozata, a tanácskozás *reálisan és mértéktartóan értékelte a szocialista társadalom alapjai létrehozása során elért eredményeket, ugyanakkor azonban kritikusan rámutatott az építőmunka gyengeségeire és hiányosságaira is. Az elfogadott célkitűzések alapjában helyesen fogalmazták meg a szocialista építés új korszakára való áttérés feladatait.*

A hatvanas évtized elején a népgazdaság fejlődése részben a kedvezőtlen természeti körülmények miatt, részben a munka gyengeségei következtében — a várakozásokkal ellentétben — lelassult. Ezért az MSZMP Központi Bizottsága határozatot hozott a gazdaságirányítás rendszerének átfogó, kritikus elemzéséről, majd a vizsgálódások tapasztalatai alapján az irányítási mechanizmus korszerűsítéséről. *1966 májusában pedig döntés született a gazdaságirányítás átfogó reformjáról* abból a célból, hogy erőforrásainkat jobban használjuk fel, meggyorsítsuk a fejlődés ütemét, az életkörülmények javítását.

Az MSZMP IX. kongresszusa

A *Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusa 1966. november 28—december 3.* között tanácskozott Budapesten. A kongresszus munkájában 554 szavazati és 49 tanácskozási jogú küldött vett részt a párt 585 ezer tagja és tagjelöltje képviseletében. A tanácskozás megvitatta a Központi Bizottság beszámolóját a végzett munkáról és a

párt előtt álló feladatokról, a Központi Revíziós Bizottság, a Központi Ellenőrző Bizottság és a Fellebbviteli Bizottság jelentését, módosította a szervezeti szabályzatot, majd megválasztotta az MSZMP vezető szerveit.

A tanácskozás nyilatkozatot fogadott el az Amerikai Egyesült Államok vietnami agressziójáról. Rámutatott, hogy az amerikai imperializmus nem törekszik a vietnami kérdés békés és igazságos rendezésére, hanem a katonai beavatkozását akarja kiszélesíteni. A kongresszus támogatásáról biztosította a vietnami nép harcát és részére — a lehetőségekhez mérten — minden politikai, diplomáciai és katonai segítséget megad. A nyilatkozat követelte, hogy az Amerikai Egyesült Államok haladéktalanul és feltétel nélkül hagyja abba a Vietnami Demokratikus Köztársaság bombázását, vonja ki saját és csatlósai csapatait Dél-Vietnam területéről, s szüntesse meg a Vietnam belügyeibe való beavatkozását.

A kongresszus határozata megállapította, hogy *változatlanul a szocializmus teljes felépítése a párt és a nép feladata. Ennek fontos eleme a szocialista demokrácia továbbfejlesztése, a helyi szervek jogkörének a kiszélesítése és az üzemi demokrácia hatókörének a kibővítése, az országgyűlés szerepének a növelése.*

A tanácskozás a népgazdaság fejlesztésében elért eredmények összegezése kapcsán rámutatott, hogy a jelentős előrehaladás ellenére a kitűzött célok maradéktalanul nem teljesültek. A népgazdaság fejlődésének üteme a második ötéves terv kezdeti lendülete után lelassult. Ezért a megkezdődött harmadik ötéves terv végrehajtása, *a gazdaságirányítás új rendszerének a kimunkálása és bevezetése során* a következő fő feladatokat kell megoldani: váljon kiegyensúlyozottabbá a népgazdaság fejlődése, valósuljon meg az ipar és a mezőgazdaság összehangoltabb fejlesztése, gyorsuljon fel a mezőgazdasági termelés növekedése, szélesedjenek beruházásai. A termelőszövetkezetek biztosítsák, hogy bevételeikből fedezzék a termelés bővítéséhez szükséges beruházásokat és személyi kiadásaikat, térjenek át a garantált havon-

kénti munkadíjazásra. Mindezek érdekében szükséges az új gazdálkodási rendszernek megfelelő termelőszövetkezeti hitel-, beruházási, állami támogatási és adórendszer kidolgozása, az Országos Termelőszövetkezeti Tanács létrehozása.

A határozat a gazdaságirányítási reformmal kapcsolatban döntött arról, hogy a jövőben *a tervszerű központi irányítást nem a tervlebontás módszerével, hanem közgazdasági eszközökkel érvényesítik a szocialista piac aktív szerepére építve, és a tervgazdálkodás rendszerében nagyobb szerep jut az áru- és pénzviszonyoknak. A gazdaságirányítási reform fő célja, hogy erősítse a szocialista rendszert, segítse a szocialista társadalom teljes felépítését, kibontakoztassa a szocialista tervgazdálkodás előnyeit, és lehetővé tegye a gazdaságpolitika következetesebb megvalósítását.*

Az életszínvonal emelése érdekében a reálbérek növelését, a család- és gyermekvédelmi intézkedések kiszélesítését, az összes ipari dolgozó munkaidejének heti 44 órára való csökkentését és az új termelőszövetkezeti nyugdíjrendszer bevezetését irányozták elő.

Ideológiai és kulturális téren a tanácskozás alapvető feladatnak tekintette a nép szocialista erkölcsi és világnézeti egységének a megteremtését, és megállapította, hogy ennek érdekében hatékonyabban kell elősegíteni a szocialista erkölcs és hazafiság, a munkához való új viszony és a közösségi szellem elmélyítését. A dokumentum kimondta, hogy a párt vezető szerepének az érvényesülése során a fő figyelem a társadalmi-gazdasági folyamatok tudományos elemzésére, az elvi, politikai irányítás erősítésére, a néptömegek szervezésére és mozgósítására irányuljon. Utóbbi célkitűzés megvalósítása érdekében növelni szükséges a tömegszervezetek és tömegmozgalmak önállóságát, kezdeményezőkészségét.

A szervezeti szabályzat módosítása során *eltörölték a tagjelöltséget*, és a tagfelvétel színvonalának emelése érdekében előírták az ajánlók legalább hároméves párttagságát, illetve az ajánlottal való kétéves közös ismeretségét. Megszüntették a Központi Revíziós Bizottságot és annak alsóbbfokú

szerveit. Feladatkörüket a Központi Ellenőrző Bizottságra, illetve a pártszervekre és pártszervezetekre ruházták át.

Az MSZMP IX. kongresszusa a gazdasági kérdések kapcsán nagy fontosságú döntést hozott: állást foglalt a gazdasági mechanizmus reformja mellett. A döntés helyességét a tanácskozást követő évek gyorsuló gazdasági növekedése is igazolta. A szervezeti szabályzat módosítása során különösen fontosnak bizonyult — és az eltelt két évtized tagfelvételi gyakorlata is alátámasztotta — a tagjelöltség eltörlése.

A kongresszust követő években a felgyorsuló gazdasági előrehaladással párhuzamosan a korábbinál erőteljesebben emelkedett az életszínvonal. Megvalósultak olyan fontos szociálpolitikai intézkedések, mint a gyermekgondozási segély bevezetése, és megkezdődött az áttérés a heti 44 órás munkaidőre.

Az MSZMP X. kongresszusa

A *Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusa 1970. november 23—28.* között tanácskozott Budapesten. A kongresszus munkájában 685 szavazati és 380 tanácskozási jogú küldött vett részt a párt 662 ezer tagja képviseletében. A tanácskozás megtárgyalta a Központi Bizottság beszámolóját a végzett munkáról és a párt előtt álló feladatokról, megvitatta a Központi Ellenőrző Bizottság és a Fellebbviteli Bizottság jelentését, módosította a szervezeti szabályzatot, majd megválasztotta az MSZMP vezető szerveit.

A kongresszus megállapította, hogy a hatvanas évtized második felében a haladás és a reakció erőinek a küzdelme a társadalmi élet minden fontos területén világszerte folytatódott, *ezért szövetségeseinkkel együtt további erőfeszítéseket kell tenni a békés egymás mellett élés elvének a gyakorlati megvalósításáért. A tanácskozás rámutatott, hogy a magyar társadalom a hatvanas évtized második felében dinamikusan fejlődött, biztosan haladt előre a szocializmus teljes felépítésének az*

útján. A lenini szövetségi politika alkotó alkalmazásával tovább erősödött a kommunisták és a pártonkívüliek együttműködése a szocialista Magyarország felépítéséért. Megállapította, hogy az elmúlt két évtizedben lezajlott társadalmi és gazdasági változások szükségessé teszik az alkotmány módosítását.

Az állásfoglalás megállapította, hogy a gazdaságirányítás reformja az elmúlt évek össztársadalmi jelentőségű feladata volt. Bevezetésével tovább fejlődött a szocialista tervgazdálkodás, erősödött a központi tervezés irányító szerepe, növekedett a szocialista piac, az áru- és pénzviszonyok jelentősége. A harmadik ötéves terv az előirányzott népgazdasági fő arányok biztosításával teljesült. Az elmúlt évek tapasztalatai azonban arra is rávilágítottak — hangsúlyozta a dokumentum —, hogy meg kell gyorsítani a termelékenység emelkedését. Szakítani kell azzal a gyakorlattal, amely a fejlesztési lehetőségek túlnyomó hányadát nem a meglevő termelőberendezések korszerűsítésére, hanem munkahelybővítésre használja fel. Megnövekedett a vállalatok felelőssége a termelés gazdaságosabbá tételében, a költségek csökkentésében, a gyártmányok minőségének a javításában. A határozat úgy foglalt állást, hogy a következő években *gyorsítani szükséges a műszaki fejlődés eredményeinek gyakorlati alkalmazását, gyökeres javulást kell elérni a beruházási tevékenységben. Gondoskodni szükséges arról, hogy az új termelőegységek üzembe lépése és a munkaerőhelyzet alakulása között összhang legyen.* A mezőgazdasági termelés további bővítése érdekében elő kell segíteni a termelőszövetkezetek vállalatszerű gazdálkodásának a továbbfejlesztését, a közös vállalkozások körének a szélesedését és a kisegítő üzemágak hatékony működését. Növekszik a kereskedelmi szervek hatásköre és felelőssége abban, hogy az áruk megfelelő időben, mennyiségben, minőségben és választékban eljussanak a fogyasztókhoz. A szocialista gazdasági integráció fejlesztése a hosszabb távra szóló tervek és prognózisok elkészítését igényli.

Az életkörülmények javítása érdekében a mun-

ka szerinti elosztás elvének a következetes alkalmazása mellett gondot kell fordítani a családi jövedelmek közötti különbségek mérséklésére. A kongresszus szükségesnek tartotta az állami oktatás rendszerének a felülvizsgálatát, a kulturális életben a nép nagy tömegeihez szóló magas színvonalú, szórakoztató és maradandó művészi élményt nyújtó alkotások számának a növelését.

A szervezeti kérdések kapcsán a tanácskozás *megkülönböztetett figyelemmel foglalkozott a párt munkásjellegének a megerősítésével, a kádermunka javításával.* A módosított szervezeti szabályzat a tagfelvétel alsó korhatárát leszállította 18 évre annak érdekében, hogy ezáltal is erőteljesebbé váljék a kommunista nevelőmunka az ifjúság soraiban. A pártmunka nagyobb folyamatossága érdekében a pártvezetőségek addigi kétéves megbízatását kiterjesztette a két kongresszus közötti időszakra, azonban előírta, hogy tevékenységükről évente taggyűlésen számoljanak be.

Az MSZMP X. kongresszusa — figyelembe véve a gazdaságirányítási reform kezdeti kedvező tapasztalatait — reális, végrehajtható társadalmi és gazdasági célkitűzéseket fogalmazott meg. Az 1973 őszén kirobbant olajválság, majd a hatására végbemenő árrobbanás és cserearányromlás súlyos veszteségeket okozott a magyar népgazdaságnak, a terheket azonban a központi költségvetés döntő részben magára vállalta, így a X. kongresszuson megfogalmazott tervek végrehajtása jelentősebb módosítások nélkül történt meg.

Az MSZMP XI. kongresszusa

A *Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusa 1975. március 17—22.* között tanácskozott Budapesten. A kongresszus munkájában 848 szavazati jogú küldött vett részt 754 ezer párttag képviseletében. A tanácskozás megvitatta a Központi Bizottság beszámolóját a végzett munkáról és a párt előtt álló feladatokról, a Központi Ellenőrző Bizottság és a Fellebbviteli Bizottság jelentését, módosította a szervezeti szabályzatot, el-

fogadta az MSZMP programnyilatkozatát és megválasztotta vezető szerveit.

A kongresszus megállapította, hogy az elmúlt években *a nemzetközi erőviszonyokban és politikában kedvező irányú változások történtek a haladás erői javára.* A békés egymás mellett élés jegyében fordulat zajlik le a hidegháború korszakából a különböző társadalmi rendszerű államok politikai, gazdasági, műszaki-tudományos és kulturális együttműködése irányába. A kibontakozó *nemzetközi enyhülés* alapja a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok viszonyának a javulása. Mindezek hatására reális lehetőséggé vált a világháború elkerülése, a vitás nemzetközi kérdések békés megoldása.

A határozat rámutatott, hogy a szocialista társadalom építésének alapvető feltétele a társadalmi viszonyok továbbfejlesztése, a munkásosztály vezető szerepének a következetes érvényesítése, a szocialista demokrácia kereteinek a kiszélesítése. Az ötödik ötéves terv időszakában a gazdasági tevékenység fő feladata a társadalmi termelés hatékonyságának a növelése. Számolni kell a világgazdaságban végbemenő, Magyarország számára kedvezőtlen folyamatokkal, ezért korszerűsíteni szükséges a gyártmányszerkezetet, és jobban kihasználni a hazai természeti adottságokat. A világpiac tartós változásait a hazai termelői árakban érvényesíteni kell, hogy ez is ösztönözze az üzemeket a hatékonyabb gazdálkodásra. A mezőgazdaságban a gabona- és az ipari növények hozamának a növelésével párhuzamosan meg kell oldani a biztonságosabb zöldség- és gyümölcstermelést.

A munka szerinti elosztás elvének a következetesebb érvényesítésével az életszínvonal és a szociálpolitika olyan irányú fejlesztését szükséges előtérbe helyezni, amely egyidejűleg szolgálja az anyagi jólétet és a gazdasági hatékonyságot. A tanácskozás hangsúlyozta, hogy az ideológiai életben időben szükséges elemezni a fejlődés új tendenciáit, következetesen érvényesíteni a kétfrontos harcot, tovább erősíteni a közművelődés világnézeti hatását.

A kongresszus elfogadta az MSZMP programnyilatkozatát. Ez megállapította, hogy az 1948-ban elfogadott programnyilatkozatban megjelölt feladatok megvalósultak, számos területen túl is haladtunk az akkor megfogalmazott célokon. Az 1948-as programnyilatkozat célkitűzéseinek a végrehajtása során *Magyarországon véglegesen felszámoltuk a kizsákmányoló osztályok uralmát és megszilárdítottuk a munkáshatalmat; az alapvető termelési eszközök társadalmi tulajdonba kerültek, amelynek bázisán a tervgazdálkodás révén a termelőerők gyors fejlődése ment végbe. Magyarország agrár-ipari országból szocialista nagyiparral és nagyüzemi mezőgazdasággal rendelkező ipari-agrár állammá vált. Gyökeresen átalakult a társadalom osztályszerkezete, megerősödött a szocialista nemzeti egység, lényegesen megjavultak a lakosság életkörülményei, megszűnt a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliuma, széles körű kulturális forradalom zajlott le.* A szocialista forradalom előrehaladása új helyzetet teremtett Magyarországon: a szocialista társadalom alapjainak a lerakásával és megszilárdításával végérvényesen eldőlt a „ki kit győz le" kérdése.

A dokumentum hangsúlyozta, hogy *a szocialista államhatalom* fejlődésében és a szocialista demokrácia fejlesztésében a demokratikus centralizmus elve alapján tökéletesedik a központi irányítás és növekszik a helyi szervek önállósága, valamint felelőssége. Tovább bővül a tanácsok jogköre és anyagi lehetősége. A társadalom fejlődése során, az osztályok közötti különbségek csökkenésével erősodnek a szocialista állam össznépi vonásai. A proletárdiktatúra állama fokozatosan össznépi szocialista állammá alakul át.

A tulajdonviszonyok továbbfejlődésével, a két szocialista tulajdonforma fejlesztése révén — egy későbbi periódusban — kialakul a termelési eszközök magasabb szintű össznépi, kommunista tulajdona. Biztosítani szükséges a szocialista termelési viszonyok további fejlődésének a feltételeit, elősegíteni a mezőgazdasági termelés növekvő iparosodását, és olyan feltételeket teremteni, hogy a föld — amely tulajdonformájától függetlenül nemzeti kincs — hasznosítása feleljen meg a társadalom

egyetemes érdekeinek. A termelőerők és a szocialista termelési viszonyok továbbfejlődésével egységesebbé válik *a társadalom osztályszerkezete* is, csökkennek a még meglevő osztályjellegű, illetve osztályeredetű különbségek. A fejlett szocialista társadalom építése során fokozatosan mérséklődik a fizikai és a szellemi munka, valamint a város és a falu mint településforma közötti lényeges különbség, és az osztályok, valamint rétegek alapvető érdekeinek az azonossága mellett előtérbe kerül részérdekeik közeledése is. Mindezek a folyamatok teremtik meg annak az előfeltételeit, hogy fokozatosan létrejöjjenek az osztálykülönbségek teljes és végleges megszüntetésének a keretei.

A gazdasági építőmunkában megfogalmazott távlati célkitűzések megvalósítása igényli a szocialista tervgazdálkodás továbbfejlesztését, az ipar és a mezőgazdaság leghatékonyabb ágazatainak az előrelépését, a szocialista integráció lehetőségeinek a fokozottabb kihasználását. Az ipari és a mezőgazdasági termelés fejlődése teremti meg az anyagi alapját az életszínvonal és az életkörülmények javításának, az egészségügyi és szociális ellátás fejlesztésének, a családok jövedelmi színvonala közötti különbségek mérséklésének, és az ötnapos munkahétre való áttérésnek.

A programnyilatkozat hangsúlyozta, hogy a fejlett szocialista társadalom építése során tovább növekszik *a tudati tényezők* szerepe. Ennek érdekében következetes és meggyőző ideológiai munkát kell végezni, erősíteni a harcot a polgári és kispolgári eszmerendszerek és életstílus ellen. A társadalmi követelmények növekedésével összhangban oly módon fejlődik tovább a közoktatás, hogy fokozatosan megteremtődjön a felnövekvő nemzedék középfokú iskolázottsága. A társadalmi osztályok és rétegek közötti különbségek mérséklődésével a párt fokozatosan az egész nép marxista—leninista élcsapatává válik.

Az MSZMP végső célja a kommunista társadalom megteremtése, és az ehhez vezető úton jelentős lépés a fejlett szocialista társadalom létrehozása. A programnyilatkozatban lefektetett történelmi célok valóra váltásának nélkülözhetetlen feltétele a

tartós béke biztosítása, amely alapját képezi a párt nemzetközi tevékenységének.

„A Magyar Szocialista Munkáspárt felhívja a szocializmus minden hívét — fogalmazta meg a programnyilatkozat —, hogy munkájával, helytállásával segítse magasztos céljaink elérését. Előrehaladásunk tudatosan vállalt, fegyelmezett munkát kíván. Ezáltal lesz gazdagabb az ország, tartalmasabb és boldogabb valamennyiünk élete. Munkánkkal és küzdelmünkkel válik valósággá az emberi egyenlőség nagyszerű elve: 'Mindenki képességei szerint és mindenkinek szükségletei szerint.' Népünk így jut közelebb az egyetemes emberi célhoz: a minden elnyomástól és kizsákmányolástól mentes új világhoz, a kommunizmushoz, amelyben a népek békében, jólétben élnek, és az emberiség végérvényesen a szabadság birodalmába lép." (A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1975. 524. old.)

Az MSZMP XI. kongresszusán elfogadott programnyilatkozat történelmi távlatban fogalmazta meg a társadalmi-gazdasági előrehaladás elveit és céljait. A pártmunka jelentős tette volt a dokumentum kimunkálása és elfogadása, amelynek elvei iránymutatóak a szocialista építőmunkában, noha az elmúlt évtizedben igazolódott az is, hogy céljai megvalósítása a számítottnál hosszabb időt igényel.

A XI. pártkongresszust követő években a romló külgazdasági viszonyok közepette is jelentős előrelépés történt társadalmi és gazdasági téren egyaránt. Állampolgári joggá vált a társadalombiztosítás, csökkent a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjainak a nyugdíjkorhatára, a társadalmi érdekek szem előtt tartásával rendeződött a föld hasznosítása és védelme — s mindezzel a programnyilatkozat egy-egy célkitűzése teljesült. A világgazdaságban végbemenő, számunkra kedvezőtlen változásokra azonban a népgazdaság egésze nem tudott megfelelő teljesítményjavulással válaszolni, és ezért 1979-től szükségessé vált a társadalmi-gazdasági fejlődés mérséklése, az eladósodás folyamatának megállítása.

Az MSZMP XII. kongresszusa

A *Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusa 1980. március 24—27.* között tanácskozott Budapesten. A kongresszus munkájában 767 szavazati jogú küldött vett részt 812 ezer párttag képviseletében. A tanácskozás megvitatta a Központi Bizottság beszámolóját és a párt előtt álló feladatokat, a Központi Ellenőrző Bizottság és a Felsőbbviteli Bizottság jelentését, majd megválasztotta az MSZMP vezető testületeit.

A tanácskozás megállapította, hogy hazánk belpolitikai élete kiegyensúlyozott, a munkáshatalom és a szocialista nemzeti egység szilárd. Az MSZMP betölti vezető szerepét, élvezte és élvezi a dolgozók bizalmát és cselekvő támogatását. *A hetvenes évek második felében — noha a korábbinál bonyolultabb és nehezebb viszonyok között kellett dolgozni — előrejutottunk a programnyilatkozatban megjelölt célok valóra váltásában.* A nyolcvanas évek első felében az a feladat, hogy elért vívmányainkra támaszkodva erősítsük társadalmunk szocialista vonásait, megalapozzuk a népgazdaság további fejlődését, megszilárdítsuk az életszínvonal elért eredményeit és javítsuk a lakosság életkörülményeit. Ennek érdekében tovább kell tökéletesíteni az államigazgatási szervek munkáját, szélesíteni a szocialista demokráciát, szilárdítani az ország alkotmányos rendjét, erősíteni fegyveres erőit és testületeit, következetesen megvalósítani a párt szövetségi politikáját.

A határozat megállapította, hogy *gazdasági nehézségeink nagyobbrészt abból adódnak, hogy a külső gazdasági feltételek a számítottnál is kedvezőtlenebbül alakultak. Emellett azonban nem a megfelelő ütemben bontakoztak ki a változó külső feltételekhez és az intenzív gazdasági fejlődés követelményeihez igazodó belső folyamatok.* A gazdaságirányítás nem elég következetes a célok, a feltételek, az eszközök összehangolásában, a végrehajtás megszervezésében. A kívántnál és a szükségesnél lassabban korszerűsödik a termékszerkezet, nem javul kielégítően a hatékonyság és a minőség.

A kongresszus rámutatott, hogy a hatodik ötéves terv időszakában *az egyik legfontosabb feladat a külkereskedelmi és a nemzetközi fizetési mérleg egyensúlyának a javítása.* A belső egyensúlyi tényezők megszilárdításában — amelyek a külső egyensúly alapját képezik — a legfontosabb a költségvetési kiadások és bevételek, az árualap és a vásárlóerő, a munkaerő és a munkahelyek, valamint a beruházásokra fordítható összegek és a kivitelezési kapacitások jobb összehangolása. A fő tennivaló a hatékonyság erőteljes növelése, a termelési- és a termékszerkezetnek a hazai adottságokhoz igazodó korszerűsítése, a minőség és a jövedelmezőség javítása. Az iparon belül elsősorban azoknak az ágazatoknak kell fejlődniük, amelyek gazdaságos exportnövekedést, importmegtakarítást, nagyobb népgazdasági jövedelmet biztosítanak és kevésbé anyag- és energiaigényesek.

Az állásfoglalás hangsúlyozta, hogy természeti adottságaink indokolttá és szükségessé teszik a mezőgazdaság kiemelt fejlesztését. Termelése bővülése biztosítsa a kiegyensúlyozott belföldi ellátást és a gazdaságos export fokozását. *A gazdasági célkitűzések eredményes megvalósítása teremti meg az életszínvonal megszilárdításának, az életkörülmények szerény mértékű javításának a feltételeit.*

Az MSZMP igényli a tudomány fokozottabb részvételét a döntések megalapozásában, a feladatok megoldásában. Ezért a tanácskozás rámutatott, hogy előrehaladásunk elsőrangú feltétele népünk műveltségének szélesítése, marxista—leninista szellemű gondolkodásának az elmélyítése. A szocialista építés soronlevő célkitűzéseinek az eredményes megvalósítása megköveteli a párt eszmei, politikai, cselekvési és szervezeti egységének magasabb színvonalra emelését, vezető szerepe erősítését, a tömegszervezetek és tömegmozgalmak szélesebb hatókörű működését. A párt a marxizmus—leninizmus és a proletár internacionalizmus elvei alapján résztvesz a nemzetközi politikai életben. Szükségesnek tartja a kommunista és munkáspártok összefogásának erősítését, az antiimperialista harc támogatását, a béke védelmét.

A XII. kongresszus határozatainak a megvalósí-

tására a számítottnál nehezebb külső gazdasági feltételek közepette, romló nemzetközi viszonyok között került sor. A kedvezőtlen külső feltételek dacára társadalmunk a kongresszusi állásfoglalásnak megfelelően fejlődött. Az elért társadalmi-gazdasági vívmányok megszilárdítása — a szerény mértékű előrelépés mellett — jó alapot biztosított a további előrehaladáshoz. Megvalósult az ötnapos munkahétre való áttérés és kibontakozott a gazdaságirányítási rendszer korszerűsítése. Mindezzel kedvező feltételek teremtődtek a társadalmi-gazdasági fejlődés távlati meggyorsításához.

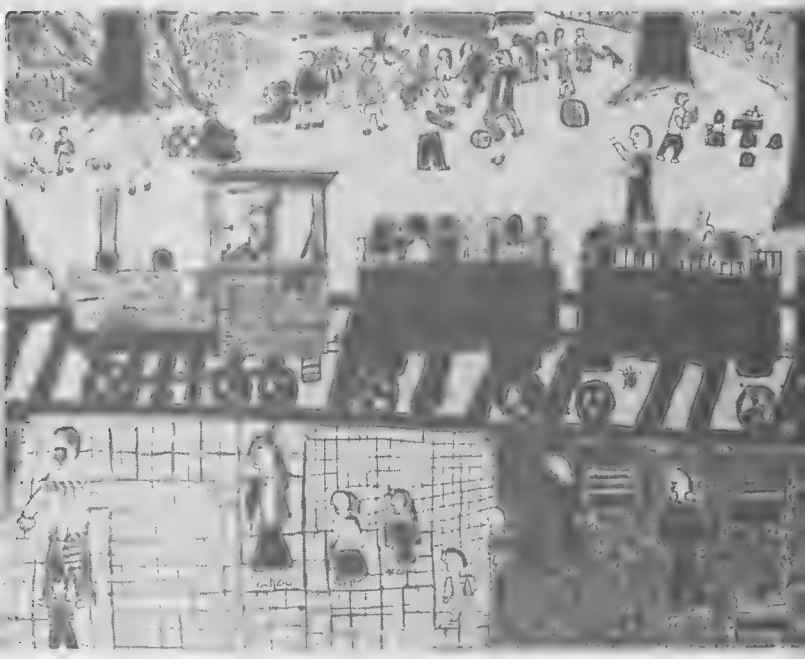

„Utazás kisvasúton"
Debreceni László (10 éves), Balmazújváros, 2. számú általános iskola

SZABÓ MIKLÓS

A SZOVJET HADSEREG FELSZABADÍTÓ HADMŰVELETEI MAGYARORSZÁGON

A szovjet—német arcvonal délnyugati szakaszán *1944 nyarán kialakult helyzet mind kedvezőbb lehetőséget teremtett ahhoz, hogy napirendre kerüljön a Kárpát-medence felszabadítása is.* E szempontból döntő jelentőségű esemény volt a 2. és 3. Ukrán Front 1944. augusztus 20-án indított iasi-kisinyovi hadműveletе, aminek következetében rövid idő alatt szétzúzták az ebben a térségben szétbontakozott — két német és két román hadseregből álló — „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportot. Erre a sikerre támaszkodva következhetett be augusztus 23-án a romániai fordulat, amikor is a kommunista párt által vezetett haladó erők, valamint az uralkodó osztálynak a kialakult helyzetet reálisan értékelő tagjai élni tudtak a Vörös Hadsereg által biztosított lehetőséggel.

Hasonló események zajlottak le 1944. szeptember 9-én Szófiában, amikor Tolbuhin hadseregtábornok 3. Ukrán Frontja sikeresen folytatta tovább előretörését — ezúttal már — a Dunától délre.

A magyar uralkodó osztály nem tudta kihasználni az iasi-kisinyovi hadművelet által számára is kedvező lehetőséget nyújtó helyzetet, sőt a Dél-Erdély ellen szeptember 5-én indított támadásával még tovább rontott nemzetközi megítélésén. Így a 2. Ukrán Front parancsnoka: *Malinovszkij* hadseregtábornok (szeptember 10-étől a Szovjetunió marsallja) azt a feladatot állította seregtestei elé, hogy mihamarabb jussanak el a román—magyar határra.

Ennek megfelelően a csapatok gyors ütemben átkeltek a Keleti- és a Déli-Kárpátok hágóin, s a bal szárnyon támadó 53. hadsereg erői szeptember 17-ére kijutottak Arad térségébe, öt nap múlva pedig birtokba vették magát a várost is. Ezzel meg-

teremtődtek Magyarország felszabadításának közvetlen feltételei.

S valóban: néhány órával később *Battonya körzetében* magyar földre léptek a 18. harckocsihadtest katonái. A község elfoglalásáért indított első — szeptember 23-i — roham azonban nem vezetett eredményre. Másnap szabadultak fel az első községek: Csanádpalota, Királyhegyes, Elek és Nagylak. (Ez utóbbi kettő véglegesen, míg az előbbiek egy időre még ismételten gazdát cseréltek). Szeptember 26-án kezdhetett szabad életet Battonya, s az első város: Makó. Ezek az események új helyzetet teremtettek az arcvonal e szakaszán.

A szemben álló felek hadműveleti tervei 1944 szeptemberében

A német hadvezetőségnek alapvető érdeke fűződött ahhoz, hogy visszavesse a Kárpátokon túlra a 2. Ukrán Front csapatait, s a hágók lezárásával megakadályozza további nyugati irányú előretörésüket. Ennek érdekében az augusztusban szétzúzott „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport maradványaiból, valamint a rendelkezésre álló magyar erőkből szeptember folyamán sebtében létrehozta a „Dél" hadseregcsoportot.

E kötelék parancsnoka: Friessner vezérezredes a hó végére ki is dolgozta az október 12-én indítandó, úgynevezett *„Cigánybáró" hadművelet tervét*, amely szerint a Nagyvárad, Nagyszalonta, Debrecen térségben összpontosított páncélos- és páncélgránátos magasabbegységek ellentámadásával kiszorítják Dél-Erdélyből a szovjet és román erőket, majd a Kárpátok gerincének szilárd megtartásával déli irányba kényszerítik a Vörös Hadsereg térnyerését.

Egészen *másképpen képzelte el azonban az elkövetkező hetek eseményeit* Malinovszkij marsall. A német, illetve a magyar védelem kiépítettsége közötti különbséget, az arcvonal jobb és bal szárnyának eltérő terepadottságait, valamint a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása által a 2. *Ukrán Front* számára meghatározott feladatokat

figyelembe véve úgy határozott, hogy főerőit (harckocsi-, gépesített és lovaserőit) a bal szárnyon alkalmazva, az ezekben a napokban megszervezett 3. magyar hadsereg még kiépítés alatt álló védelmét töri át, majd ezt követően kifejleszti a sikert Nagyvárad, Debrecen, Nyíregyháza, Csap irányában. A támadás sikeres kibontakozása eredményeként létre kellett jönnie az Észak-Erdélyben harcoló mintegy 150 ezer fős német—magyar csoportosítást a főerőktől elvágó bekerítési arcvonalnak. A 2. Ukrán Front csapatainak Csap térségébe való kijutásától azt is várták, hogy ezáltal teremtenek kedvező feltételeket a Kárpátokban elakadt 4. Ukrán Frontnak támadó hadműveletének felújításához.

Mindez alapvetően 2. Ukrán Front arcvonalának közepén, illetve bal szárnyán szétbontakozott 6. gárda-harckocsihadsereg, Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportja, valamint az 53. hadsereg sikeres tevékenységétől függött. Ezeknek a seregtesteknek a hadművelet 3.—7. napjának végére birtokba kellett venniük Nagyváradot, Hajdúszoboszlót, Karcagot, Kisújszállást, valamint a Tisza Szolnok és Szeged közötti szakaszát. E feladatok időbeni sikeres teljesítésétől várták Magyarország ezen részének gyors felszabadítását.

A tiszántúli (debreceni) hadművelet (1944. X. 6.–28.)

A 2. Ukrán Front jobb szárnyán, nehéz hegyi terepen tevékenykedő 40., 7. gárda- és 27. szovjet, valamint 4. román hadsereg már október 2-án felújította támadását, ez azonban alapvetően lekötő jellegű volt ezekben a napokban.

A teljes, 800 kilométeres arcvonalon belüli 160 kilométeres szakaszon — Nagyvárad délkelet és Makó között — *1944. október 6-án 6 óra 30 perckor lendültek támadásba a front főerői.* A Plijev lovas-gépesített csoport hadtesteinek közel négyszáz harckocsija nagy ütemben törte át Heszlényi József altábornagy 3. hadseregének arcvonalát. Ezt a sikert használta ki Managarov altábornagy 53.

hadserege, valamint az alárendeltségébe tartozó 1. román hadsereg az úgyszintén gyors előrenyomulás érdekében. Ennek következtében ezek a seregtestek már a hadműveletek első napjának végére mintegy 100 kilométer szélességben és 40 kilométer mélységben áttörték a 3. magyar hadsereg védelmét, s ezzel annak parancsnokát a Tisza vonala mögé történő visszavonulási parancs kiadására kényszerítették.

Mindez lehetővé tette, hogy a Govorunyenko vezérőrnagy parancsnoksága alatt küzdő 18. harckocsihadtest október 6-án *felszabadítsa Orosházát*, a front bal szárnyán előrenyomuló 46. hadsereg pedig megközelítse a Tiszát Szeged és Zenta között.

A következő napokban is folytatódott a gyors ütemű előretörés. Október 8-án estére a 30—60 kilométer szélességben és 90—110 kilométer mélységben tért nyert lovas-gépesített csoport felszabadította *Püspökladányt* és *Nádudvart*, másnap hajnalra pedig *Karcagot* és *Kisújszállást*. Ezzel kedvező feltételeket teremtett a Debrecen, Nagyvárad térségében összpontosított ellenséges csoportosítás felszámolásához.

Ekkorra az 53. szovjet és az 1. román hadsereg csapatai szintén sikeresen nyomultak előre az orosházi—szolnoki irányban, s az erők egy része át is kelt a Tisza Csongrád és Szeged közötti szakaszán.

Nem volt képes a fentiekhez hasonló sikert felmutatni a tervezett „Cigánybáró" hadművelet végrehajtására Nagyvárad térségében összpontosított német főerők, valamint ezek jól kiépített, szilárd páncélelhárító védelme ellen ütközetbe vetett 6. gárda-hardkocsihadsereg. Kravcsenko vezérezredesnek csak egy zászlóalja tudott átkelni Komádinál a Sebes-Körösön, de ezt követően ennek előrenyomulása is elakadt.

A kialakult helyzetben Malinovszkij marsall úgy döntött, hogy Nagyvárad felszabadításába bevonja a Plijev lovas-gépesített csoportot, illetve a várostól délkeletre szétbontakozott másik lovas-gépesített csoportot, amely Gorskov altábornagy parancsnoksága alatt tevékenykedett.

Plijev altábornagy október 9-én éjjel kapta meg új feladatát, s alig 200 perccel később meg is kezdte délkeleti irányú előretörését *Nagyvárad* irányában. Ha rendkívül súlyos harcok árán is, erőinek egy része október 12-én a kora reggeli órákban elérte a várost, s a 6. gárda-harckocsihadsereg, illetve a Gorskov lovas-gépesített csoport kötelékeivel együttműködve felszabadította Észak-Erdély kulcsát. Ezzel az ebben a térségben levő német—magyar csapatok rendkívül súlyos helyzetbe kerültek.

Ugyanakkor azonban Plijev altábornagy sem élt gondtalan napokat, hiszen október 10-én az 1. és 13. német páncéloshadosztály elvágta utánpótlási vonalait, majd néhány óra múlva bekerítette Debrecen délnyugati szegélyén a várost rohamozó 6. gárda-lovashadtestét.

A kialakult helyzetben mindkét félnek aktív támadó tevékenységével, az e térségben szembekerült ellenséges erők megsemmisítésével kellett jobb feltételeket teremtenie a további cselekvéshez. Így bontakozott ki október középső harmadában a *hortobágyi (debreceni) páncéloscsata*, melyben 600 szovjet és 400 német harckocsi vívta elkeseredett küzdelmét. Az ütközetből a vörös csillagos katonák kerültek ki győztesen, s így lehetővé vált, hogy október 20-án reggel *felszabadul-jon Debrecen.* Ennek az eseménynek rendkívüli politikai jelentőségét az adta, hogy így született meg az előfeltétele annak, hogy alig két hónap múlva a felszabadult országrész ideiglenes fővárosaként, *itt alakulhatott meg az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd az Ideiglenes Nemzeti Kormány.*

Ezekkel a harcokkal párhuzamosan a 2. Ukrán Front balszárny-hadseregei is komoly sikereket értek el. Így Slemin altábornagy 46. hadserege — miután Zenta és Óbecse között hídfőt foglalt a Tisza jobb partján — október 11-én harc nélkül bevonult *Szegedre.* Ez az esemény is közrejátszhatott abban, hogy Horthy kormányzó hozzájárulásával e napon 19 óra 57 perckor a Moszkvában tárgyaló delegáció aláírta az előzetes fegyverszüneti egyezményt.

Az ezt követő napokon a 46. hadsereg kötelé-

kei már a Duna—Tisza közén nyomultak előre, amelynek eredményeként október 21-ére kijutottak a Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Baja vonalra.

A Tiszántúl teljes felszabadításához azonban birtokba kellett még venni a Debrecentől északra levő területet, valamint Észak-Erdély egészét is. Ennek megfelelően Malinovszkij marsall már október 19-én utasította Plijev altábornagyot: Debrecen felszabadítását követően azonnal nyomuljon tovább északi irányban, s 21-én estig foglalja el Nyíregyházát. A 23. harckocsi- és a 4. gárda-lovashadtest ezt a parancsot a délutáni órákra végrehajtotta.

Így bezárult a gyűrű az észak-erdélyi csoportosítás mögött. Részben a bekerített erők — szorítva a 2. Ukrán Front jobbszárny-seregtestei által —, részben az Újfehértó körzetében gyülekező német kötelékek találkozó csapással Nagykálló térségében keskeny szakaszon feltépték a gyűrűt, így sikerült a 150 ezer katonát a Tisza nyugati partjára átcsoportosítani.

Ezzel viszont most Plijev altábornagy kötelékeit kerítették be Nyíregyházán. Négynapos elkeseredett küzdelem után — mintegy 60 százalékos veszteség árán — azonban kitörtek a bekerítésből, egyesültek a 2. Ukrán Front főerőivel, majd azonnal visszafordulva, október 31-ére végérvényesen *felszabadították Nyíregyházát*. Ezzel Magyarország területének egy jelentős részén új élet kezdődhetett.

A tiszántúli hadművelet eredményeit kihasználva a 4. Ukrán Front is felújította támadását, s az október 26—28. közötti napokban birtokba vette Munkácsot, Ungvárt és Csapot.

A budapesti hadművelet (1944. X. 29.–1945. II. 13.)

A keleti országrész felszabadításával egyidőben a Tiszától nyugatra a legújabbkori magyar történelem legsötétebb hónapjai kezdődtek meg Szálasi Ferenc 1944. október 15-i hatalomátvételével.

A szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadi-

szállása nem akart időt engedni a nyilas söpredéknek hatalma megszilárdításához, ezért október 28-án este megparancsolta Malinovszkij marsallnak, hogy másnap menjen át támadásba és menetből foglalja el a magyar fővárost. Ennek megfelelően 1944. október 29-én a kecskemét—budapesti irányban támadásba lendült a 46. hadsereg, majd másnap csatlakozott hozzá Sumilov vezérezredes 7. gárdahadserege is. Annak következtében azonban, hogy egyrészt e seregtestek kimerültek az augusztus 20-a óta egyfolytában vívott hadműveletekben, másrészt a német—magyar hadvezetésnek sikerült időközben Pest délkeleti szegélyén egy három övből álló szilárd védelmet („Attila-állás") kiépítenie, november 4-én elakadt a 2. Ukrán Front támadása. Ezzel meghiúsult a Budapest menetből való elfoglalását célzó erőfeszítés.

A kezdeményezés fenntartása érdekében Malinovszkij marsall — gyors átcsoportosítást követően — felújította támadását, aminek eredményeként sikerült is kettévágnia Gyöngyös térségében a „Dél" hadseregcsoport arcvonalát. A siker egyértelműbbé tétele érdekében december 5-én jobbszárny-csapataival mért csapást a Hatvan, Balassagyarmat irányban. Így kialakult a budapesti bekerítő arcvonal északkeleti szakasza is. Nem hozta viszont meg a várt sikert a 46. hadsereg erőszakos átkelése a Dunán, s az ezt követő hídfőfoglalása az Érd, Baracska, Martonvásár terepszakaszon.

Értékelve a kialakult helyzetet, s azt, hogy időközben Jugoszlávia területéről a Dunántúl földjére lépett *Tolbuhin marsall 3. Ukrán Frontja* is, a Legfelsőbb Főparancsnokság december 12-én úgy döntött, hogy a két front erőivel szabadíttatja fel Budapestet. Ennek megfelelően ***lendültek támadásba Malinovszkij és Tolbuhin marsallok seregtestei 1944. december 20-án.***

A 2. Ukrán Front 6. gárda-harckocsi és 7. gárdahadserege kemény harcokban, a Börzsönyben tevékenykedő baloldali fiatalok („Görgey-zászlóalj") fontos felderítési adatai által is támogatva december 26-ára kijutottak a Léva, Garam-torkolat vonalra, létrehozva ezzel a főváros körül kovácsolt gyűrű északi szalkaszát.

A 3. Ukrán Front csapatainak a budapest—balatoni műútra és vasútvonalra támaszkodó úgynevezett „Margit-vonal"-at kellett áttörniük Martonvásár illetve Dinnyés térségében. Elkeseredett küzdelemben sikerült megtörni az egymás mögötti állásokban szívósan védekező német és magyar erők ellenállását, s ugyancsak december 26-án bezárni Esztergomnál a belső gyűrűt. Más seregtestek az év utolsó napjára hozták létre Dunaalmás, Tata, Mór, Balatonakarattya vonalában a bekerítés külső arcvonalát.

A szovjet főparancsnokság részben csapatainak, részben Budapest lakosságának és műemlékeinek megkímélése érdekében *1944. december 29-én felszólította* a magyar fővárosban körülzárt mintegy 95 ezer fős német—magyar csoportosítás parancsnokát: *Pfeffer-Wildenbruch SS-vezérezredest a tisztességes fegyverletételre.* A válasz a felbontatlanul visszaküldött boríték, valamint a parlamenterek: Steinmetz és Osztapenko kapitányok továbbá Filimonyenko őrmester, sofőr legyilkolása volt.

Ezt követően azonban csak Pest felszabadítását kezdhették meg, mivel már 1945. január 1-én megindult az első német felmentési kísérlet, amit a hónap folyamán további kettő követett. Az Északkelet-Dunántúlon levő szovjet kötelékeknek ezeket a próbálkozásokat kellett visszaverniük kemény harcokban. Északkelet-Pest térségében a 30. szovjet lövészhadtest vívta felszabadító küzdelmét. A Kerepesi útra támaszkodva nyomult előre Sashalom és Mátyásföld területén a 7. román hadtest, míg Dél-Pestnek a 18. szovjet gárda-lövészhadtest katonái hozták meg a szabadságot.

A gyorsabb és eredményesebb harci tevékenység biztosítása érdekében január 11-én a három hadtestből megalakították a *„Budapesti csoport"*-ot Afonyin vezérőrnagynak a 18. lövészhadtest parancsnokának a vezetése alatt.

Az összehangolt tevékenység eredményeként a csapatok január 15-ére kijutottak a Nagykörút vonalára. Az egyre jobban összezsúfolódó kötelékek manőverezési lehetőségének biztosítása érdekében e napon kivonták Pestről a 7. román hadtestet.

majd átcsoportosították Szécsény körzetébe. *A két szovjet hadtest 1944. január 18-ára szabadította fel a főváros bal parti részét.*

Amikor a 3. Ukrán Front csapatainak sikerült elhárítaniuk a harmadik német felmentési kísérletet, illetve amikor a 18. önálló lövészhadtest zöme átcsoportosult Budára, megkezdődhetett a főváros ezen részének a felszabadítása is. Ez a nem könnyű feladat a 18., a 37. és a 75. lövészhadtestre, valamint a 83. tengerészgyalogos dandárra hárult. A továbbra is Afonyin vezérőrnagy parancsnoksága alatt küzdő magasabbegységek harcát összesen mintegy harminc századnyi magyar katona is támogatta. E 2500 emberből 600 adta életét Budáért. Ennek elismeréseként 1945. február 12-én Variházy Oszkár alezredes parancsnoksága alatt *Budai Önkéntes Ezreddé* egyesülhettek az addig szovjet alárendeltségben harcoló századok. Amikor másnap Buda is szabaddá vált, a Várra kitűzött zászló a magyar hősök dicsőségét is hirdette.

A balatoni védelmi hadművelet (1945. III. 6–15.)

A 2. és 3. Ukrán Front csapatai a budapesti hadművelet sikeres befejeztével fellélegeztek: az 1944. augusztus 20-a óta megszakítás nélkül folyó harcok után végre egy hosszabb hadműveleti szünethez, pihenéshez juthatnak.

A Legfelsőbb Főparancsnokság 1945. február 17-én feladatul tűzte a két front elé, hogy *készüljön fel Bécs elfoglalására,* s ennek keretében *a Dunántúl és Nyugat-Szlovákia felszabadításának befejezésére.* A hadművelet megindításának időpontját március 15-ében határozták meg.

A nyugodt felkészülés lehetősége azonban gyorsan szertefoszlott, ugyanis — az 1944 decemberében az ardenneki áttörést végrehajtó legkorszerűbb német páncélosseregtest — a 6. SS-páncéloshadsereg részei még 1945. február 17-én meglepetésszerű csapást mértek a 2. Ukrán Front 7. gárdahadseregére, amely egyhetes elkeseredett küzdelem után a garami hídfő feladására kényszerült.

E német elitkötelék főereje pedig arra készült, hogy a Balaton és a Velencei-tó térségéből, valamint Délnyugat-Dunántúlról csapást mérve megsemmisítse, illetve a Duna—Tisza közére vesse vissza a szovjet csapatokat. A 3. Ukrán Front állományának úgy kellett felkészülnie a várható német támadás védelmi hadművelettel való meghiúsítására, hogy ez nem befolyásolhatta a korábban elhatározott támadás időbeni megindítását.

A német páncélosok, amelyek jelentős része éjjellátó (infra-) eszközökkel volt felszerelve, 1945. március 6-án éjjel lendültek támadásba. Az elkeseredett küzdelem szinte megszakítás nélkül folyt tíz napon keresztül. Hiába vesztett azonban e harcok során Németország fegyveres ereje újabb 45 ezer katonát, 1000 harckocsit, rohamlöveget és páncélozott szállítójárművet, 300 löveget és aknavetőt, 250 repülőgépet, valamint 1300 gépkocsit, a második világháború során indított utolsó ellentámadása összeomlott. Bár a támadással rendkívül súlyos helyzetbe hozta a 3. Ukrán Front, valamint az 1. bolgár és a 3. jugoszláv hadsereg csapatait, sem a hadműveleti célt nem sikerült elérniük, hiszen az e térséget védő katonák szilárdan megtartották állásaik döntő részét, sem azt nem tudták megakadályozni, hogy a 2. és 3. Ukrán Front a korábban meghatározott időpontban támadásba lendüljön.

A bécsi támadó hadművelet (1945. III. 15.–IV. 4.)

Március 15-én a délutáni órákban támadásba lendült a 3. Ukrán Front 9. és 4. gárdahadserege. Sikeres tevékenységük eredményeként 17-én a Balatontól északra levő ellenséges erők megkezdték északnyugati, nyugati irányú visszavonulásukat. E napon indította meg hadműveletét a Duna jobb partján a 2. Ukrán Front 46. hadserege is.

Különösen súlyos harcok folytak *Székesfehérvár* térségében. A város csak *március 22-én szabadult fel*, majd másnap Ballatonfűzfő és Veszprém is, ezzel sikerült — a harckocsicsapatok kivételével —

az e térségben harcoló német—magyar kötelékek visszavonulási útvonalait elvágni. Ezt követően felgyorsultak az események: a 2. és 3. Ukrán Front seregtestei március 26-án mintegy 400 kilométeres arcvonalon üldözésbe mentek át, s a gyorsan mozgó alakulatok másnap lekűzdötték a Rába vonalát, majd az erre támaszkodó védelem áttörését befejezve 31-én kijutottak az osztrák—magyar határra, s Bécs irányába fordultak.

Ezekkel az eseményekkel párhuzamosan a 27. hadsereg a Balaton északi térségében tört előre Graz felé. A Dél-Dunántúlon előrenyomuló 57. szovjet és 1. bolgár hadsereg április 2-ára birtokba vette Nagykanizsát, valamint az olajvidéket. Néhány négyzetkilométernyi terület kivételével *1945. április 4-én befejeződött Magyarország felszabadítása.*

A közel féléves, rendkívül súlyos küzdelmek során több mint 140 ezer szovjet, 42 700 román, mintegy 15 ezer bolgár és 7—8 ezer jugoszláv katona áldozta életét, testi épségét hazánk boldogabb jövőjéért. Kiemelkedő hősiességéért 289 szovjet katona érdemelte ki a legmagasabb kitüntetést: a Szovjetunió Hőse aranycsillagát.

A *magyar nép* azzal hálálta meg az érte hozott internacionalista áldozatot, hogy *élni tudott a 40 évvel ezelőtti történelmi lehetőséggel.*

KÓNYA LAJOS

A MUNKAERŐGAZDÁLKODÁS IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Hazánk szocialista fejlődésének első két évtizedében az aktív keresők száma jelentősen — kereken 1 millió fővel — emelkedett. A növekedés két forrásból táplálkozott: a munkavállalási korú népesség számának és a nők gazdasági aktivitásának emelkedéséből.

Az 1970-es évek közepén a munkavállalási korú népesség számának emelkedése megállt, majd csökkenni kezdett. A *nők* gazdasági aktivitása már nem növekedhetett lényegesen, mivel az ekkorra megközelítette a társadalmilag lehetséges maximumot (1949-ben 34,6, 1980-ban 70,7%). Jelentősen csökkent a *nyugdíjkorhatár* elérése után továbbdolgozók száma (1949-ben 517 ezer, 1980-ban 160 ezer fő). E tényezők hatására az aktív keresők száma — kezdetben lassan, majd 1980-tól nagymértékben (évi átlagban 30 ezer fővel) csökkent.

A 70-es évekig a munkaerő-áramlásban az ipari foglalkoztatás bővülése volt a meghatározó folyamat. 1975-től kezdődően azonban az iparban és az építőiparban dolgozók száma is csökkent. A létszámcsökkentést legfőképpen az általános munkaerőhiány kényszerítette ki, amihez sok vállalat csak késve alkalmazkodott. Így a munkahelyek száma meghaladta a rendelkezésre álló munkaerőt, és ezért esetenként korszerű, exportképes kapacitások is kihasználatlanok maradtak.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának csökkenésével és a városok ipari és szolgáltató funkcióinak bővülésével együttjáró világjelenség, hogy *a népesség jelentős része nem ott dolgozik,*

ahol lakik, vagyis ingázik lakóhelye és munkahelye között. Ez a tendencia hazánkban is érvényesül: jelenleg naponta mintegy 1,2 millió ember utazik más településen levő munkahelyére. Az úgynevezett távolsági ingázás, vagyis az, hogy a dolgozó nem tud naponta lakóhelyére visszatérni, ma már visszaszorulóban van. Különösen Budapest munkaerő-ellátottsága szempontjából meghatározó jelentőségű az ingázás, mivel a fővárosban a munkavállalási korú lakosság létszáma tartósan csökken.

★★★

Gazdasági fejlődésünknek, társadalompolitikai céljaink megvalósításának egyaránt kulcskérdése a hatékonyság növelése mind az eszközök, mind a legfontosabb erőforrásunk — a munkaerő felhasználásában. A teljes foglalkoztatottság társadalmi értékrendünk kiemelten fontos eleme, ezért megőrzése alapvető feladatunk.

Szocialista fejlődésünk évtizedei alatt a létbiztonság egyértelműen a társadalmilag szervezett munkához kötődött. A társadalmilag szervezett kereteken kívül eső, egyébként nélkülözhetetlen, hasznos tevékenységek korábban tapasztalható „elértéktelenedése" számos nemkívánatos társadalmi jelenség kialakulásához vezetett; például a család funkcióinak gyengülése, a gyermeknevelés és az időskorúak gondozásának problémái stb.

Mai felfogásunk szerint a munkát — a termelő és szolgáltató tevékenységeken túl — a társadalmi bővített újratermelési folyamatot szolgáló emberi tevékenységek szélesebb köréhez kapcsolódva célszerű felfogni és ennek megfelelően kell majd növelnünk a létbiztonság elemeit. Népesedéspolitikai intézkedéseink már ezt a felfogást tükrözik, például azzal, hogy nagyobb társadalmi rangot kívánnak adni, és lehetőségeinkhez mérten anyagilag is jobban törekszünk megbecsülni a gyermeknevelés nélkülözhetetlen, hasznos munkáját.

Mikozben *a teljes foglalkoztatásban hatalmas eredményeket értünk el, a hatékony foglalkoztatás terén csupán szerény sikereket mondhatunk magunkénak.* Az elmúlt években a termelés viszonylag

alacsony növekedési üteme mellett is a vállalatok egyre növekvő munkaerőhiányra panaszkodtak, s miközben a hiány helyenként valóban létezik, a ténylegesen munkával töltött idő sok helyütt messze alatta marad a törvényes heti munkaidőnek. Ennek oka többnyire a nem megfelelő színvonalú munkaszervezés és vezetés, valamint a laza munkafegyelem.

Gazdaságunk termelékenységének színvonala nemzetközi összehasonlításban is alacsony. Egyes fejlett ipari országok (ideértve a Szovjetuniót, az NDK-t és Csehszlovákiát, továbbá a gazdaságilag fejlett nyugat-európai országokat) termelékenységi színvonalához képest a mienk csak kétharmadát, gyakran csak a felét éri el, vagy még annál is alacsonyabb.

A foglalkoztatás hatékonyságát népgazdasági szinten alapvetően három tényező-csoport befolyásolja. Ezek a következők: a technikai fejlettségi szint, a gépesítettség foka, a beruházások jellege, hatékonysága és a termelési tényezők térbeli eloszlása; a széles értelemben vett szervezettség, a munkaidő-kihasználás, a munkarend; a gazdaságirányításnak a munkaerő felhasználására gyakorolt hatása.

E különböző tényezőket vizsgálva egyértelműen állítható, hogy a *hatékonyság növelésében számottevőek a tartalékaink.*

Beruházási gyakorlatunkat sok esetben a komplexitás hiánya jellemzi. Alacsony a ténylegesen gépesített munkahelyek aránya. Az élőmunka termelékenységét rontja, hogy a korszerű berendezések általában csak a technológiai főfolyamatokban jelennek meg, a kiszolgáló, az adagoló, a befejező stb. munkák gépesítése többnyire elmarad. Az elöregedett géppark és a gépesítés hiányosságait a vállalatok többletmunkaerővel kívánják pótolni, s így nem jut elegendő létszám a korszerű berendezések jobb kihasználására.

A szervezettség mind a vállalatok között, mind a vállalatokon belül alacsony színvonalú. A vállalatok közötti kooperációs kapcsolatok és a szerződéses fegyelem lazaságai sok veszteséget okoznak a vállalatoknak és a népgazdaságnak egyaránt.

Sok vállalaton belül kevés gondot fordítanak a

munka szervezésére és különösen a rendszerszemléletű szervező tevékenységre. Évtizedek óta nem kielégítő a teljesítmények előírása, számonkérése. A munkanormák nagy része elavult, a normakarbantartás többnyire formális. A normákat inkább bérezési kategóriaként kezelik, s kevéssé alkalmazzák azokat a munkafolyamatok szervezésében, a technológiai fegyelem betartásában. Kevés a munka szervezettségét javító, közvetlenül tartalékmozgósító, racionalizáló jellegű intézkedés.

Számottevőek a munkaidőalap kihasználásával, a rugalmatlan munkarendek alkalmazásával összefüggő veszteségek is. Különböző felmérések, vizsgálatok alapján arra lehet következtetni, hogy *a vállalatok általában 15—20%-os létszámtartalékkal rendelkeznek.*

A gazdaságirányítási rendszer az elmúlt időszakban ellentmondásosan hatott a foglalkoztatásra. A legnagyobb probléma az, hogy a gazdaságirányítás nem eredményezte az alacsony hatékonyságú, a gazdaságtalan tevékenységek felszámolását, visszafejlesztését és nem tette érdekeltté a vállalatokat belső létszámtartalékaik feltárásában.

A gyorsuló műszaki-gazdasági fejlődés és az éleződő gazdasági verseny világszerte szükségszerűen együtt jár a régi munkahelyek egy részének megszűnésével és újak létrehozásával. Ennek hatása alól mi sem vonhatjuk ki magunkat. Ezért ma már senkit sem tudunk biztosítani arról, hogy egész életpályája alatt *egy* adott munkahelyen dolgozhat. Így a jövőben mind gyakoribbá válik, hogy a dolgozók egy részének nemcsak munkahelyet kell változtatnia, hanem új szakmát is kell tanulnia.

Természetesen mindenekelőtt az *adott vállalaton belül* kell minden egyes dolgozó hatékony foglalkoztatására törekedni. Ehhez jól előkészített intézkedések egész sorára van szükség, ami esetenként igényli a termékszerkezet-váltását, a műszaki fejlesztést, új piacok feltárását, de nem kevésbé az egész termelési folyamat jobb szervezését, továbbá a munkaidő jobb kihasználását, a szakképzettség fokozását és szükség szerint a dolgozók egy részének átképzését is.

Amikor viszont a vállalaton belüli intézkedések-

kel, átszervezéssel teljes mértékben nem oldható meg a hatékony foglalkoztatás, számolni kell azzal, hogy a dolgozók egy részének *más vállalatoknál* kell munkát vállalni. Elő kell segíteni az adott gazdasági egységnél hatékonyan nem foglalkoztathatók átcsoportosítását a létszámhiánnyal küzdő és hatékonyan működő, továbbá a szolgáltatások és az infrastruktúra létszámhiányos vállalataihoz. A jövőben tehát számolni lehet azzal, hogy a működésképtelen, illetve az alacsony hatékonyságú üzemeket, gyárakat felszámolják. Ilyen esetekben a dolgozókat más vállalatokhoz, más munkaterületre kell átcsoportosítani, biztosítva számukra a megélhetést, miközben népgazdasági szinten fenntartjuk a teljes foglalkoztatást. Természetesen látnunk kell, hogy mindez sok emberi konfliktussal és egyéni problémával járhat, amit csakis széles körű társadalmi összefogással, emberségesen oldhatunk meg.

★★★

A legutóbbi időkig nehezen tör utat magának a gyakorlatban az az elv, hogy *a teljes foglalkoztatás biztosítása állami feladat, a hatékony foglalkoztatás megoldása viszont alapvetően vállalati feladat.* Lassan változik a korábbi meggyökeresedett szemlélet, a gazdasági vezetők ma is gyakran hivatkoznak arra, hogy szociális megfontolásokból tartják a munkaerő egy részét, és azért nem tudják vagy akarják elbocsátani a feleslegessé vált dolgozókat, mert az kedvezőtlen politikai, társadalmi következményekkel járna, és a vállalatra természetesen „nem vetne jó fényt". A létszámtöbblet ugyanakkor alacsony teljesítmény-szinthez, laza munkafegyelemhez vezet, csökkenti a jól dolgozók ösztönzésére fordítható bért.

A munkaerő-átcsoportosítást — különösen a vállalatok közöttit — *állami intézkedések és intézmények* is segítik. Minden nagyobb városban működnek a tanács mellett munkaközvetítő irodák, amelyek megfelelő információval rendelkeznek az adott területen a munkavállalás lehetőségeiről és ha a felszabaduló dolgozók számára az adott körzetben nem tudnak szakképzettségüknek megfelelő elhe-

lyezkedést biztosítani, akkor átképzéssel járó munkahelyet ajánlanak fel számukra. Amennyiben a dolgozók ezt elfogadják és az átképzést vállalják, „átképzési támogatás"-ban részesülnek. Ez azt jelenti, hogy átképzésük alatti munkabérüket költségvetési forrásból korábbi átlagkeresetükre egészítik ki. Természetesen az érintett dolgozók nem kötelesek a számukra felajánlott munkahelyeket elfogadni, hanem jogukban áll saját maguknak új munkahelyet keresni.

Az elmúlt másfél évben mintegy 10 esetben került sor szervezett munkaerő-átcsoportosításra. Ezek közül az Irodagép és Finommechanikai Vállalat felszámolása és a Tungsram racionalizálási programjának végrehajtása érintette a legnagyobb létszámot. Ezeknek a vállalatoknak a vezetői felügyeleti szerveik és a munkaügyi irányító szervek segítségével elfogadható megoldást találtak valamennyi dolgozó számára, bár kisebb-nagyobb átképzésre a legtöbb esetben sor került.

Az átképzési támogatás rendszerét úgy fejlesztjük tovább, hogy az a vállalaton belüli átképzés céljait is segítse, figyelemmel arra, hogy a *második szakmának a folyamatos munka melletti megtanulása a jövőben egyre általánosabb követelménynyé válik.*

Az átszervezések kapcsán más vállalatokhoz kerülők újraelhelyezkedését, a megfelelő munkahely kiválasztását segíti az a már ma is létező gyakorlat, hogy lehetőség van a felmondási idő alatt az érintett dolgozót felmenteni a munka alól, és szükség szerint a felmondási idő is meghosszabbítható, maximum hat hónapig.

A közvetlenül nyugdíj előtt állók újraelhelyezkedése általában nagyobb nehezségekkel jár, mint a fiatalabb korosztályoké. Ezért indokolt számukra a munkaerő-közvetítő irodáknak fokozott segítséget nyújtani. A munkából kiváló és nehezen elhelyezhető munkavállalókról a tanácsok kötelessége gondoskodni.

Fontos feladatnak tekintjük a foglalkoztatási lehetőségek bővítését a tartósan munkaerőtöbblettel rendelkező térségekben (pl. Szabolcs-Szatmár, Borsod-Abaúj-Zemplén, Zala, Hajdú-Bihar megyék-

ben), valamint az ingázás körülményeinek további javítását.

A felsorolt eszközök — és szükség szerint még továbbiak — körültekintő alkalmazása lehetővé teszi, hogy a gyakorlatban érvényesítsük a teljes foglalkoztatást, a munkához való jogot és elkerüljük a nagyobb társadalmi feszültségeket.

A teljes és hatékony foglalkoztatás egyidejű megvalósítása a szocializmus körülményei között tehát nem illúzió. Nem szabad azonban a kérdést leegyszerűsítve, voluntarista módon kezelni és szembe kell nézni a változások szükségességével nemcsak a gazdálkodás, hanem az ideológiai munka területén is.

Ennek érdekében meg kell győzni a széles közvéleményt arról, hogy nem kerül veszélybe a szocializmus léte akkor, ha az emberek egy részének munkahelyet vagy foglalkozást kell változtatniok. Abban az esetben azonban, ha gazdaságunk képtelen lesz alkalmazkodni a világpiaci követelményekhez és ha nem tudjuk az életszínvonalat emelni a gazdálkodás hatékonyságának növelése útján az elkövetkezendő években, akkor társadalmi és politikai feszültségek is kialakulhatnak.

El kell hárítani tehát azokat a korlátokat, amelyek az élőmunka-hatékonysága javításának útjában állnak. Ez ma egyik fontos feladatunk.

★★★

A gazdaságirányítási rendszer korszerűsítése olyan érdekeltségi viszonyokat alakít ki, amelyek nem csupán érdekeltséget teremtenek, hanem kényszerítő erőt is gyakorolnak az erőforrások ésszerű felhasználására és ezen belül a munka hatékonyságának növelésére. Érdeke lesz a gazdálkodó egységeknek, hogy beruházási, fejlesztési céljaik kijelölésénél a munkaerőt mint szűkös erőforrást kezeljék és törekedjenek az élőmunka-kiváltó gépesítésre, különösen a nehéz fizikai erőkifejtést igénylő, kedvezőtlen körülmények között végzett munkában, az anyagmozgatásban stb. Indokolt változtatnunk azon a gyakorlaton is, hogy a gazdálkodó egységek létszámigényeiket a termelési csúcsfel-

adatokra méretezzék. Ehelyett másképpen kell a termelésingadozás munkaerő-igényéhez igazodni. Ennek érdekében — egyebek között — célszerű lehet bővíteni a hagyományos és újszerű, rugalmas munkavállalási formákban — a bedolgozói rendszerben, részmunkaidőben — dolgozók arányát.

A vállalati munkaközösségeket csak ott indokolt létrehozni, ahol ezek valós többletteljesítmények és a vállalat számára többleteredmények elérését segítik elő, továbbá ahol a munkavégzés és a teljesítmények tökéletesen elkülöníthetők a főállástól. A vgm-ben folytatott tevékenységet csak azoknak a dolgozóknak helyes lehetővé tenni, akik munkaköri kötelezettségeiket kifogástalanul teljesítik és a törvényes munkaidőben megfelelő teljesítményt nyújtanak. A vgm-ek rendelkezésére bocsátott eszközök felhasználásáért megfelelő térítési díjat kell felszámítani, a vállalási díjat pedig úgy indokolt meghatározni, hogy az arányban álljon a teljesítménnyel.

Fontos feladat a munkafegyelem megszilárdítása, a munkaidőalappal való ésszerű gazdálkodás. A társadalmi munkaidőalapot terhelő veszteségek csökkentését központi intézkedések is segíteni fogják. Így többek között a lakossági ügyintézés, ügyfélfogadás, a szolgáltatások igénybevételének munkaidőn *túli* lehetőségeinek általánossá tételével, az engedélyezett és fizetett távollétek eseteinek korlátozásával stb. Mindennek előfeltétele azonban az, hogy *a vezetők betartsák és betartassák a szabályokat és változtassanak engedékeny magatartásukon.*

A munkafegyelem elsősorban a helyi vezetésen múlik. A fegyelem alapja, hogy minden dolgozó tisztában legyen azzal, mit várnak tőle és mi a következménye annak, ha megszegi a szabályokat vagy teljesítménye nem éri el a kívánt szintet. A rugalmas munkaidőrendszerek alkalmazása mind a vállalat, mind a dolgozók szempontjából kedvező, és a szervezési ráfordítás is könnyen megtérül a veszteségidők csökkenéséből.

Az *új keresetszabályozási és az alapbér besorolási rendszer* a korábbinál tágabb lehetőségeket nyújt a teljesítmények szerinti erőteljesebb diffe-

renciálásra. A kedvezőbb lehetőséggel a vállalatok akkor élnek jól, ha olyan belső érdekeltségi rendszert alakítanak ki, amely a magasabb teljesítmények elérésére és a jövedelmezőség növelésére készteti és szorosabb kapcsolatot teremt a keresetek és a teljesítmények között. Minden munkaterületen, ahol a teljesítmények mérhetők, vagy megteremthetők a mérés feltételei, teljesítménybéres bérformát célszerű alkalmazni. A teljesítménykövetelményeket rendszeresen hozzá kell igazítani a változó műszaki, technológiai, szervezési feltételekhez. A teljesítményszinteket egyénekre lebontva is figyelemmel kell kísérni, mert az alacsony teljesítményt nyújtó dolgozó veszteséget okoz a vállalatnak akkor is, ha csak munkájával arányos keresethez jut. Az elmaradt teljesítmény következménye kihasználatlan kapacitás vagy fennakadás a termelési folyamatban, illetve többletlétszám-igény.

Azokon a területeken, ahol időbéres bérformát alkalmaznak, ugyancsak figyelemmel kell kísérni és rendszeresen értékelni a dolgozók tevékenységét, munkájuk eredményét. Például az adott időszak konkrét feladatainak elvégzését, a szaktudást, a szorgalmat, a kezdeményezőkészséget, a munkafegyelmet stb.

A műhelyek, brigádok anyagi ösztönzésének kialakításával elő kell mozdítani, hogy a dolgozók érdekeltek legyenek egymás munkájának segítésében, a kollektív teljesítmények fokozásában. E célnak a csoportos bérezés különböző formái felelnek meg és eredményesen alkalmazható az egyösszegű utalványozás is. A vállalatok belső érdekeltségi rendszerének kialakításában célszerű hasznosítani a szocialista brigádok és a munkaverseny-mozgalom, valamint a kisvállalkozási formák érdekeltségi rendszerének pozitív tapasztalatait. A belső tartalékok feltárása érdekében indokolt több évre szóló munkahely-racionalizálási programot kidolgozni minden gazdálkodó egységnél.

Szem előtt kell tartani azt is, hogy a *keresetek differenciálása nem öncél, hanem a hatékonyság növelésének lényeges eszköze.* Ezért rendkívül fontos, hogy a teljesítménykövetelmények szigorú, de reális meghatározása és a teljesítményekhez szo-

rosan kapcsolódó bérezés minél előbb általánossá váljék. E tekintetben szükség van még erőteljes szemléletváltozásra is, s ehhez elengedhetetlenül szükséges a párt, a szakszervezet és a KISZ támogatása.

„A pólyás"
Diós Judit (11 éves) Makó, Kun Béla általános iskola

KORMENDY ISTVÁN

STOCKHOLMI KONFERENCIA – AZ ELSŐ ÉV MÉRLEGE

Néhány hetes téli szünetet követően 1985 január végén megkezdődött a *stockholmi leszerelési konferencia* újabb, immár *ötödik szakasza*. Ezzel tevékenységének második esztendejébe lépett a stockholmi tárgyalási fórum, ami alkalmat kínál a *mérlegkészítésre:* milyen munkát végeztek az elmúlt évben a 35 részt vevő állam delegátusai, s számíthatunk-e eredményre vagy legalábbis a megállapodás felé tett mérhető haladásra 1985-ben?

Tárgykörénél és szervezeténél fogva egyaránt új, a meglévő fegyverzetkorlátozási-leszerelési fórumoktól eltérő intézményről lévén szó, az első év mérlegének megvonását azokkal a sajátos politikai és szervezeti feltételekkel kell kezdenünk, amelyek között a konferencia létrejött és működik.

Más fórumokkal összevetve a stockholmi konferencia első szembetűnő sajátossága az, hogy az európai biztonsági folyamat részeként tevékenykedik. A folyamat kiindulópontja a helsinki Záróokmány, amely meghatározza a résztvevő államok közötti kapcsolatok általános elveit és egész sor ajánlást tartalmaz a politikai kapcsolatok alakítására és a különböző területeken való együttműködés fejlesztésére vonatkozóan. A helsinki csúcsértekezlet óta eltelt közel tíz esztendő fejleményei azt mutatják, hogy a Záróokmány hosszú távú, reális és életképes programot adott a kelet-nyugati kapcsolatok fejlesztésére. Értékes eszközt nyújt a szocialista országoknak az európai béke és biztonság megszilárdítására irányuló erőfeszítések számára: fórumot

és kereteket ad a rendszeres, szervezett kontaktusoknak és az államközi kapcsolatok különböző területein való kölcsönösen előnyös együttműködésnek a kelet—nyugati kapcsolatok normális, békés fejlesztésében érdekelt tőkés országokkal.

A Záróokmány és az általa elindított folyamat megőrizte életképességét az elmúlt években is, miközben a nemzetközi viszonyokban a feszültség elemei kerültek előtérbe, a NATO rakétatelepítési programja, az Egyesült Államok és szövetségesei szélsőséges köreinek a katonai erőfölény elérésére tett más lépései kiélezték a nemzetközi — benne az európai — helyzetet, megzavarták a kelet—nyugati kapcsolatokat, mélypontra juttatták a szovjet—amerikai viszonyt. Ilyen feltételek között is létrejött, ha nagy nehézségek árán is, a megegyezés a madridi találkozó záródokumentumában, a stockholmi konferencia és a folyamat kereteibe illeszkedő más összeurópai rendezvények, például a budapesti Kulturális Fórum összehívásában. A feszültebbé vált nemzetközi feltételek éreztették hatásukat ezen a területen is, de nem tették kérdésessé sem a Záróokmány érvényességét és program-jellegét, sem az európai biztonsági folyamat továbbvitelét. *Ily módon az európai biztonsági folyamat stabilizáló szerepet is betölt a kelet—nyugati viszonyban. Elősegíti a párbeszéd fenntartását, az együttműködés elemeinek megőrzését és a kibontakozás lehetőségeinek feltárását.*

Az európai biztonsági értekezlet folyamat-jellege abból adódik, hogy a Záróokmány egyik ajánlásának megfelelően a résztvevő államok néhány éves időközönként találkozókat tartanak, hogy megvizsgálják a kapcsolatok alapelveinek érvényesülését és közös döntéseket hozzanak az ajánlások megvalósításának elősegítésére. A belgrádi és a madridi találkozót követően 1986 novemberétől Bécsben kerül majd sor ilyen találkozóra. Sajátos részét képezik a folyamatnak azok a szakértői tanácskozások, értekezletek is, amelyek az államközi kapcsolatok és együttműködés egy-egy konkrét területét vizsgálják meg és lehetőség szerint további ajánlásokat dolgoznak ki az együttműködés fejlesztésére. E rendszerint 3—6 hetes rendez-

vényeknek egyik példája a budapesti Kulturális Fórum, amelyen a kulturális-művészeti alkotás, terjesztés és az e területen való együttműködés kérdéseit vizsgálják meg a résztvevők.

Önálló tárgyalási fórum

Ehhez hasonló rendezvény a stockholmi konferencia is, teljes nevén *„Konferencia az európai bizalom- és biztonságerősítésről és leszerelésről"*. A madridi találkozón a konferencia első, bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekkel foglalkozó szakaszának összehívásában jött létre megállapodás. A többi, viszonylag rövid és meghatározott időtartamú szakértői értekezlethez képest a *stockholmi konferencia megkülönböztető vonása*, hogy hosszú távú, meghatározatlan időtartamú tárgyalásról, voltaképpen több szakaszos tárgyalási folyamatról van szó; a konferencia tárgyát és céljait meghatározó madridi mandátum, illetve a küldöttségek szintje és meghatalmazása lehetővé teszi, hogy a tárgyalások során kialakult megállapodások, a kidolgozott bizalomerősítő intézkedések még a konferencia befejezése előtt életbe lépjenek.

Ily módon a stockholmi konferencia a 33 európai és a két észak-amerikai államnak az európai biztonság megszilárdításával, a katonai szembenállás szintjének csökkentésével foglalkozó *önálló tárgyalási fórumát* jelenti, amelynek célja az első fázisban a bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseket tartalmazó megállapodások kidolgozása. Önálló tárgyalási fórumként a konferencia úgy kapcsolódik az európai biztonsági folyamathoz, hogy a néhány éves időközönként sorra kerülő találkozók, vagyis elsőként majd a bécsi találkozó, megvizsgálja a konferencia tevékenységét és eredményeit, s ennek alapján hoz — a folyamatban kialakult szokások és ügyrend szerint — konszenzussal döntést a konferencia folytatásának módjáról. Így a *bécsi találkozó* háromféle döntést hozhat. Elvben fennáll az a lehetőség, hogy a részt vevő államok arra a következtetésre jutnak, hogy az új fórum nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket,

nem jött létre megállapodás, ezért a konferenciát befejezettnek nyilvánítják. Ez természetesen csak elméleti lehetőség. A konferencia jelenlegi helyzetét, első évi tevékenységét és a résztvevő államoknak, elsősorban a szocialista országoknak a kiegyensúlyozott megállapodáshoz fűződő érdekeltségét figyelembe véve a bécsi találkozón az lesz a reális alternatíva, hogy meghosszabbítják-e a konferencia első szakaszát, vagy kedvezőbb esetben közös elhatározás születik a második, leszereléssel foglalkozó szakasz összehívásáról és feladatkörének kialakításáról.

A konferencia témaköréből adódik az a sajátossága, hogy *az európai biztonsági folyamat keretében tíz éve kezdődött, lényegében folyamatos kelet—nyugati párbeszédet új területre, a katonai értelemben vett biztonság kérdéseinek vizsgálatára és az e téren lehetséges megállapodások kidolgozására terjeszti ki.* A biztonság erősítése, a fegyverkezési verseny megszüntetése és a kontinensen kialakult katonai konfrontáció enyhítése általános célkitűzésként megfogalmazódott a helsinki Záróokmányban is. Az ennek érdekében elhatározott konkrét teendők, intézkedések azonban csak néhány lépésre korlátozódtak, elsősorban a nagyobb hadgyakorlatok előrejelzésére és — önkéntes alapon — megfigyelők meghívására.

Az Európában felhalmozódott hagyományos és nukleáris fegyverzet, a katonai erőknek világszerte legnagyobb arányú koncentrációjának csökkentéséről eddig a két atomnagyhatalom, és — a bécsi haderőcsökkentési tárgyalásokon — a két katonai szövetség tagjai között folytak mindeddig konkrét eredmény nélküli tárgyalások. (A teljesség kedvéért megemlítendő: a leszerelés kérdéseit globális megközelítésben vizsgáló genfi Leszerelési Konferencia napirendjén levő néhány kérdés, így például a vegyi fegyverek betiltása és megsemmisítése, nyilvánvalóan érinti az európai katonai helyzetet is.)

A stockholmi konferencia új vonása, hogy a katonai értelemben vett biztonság és a leszerelés kérdéseit *európai keretekben és összefüggésekben* vizsgálja, s a tárgyalásokon a két szövetségi rendszer

tagállamai mellett az európai semleges és el nem kötelezett államok is részt vesznek.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a stockholmi konferencia átveheti a többi, két- vagy többoldalú fegyverzetkorlátozási és leszerelési fórum szerepét. A nemzetközi helyzet realitásai, a fegyverzetkorlátozás technikai és politikai értelemben vett sokrétűsége, bonyolultsága továbbra is szükségessé teszi, hogy annak különböző területeit, problémáit egymást mintegy kölcsönösen kiegészítve működő tárgyalási fórumokon kezeljék és oldják meg.

Az európai leszerelési konferencia *nem csökkenti a Szovjetunió és az Egyesült Államok, illetve a két katonai szövetség között kialakult tárgyalási fórumok jelentőségét.* Másfelől, a konferencia szervezetileg nem is függvénye a többi fórumoknak. Olyan mellérendeltségi viszonyról van szó, amelyben a stockholmi konferencia az első szakasz napirendjén levő bizalom- és biztonságerősítő intézkedések kidolgozásával jelentősen hozzájárulhat a katonai szembenállás veszélyeinek, a konfrontációtól táplált gyanakvásnak és bizalmatlanságnak a csökkentéséhez és ezáltal hozzájárulhat a többi tárgyalási fórum légkörének, a katonai-politikai feltételeknek a javításához is. A távolabbi jövőt, a konferencia leszereléssel foglalkozó második szakaszát illetően csak a következő évek során alakul majd ki ennek tartalma és feladatköre, vagyis az európai katonai szembenállás csökkentésével foglalkozó tárgyalási fórumok közötti célszerű munkamegosztás.

A *bizalomerősítés* viszonylag új fogalom a nemzetközi kapcsolatokban, általánosan elfogadott definíciója még nem alakult ki. Általában olyan politikai vagy jogi formájú megegyezéseket, önkéntes vállalásokat jelent, amelyek a békeidőben folytatott, rutinszerű katonai tevékenység — hadgyakorlatok, nagyobb katonai kötelékek mozgása stb — előrejelzésével és korlátozásával hivatottak demonstrálni a támadó szándék hiányát, elősegítik a katonai konfliktusok véletlenen vagy téves számításon alapuló kirobbanását vagy különböző konkrét kötelezettségeket tartalmaznak a katonai erő és ál-

talában az erőszak alkalmazásától való tartózkodásra.

Mivel egészében véve a katonai erők alkalmazásával kapcsolatos szándékokat érintik, közvetlenül nem feladatuk a szembenálló erők és fegyverzetek tényleges csökkentése; ez már a haderő- és fegyverzetkorlátozás feladata. A korábbi és általánosan használt bizalomerősítés kifejezés a madridi találkozón egészült ki „bizalom- és biztonságerősítéssé", ami a konferencia hivatalos elnevezésében szerepel. Ennek eredete az, hogy a semleges és el nem kötelezett államok csoportjának néhány tagja lépett fel — a szocialista országokkal egyetértésben — a bizalomerősítést információcserére és a katonai tevékenységek előrejelzésére leszűkítő nyugati törekvésekkel szemben, s állást foglaltak amellett, hogy a stockholmi konferencia a jelentősebb hadgyakorlatok és más katonai tevékenység fizikai — méretbeli és földrajzi korlátozásával is foglalkozzék. Mivel az ilyen korlátozó típusú intézkedések a bizalmon túl már az államok biztonságát, biztonságérzetét is növelik, végül *közmegegyezés* jött létre arról, hogy a konferencia hivatalos szóhasználatában a „biztonság" szóval kiegészítik az eredeti kifejezést, ezzel is nagyobb hangsúlyt adva a korlátozó intézkedések fontosságának.

Ezzel már érintettük a konferencia napirendjén levő javaslatokat. Az összesen több tucatnyi intézkedést tartalmazó *javaslatok* két nagy kategóriába sorolhatók:

Az úgynevezett *katonai-technikai intézkedések* a különböző katonai tevékenységek előrejelzésének módjait és megfigyelők kölcsönös meghívását tartalmazzák. Külön csoportot képeznek a korlátozó típusú intézkedések, például a nagyobb hadgyakorlatok méretének korlátozása.

A *„politikai intézkedések"* kifejezés azokra a — főként a szocialista országok által javasolt és szorgalmazott — megállapodásokra vonatkozik, amelyek az erőszakról való lemondásról és a békés kapcsolatokról kötendő szerződést, a nukleáris fegyverek elsőkénti bevetésének tilalmát, európai atomfegyvermentes övezetek létrehozását, a konti-

nensen felhalmozott vegyi fegyverek betiltását és megsemmisítését, továbbá a katonai költségvetések csökkentésében való megállapodást indítványozzák.

Eltérő törekvések

Mind a javaslatokban, mind a konferencia plenáris ülésein az elmúlt évben folytatott vitákban *markánsan kirajzolódott a különbség* — sőt, ellentét, — a NATO illetve a Varsói Szerződés államainak *bizalomerősítési koncepciója és törekvései* között.

A *szocialista országok* úgy vélik, hogy az adott nemzetközi viszonyok között a bizalom és a biztonság erősítése csak átfogó, politikai-jogi megállapodásokkal érhető el. Ilyen megfontolásból szorgalmazzák a politikai javaslatokat, elsősorban az erőszakról való lemondásról kötendő szerződést. Emellett a szocialista országok, felismerve a katonai-technikai intézkedések fontosságát, készek arra, hogy ezen a területen is kiegyensúlyozott megállapodásokat érjenek el a helsinki Záróokmányban levő intézkedések továbbfejlesztéséről és kibővítéséről.

A *NATO-államok* álláspontja abban foglalható össze, hogy kétségbe vonják a politikai típusú javaslatok célszerűségét, sőt létjogosultságát a konferencia napirendjén, s a kidolgozandó megállapodást a katonai-technikai intézkedésekre szűkítenék le. Konkrét javaslataik pedig egyoldalú előnyöket biztosítanának a NATO-nak. Szorgalmazzák például a szocialista országok katonai titkainak felfedését célzó információs megállapodást. Többi javaslataik elsősorban a szárazföldi haderőkre vonatkoznak. Igyekeznek kivonni az intézkedések hatálya alól a légierők és a haditengerészeti erők tevékenységét, holott ezek is fontos elemei az európai katonai erőviszonyoknak, s általában a két katonai szövetség erőviszonyainak.

A teljesség és a politikai realitások kedvéért hozzá kell tennünk, hogy sajátos törekvésekkel és szerepkörrel tevékenykednek a konferencián *a semleges és el nem kötelezett államok* csoportjának

tagjai. Magatartásukat tömören úgy jellemezhetnénk, hogy többségük aggódik a kelet—nyugati viszonyban kialakult feszültségek miatt és a konferencián lehetőséget látnak arra, hogy a megállapodás ösztönzésével hozzájáruljanak a nemzetközi viszonyok javításához. Másfelől, a konferencián kidolgozandó megállapodások a semleges és el nem kötelezett csoport tagjainak biztonsági érdekeit is érintik, s ezért érthetően törekednek ezek megfogalmazására és képviseletére abban a tárgyalási folyamatban, amelyben alapvetően a két katonai szövetség szembenállásának csökkentéséről, mérsékléséről van szó. Konkrétabban: e csoport tagjai is érdekeltek a katonai-technikai intézkedések kidolgozásában, a politikai javaslatok kérdésében pedig — ha nem is támogatják nyíltan és határozottan valamennyit — álláspontjukban több pozitív elem is érzékelhető.

Szerény előrelépések

Visszatekintve az elmúlt év fejleményeire, a stockholmi konferencia munkájának *összképe a szocialista országok törekvései szempontjából pozitív vonások*at is mutat.

Az adott nemzetközi feltételek között *kedvező fejleménynek könyvelhető el* maga a konferencia *összehívása.* A 35 résztvevő állam külügyminiszterének jelenléte a konferencia nyitó szakaszán egyaránt kifejezte az új tárgyalási fórum fontosságát és — ha nem is valamennyi, de a legtöbb résztvevő esetében — a tárgyalások eredménye iránti várakozást. A NATO rakétatelepítési programjának megkezdését követő, feszült időszakban, a szovjet—amerikai fegyverzetkorlátozási tárgyalások felfüggesztése után a stockholmi konferencia a két szövetségi rendszer, illetve a két nagyhatalom közötti kontaktusok egyik fórumaként is működött, s így — közvetlen tárgykörén túlmenő politikai jelentőséget kapva — hozzájárult a kelet—nyugati viszonyban kialakult feszültség mérsékléséhez.

A kelet—nyugati kapcsolatokban felhalmozódott feszültség és problémák ellenére *sikerült megőrizni*

a konferencia normális légkörét, elkerülni a terméketlen vitát és a politikai-diplomáciai konfrontációt. A tárgyalások témakörétől, a biztonságtól idegen vitás kérdéseket sikerült a tárgyalótermen kívül rekeszteni. A munka tárgyszerűsége önmagában természetesen nem csökkenti azokat a lényeges különbségeket, amelyek a résztvevő államok felfogásában, törekvéseiben és javaslataiban mutatkoznak, de kétségkívül egyik előfeltétele a komoly és célratörő tárgyalásoknak.

Fokozatosan sor került a hivatalos, írásbeli *javaslatok benyújtására*. A két katonai szövetség tagjaihoz hasonlóan javaslatot nyújtottak be a semleges és el nem kötelezett államok csoportjának tagjai. A földközi-tengeri térségre vonatkozó bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseket tartalmaz végül Málta önálló javaslata. A tárgyalóasztalon fekvő javaslatok eltérő biztonsági érdekeken, felfogásokon és megközelítéseken alapulnak, de egészében véve alkalmasak arra, hogy alapul szolgáljanak a tárgyalások végeredményét képező megállapodások számára.

A konferencia plenáris ülésein, illetve a december elejétől működő bizottságokban eddig elhangzott állásfoglalások, a különböző javaslatokra történt reagálások eredményeként világosabban *kirajzolódtak az álláspontok és törekvések*, érthetőbbé váltak a javaslatok, ami az érdemi tárgyalásokra való áttérés fontos feltétele.

Miután a NATO-államok, amelyek kezdetben a szocialista országok politikai javaslatainak létjogosultságát is kétségbe vonták, hajlandónak mutatkoztak e javaslatok megvitatására, lehetővé vált a *megállapodás* a benyújtott javaslatok csoportosítása alapján létrehozott munkabizottságok megszervezésében, illetve a valamennyi javaslatra kiterjedő tárgyalási rend kialakításában. A kialakult megegyezés a többi indítvánnyal egyenrangú tárgyalási kereteket biztosít a politikai javaslatoknak is.

Ez az elmúlt év mérlegének egyik fontos pozitívuma, hiszen az érdemi tárgyalásokra való áttérés szervezeti-ügyrendi feltételeinek kialakítását jelenti. Minden résztvevő állam felelőssége, hogy éljen ezzel a lehetőséggel már a január végén kezdő-

dött ötödik szakaszban. A tárgyalások formai oldalát tekintve: *a bizottságokban egyelőre folytatódik a javaslatok és álláspontok részletekbe menő tisztázása, magyarázata.* Ennek folyamatában rajzolódik majd ki azoknak a kérdéseknek köre, amelyekről megállapodás, közmegegyezés érhető el. Ezt követően kezdődhet meg a megállapodások szövegének kidolgozása.

Kilátások

Mire számíthatunk a következőkben? A konferencia most folyó szakaszának bizonyos természetes határt szab az 1986 novemberében kezdődő bécsi találkozó. Nem zárhatjuk ki azt a lehetőséget, hogy mindaddig nem lesz kézzelfogható eredménye a stockholmi tárgyalásoknak. Ez azonban rontaná a konferencia jövőbeli kilátásait és politikai tehertételt jelentene a bécsi találkozóra, mindjárt annak megkezdésekor. Ily módon az európai biztonsági folyamat továbbvitelében való érdekeltség a résztvevő államok nagy többsége esetében reális mérlegelés szerint arra irányul, hogy *1986 őszéig létrejöjjön egy kölcsönösen elfogadható megállapodás.* Ez mérsékelheti, esetleg háttérbe szoríthatja a konferencia elhúzására, a megállapodás késleltetésére irányuló bizonyos nyugati törekvéseket.

Ha azonban *a tárgyalások közvetlenebb kilátásait,* az álláspontok és érdekek eltéréseit vesszük szemügyre, akkor már jóval több a kérdőjel. A nyugati államok részéről már kezd megfogalmazódni az a felismerés, hogy a stockholmi tárgyalások eredményének *a politikai és katonai-technikai megállapodások, intézkedések kombinációjából* kell állnia. A konkrét politikai kérdésekben azonban mindeddig negatív pozíciókat foglaltak el. A szocialista országoknak minden bizonnyal további küzdelmet kell vívniuk azért, hogy politikai javaslataik, különösképpen az erőszakról való lemondás, kellő formában és tartalommal része legyen a megállapodásnak.

A katonai-technikai intézkedéseket illetően minden résztvevő egyetért abban, hogy ezek kidolgo-

zása hasznos és szükséges része a megállapodásnak. Ám a részt vevő államok kölcsönös megállapodási szándéka, azonos mértékű kompromisszum-készsége esetén is — márpedig a nyugati magatartás egyelőre nem erősíti ezt a feltételezést — hosszas munkát igényel az érdekek és álláspontok közötti eltérések áthidalása és az egyenjogúság, az azonos biztonság kölcsönös figyelembevételén alapuló megállapodások kidolgozása.

A szocialista országok a feszültség enyhítéséhez, a vitás nemzetközi kérdések tárgyalásos megoldásához, az európai biztonság és az államok közötti bizalom megszilárdításához fűződő érdekeiktől vezetve készek a konstruktív tárgyalásokra a bizalom- és biztonságerősítésben rejlő lehetőségeket minél szélesebb körben kiaknázó megállapodásról a stockholmi konferencián. Biztonsági kérdésekben azonban megvonható határai vannak a kompromisszumnak: egyetlen tárgyaló féltől sem várható el, hogy a megegyezés érdekében saját biztonságát gyengítő, a másik félnek egyoldalú előnyöket biztosító feltételeket fogadjon el. Ha a NATO-államok a tárgyalások következő szakaszaiban hajlandóságot mutatnak a kiegyensúlyozott, a biztonsági érdekek egyenrangúságán és kölcsönös tiszteletén alapuló megállapodásra, a stockholmi konferencián belátható időn belül realitássá válhat a megegyezés lehetősége

■■■

A Magyar Népköztársaság küldöttsége, a *Varsói Szerződés* többi tagállamának delegációival együtt, az európai katonai szembenállás enyhítéséhez és a szövetség biztonságának erősítéséhez fűződő közös érdekeket egyaránt szem előtt tartva tevékenykedik. Ennek keretében *arra törekszik, hogy a konferencia második esztendejének kezdetén megtörténjék az áttérés a minden javaslatra kiterjedő, komoly és célratörő érdemi tárgyalásokra, s e folyamat mielőbb a konferencia minden résztvevője számára kedvező eredményekhez vezessen.*

SIMÓ ENDRE

EGY VATIKÁNI DOKUMENTUM KAPCSÁN

Amióta az Amerikai Egyesült Államok és a NATO vezető körei felhagytak a 70-es évek enyhülési politikájával és hozzáfogtak az ezredfordulóig kidolgozott fegyverkezési programjuk megvalósításához, folyamatosan tanúi lehettünk annak is, hogy a szélsőséges imperialista körök milyen politikai és ideológiai eszközökkel igyekeznek megdolgozni a Nyugaton élő embereket a militarista vonal szükségességéről; milyen módszerekkel próbálják szembeállítani egymással a szocialista országokat és a Szovjetuniót, megbontani azt a nemzeti egységet, amely országainkban a szocializmus építésének legfőbb belső biztosítéka. Frissen élnek emlékezetünkben, hogyan igyekeztek úgy feltüntetni a forradalmi és a nemzeti felszabadítási mozgalmakat, mintha azokat Keletről szerveznék és irányítanák „a nemzetközi kommunizmus expanzív törekvéseinek" jegyében. Szüntelenül tapasztalhatjuk, hogyan igyekeznek a Szovjetunióra hárítani a felelősséget saját fegyverkezésük „igazolása" céljából és milyen politikai és gazdasági célokra törekednek — a katonaiakon kívül — a fegyverkezési hajsza ránk kényszerítésével, teherbírásunk próbára tételével. Alig titkolt reményük, hogy gondjaink, nehézségeink, problémáink tudatos kiélezésével bomlasszák, meggyengítsék a szocialista világrendszer egységét és erejét, másrészt megzavarják hazai szövetségi rendszerünket, békés országépítő munkánkat.

Szövetségesek a békéért vívott harcban

Világos a szándék, mint amilyen világos az a törekvés is, ami a szocialista országokat vezérli. Nem hagyjuk felborítani a történelmileg kialakult erőegyensúlyt (ellenintézkedések), ugyanakkor következetesen törekszünk arra, hogy *szót értsünk* ve-

lük, tárgyalóasztalhoz ültessük őket, megértessük velük, hogy mi nem katonai eszközökkel, hanem *békésen akarjuk megvívni a két világrendszer történelmi küzdelmét*, az erőegyensúlyt a fegyverzetek minél alacsonyabb szintjén akarjuk megőrizni, folytatni akarjuk a kölcsönösen előnyös gazdasági együttműködést, politikai és katonai megállapodásokkal szeretnénk fokozni Európa biztonságát. Magyarán, kihívásukat vállalva is nyújtjuk nekik jobbunkat, más utat ajánlunk.

Tettük és tesszük ezt olyan körülmények között is, amikor a szélsőséges retorika olyan ritkán tapasztalt méreteket öltött, mint az utóbbi években az Amerikai Egyesült Államokban. Az elmúlt évek egyik legfontosabb tanulságának tarthatjuk, hogy *még kiélezett nemzetközi légkörben is lehetnek, vannak szövetségeseink Nyugaton:* a többi között a béke- és a pacifista mozgalmak, a szociáldemokrata és a haladó polgári erők között, a békében és a haladásban érdekelt hívők milliói között. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy összefogjunk velük napjaink legfontosabb problémáinak orvoslásában, a béke, a biztonság erősítésében, a fegyverkezési hajsza megfékezéséért, a társadalmi haladás előmozdításáért. Azzal együtt is, hogy világnézeti különbségek vannk köztünk.

Törekvésünk lényege éppen abban rejlik, hogy *világnézeti különbözőségünkkel együtt* az enyhülést, az együttműködést, a haladást segítendő *párbeszédet folytassunk* a különböző politikai nézeteket valló és különböző ideológiai alapállású erők között nemzetközi síkon, idehaza pedig erősítsük szövetségüket és együttműködésüket a társadalmi építőmunkában. Hiszen azok az eredmények, amelyeket Magyarországon elértünk, kommunisták és nem kommunisták, nem vallásos és vallásos emberek közös munkája nyomán jöttek létre.

Vitatott dokumentum

Mindennek tudatában szomorúan és bizonyos kiábrándulással olvastuk a Szentszéknek azt a dokumentumát, amelyet II. János Pál pápa rendele-

tére tettek közzé 1984 augusztusában a következő címmel: „Instrukció a ‚felszabadítási teológia' néhány aspektusáról". A római kúria *Joseph Ratzinger* bíboros vezette hittani kongregációja által összeállított anyagban „korunk szégyenének" minősítik a szocializmust és a „leigázók cinkosainak" azokat a katolikusokat, akik együttműködnek a kommunistákkal és a forradalmi mozgalmakkal.

A dokumentum világszerte nagy port kavart, hiszen hangneme merőben elüt a *II. Vatikáni Zsinat*, valamint *XXIII. János és VI. Pál pápa* dialógusra vonatkozó gondolataitól és arra utal, hogy a Vatikán bizonyos köreiben megvan a hajlam a világnézeti különbségek politikai indítékú kiélezésére.

A római katolikus egyházi hierarchiának szóló 36 oldalas *elvi-politikai utasítás* mindenekelőtt a latin-amerikai népek diktatúraellenes küzdelméhez kapcsolódó *„felszabadítási teológiát" veszi célba*, de általánosabb társadalompolitikai következtetésekre is vállalkozik. „Ideológiai tévelygésnek" minősíti és elítéli a „felszabadítási teológiát", mert hirdetői számos latin-amerikai országban összekapcsolták az egyház tevékenységét azoknak a forradalmi mozgalmaknak a harcával, amelyek az oligarchikus, diktatórikus rendszerek megdöntését, a társadalmi struktúrák megváltoztatását tűzték ki céljukul. A dokumentum elismeri ugyan, hogy „nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a drámai helyzeteket, amelyekből ez a teológusokhoz intézett felhívás fakad". A forradalmakkal szemben azonban leszögezi: „a zsoltárok alapvető vallási tapasztalatra utalnak, egyedül Istentől várható megváltás és orvoslás. Nem az ember, hanem egyedül Isten változtathat a nyomorúság állapotán." Azzal vádolja azokat, akik „a társadalmi viszonyok forradalmi módosításának követelményével lépnek fel", hogy eláruljálk az Ószövetség parancsolatát, a „társadalmi élet fő szabályát": a „felebaráti szeretet" követelményét. Állásfoglalása szerint „minden más felszabadulás előtt tehát a bűn szolgálata alól kell felszabadulni". „Minden igazságtalanság forrása az emberi szívekben keresendő, következésképpen csakis az emberi személy etikai kapacitásaihoz és az ember állandó megtéréséhez folyamodva való-

síthatunk meg olyan szociális változtatásokat, amelyek valóban az embert szolgálják."

A Ratzinger-dokumentum különösen élesen *bírálja* azokat a teológusokat, köztük a „felszabadítási teológia" atyjának tartott *Leonardo Boffot*, akik a magukévá tették a marxista elemzést az osztályharcról, a kizsákmányoltak melletti osztályszemléletű kiállásról. Boffék szemére veti, „odáig mennek, hogy a keresztséget a nép politikai felszabadulásának szimbólumává teszik", továbbá, hogy „a nép egyházának koncepciójából kiindulva bírálat tárgyává teszik magának az egyháznak a struktúráit is".

A római kúria aggodalmának is hangot ad, miszerint a felszabadítási teológia hívei „megkérdőjelezik az egyház szentségi és hierarchikus struktúráit is, amelyek magának az úrnak az akaratából jöttek létre. A hierarchiában és az egyház tanító hivatalában az uralkodó osztály tényleges képviselőit látják, és harcra szólítanak fel velük szemben." Ezek után az utasítás az „emberi jogokért" folytatott harcban jelöli meg az egyház igazságosságért folytatott autentikus küzdelmének célját, szembeállítva a forradalmi harcokkal, hiszen „a materialista antropológiát" összeegyeztethetetlennek tartja az emberről szóló igazsággal. És itt következik egy általános intés, hogy „megszabaduljunk egy csalóka délibábtól — ezen a forradalmi fellépést érti — és az evangéliumra, annak átalakító erejére támaszkodjunk". Majd következik a *politikai lényeg:* „Kortársaink milliói jogosan törekszenek azoknak a szabadságjogoknak a visszaszerzésére, amelyektől megfosztották őket a totalitárius és ateista rendszerek, amelyek forradalmi úton és erőszak révén ragadták magukhoz a hatalmat, éppen a népek felszabadítása címén. Nem lehet tudomást nem venni korunknak arról a szégyenéről, hogy egész nemzeteket tartanak az emberhez méltatlan szolgaság állapotában, mégpedig felszabadításuk ürügyén. Azok, akik tudatlanságuk folytán ilyen leigázó műveletek cinkosaivá válnak, azokat a szegényeket árulják el, akiknek ügyét szolgálni kívánják."

A hittani kongregáció utasítása rendkívül felborzolta a kedélyeket magában *a római katolikus egyházban* is. A Témoignage Chrétien című francia lap attól tart, hogy politikai eszközzé válik azoknak a kezében, akik elleneznek minden társadalmi változást. *Agostino Casaroli* bíboros, vatikáni államtitkár, a Vatikán „keleti politikájának" vezéregyénisége *nyilvánosan elhatárolta magát a dokumentumtól,* mondván, hogy nem tájékoztatták róla mielőtt publikálták. Casaroli ezzel közvetve kitartott XXIII. János *„Pacem in terris"* pásztorlevele és VI. Pál *„Populorum progressio"* enciklikájának szelleme mellett. Az egyik lehetségesnek és szükségesnek tartotta, hogy a hívők, különbséget téve a mozgalmak gyakorlata és programja között, együttműködjenek más világnézetű társaikkal „a jó, vagy a jóra vezető dolgokban"; a másik pedig megengedhetőnek tartotta a forradalmakat „hosszan tartó és nyilvánvaló zsarnokság esetén". Leonardo Boff sem adta föl „felszabadítási teológiáját". Nicaraguában pedig a pápa utasítása ellenére sem szakított a sandinistákkal *Ernesto Cardenal* művelődésügyi, *Miguel d'Escoto* külügyminiszter, s *Edgar Parrales* ENSZ-nagykövet.

Alessandro Natta, az Olasz Kommunista Párt főtitkára aggasztónak és súlyosnak nevezte a dokumentumot. A marxizmus „fékevesztett rágalmazásának, kiforgatásának" minősítette az értekezést és Togliattit idézve azt mondta: „a béke a legfőbb jó; ahhoz, hogy megőrizzük, fel kell hagynunk a kereszteshadjárat szellemével, szét kell hinteni a megértés magvait éppen az emberiség legszebb reményének ébren tartásáért". Natta szerint Latin-Amerika példája arról tanúskodik, *hogyan találkoznak és harcolnak együtt a népek szabadságáért és az emberi jogokért mélységesen különböző világnézetű emberek: marxisták, nacionalista forradalmárok, demokratikus érzelmű polgárok.* Azzal a felhívással fordult a katolikusokhoz, köztük az Olasz Kommunista Párt soraiban dolgozó hívőkhöz, folytassák küzdelmüket, hiszen „ez nem a

sáncépítés ideje, hanem az egységé, az összefogásé, mert a tét a béke és az enyhülés".

A Ratzinger-dokumentumban foglaltak kihívást jelentenek a *szocialista országokkal szemben is*, különösen azokkal szemben, amelyekben jelentős katolikus tömegek élnek — mint nálunk, Magyarországon. Szövetségi politikánk sarkalatos kérdését érinti a vatikáni okmány: a kommunistáknak a hivőkkel, mindenekelőtt a katolikus hivők tömegeivel való együttműködését a szocialista társadalom építésében.

A huszonnyolc éve megfogalmazódott elv, miszerint „aki nincs ellenünk, az velünk van", ma olyan *nemzeti egységben és konszenzusban* jut kifejeződésre, amely a szocializmus építésének legfőbb záloga Magyarországon. A Szentszékkel és a magyar katolikus egyházzal húsz éve kötött konkrét *megállapodások* segítettek annak a lelkiismereti konfliktusnak a feloldásában, amellyel addig a katolikus hivők küszködtek: hiszen egyházuk vezetői tiltották a kommunistákkal való együttműködést, elítélték a szocializmus építését. A társadalmi erdekek, a realitás viszont éppen ennek ellenkezőjére késztette ezeket az embereket. Ennek a rendkívül értékes *politikai, társadalmi, emberi folyamatnak történelmi állomása* volt Kádár János és VI. Pál találkozása Vatikánvárosban 1977-ben. Akkor VI. Pál áldását adta a magyar népre, hivőkre és nem hivőkre egyaránt. Elismerése volt ez annak a politikának, amely ezt a nemzeti egységet megalapozta. És mi azóta is *óriási társadalmi értékként* vigyázunk erre az egységre, szövetségünkre népünk katolikus érzelmű embereinek sokaságával. Mintha most éppen azt a régi lelkiismereti konfliktust szeretnék felélesztení! Hiszen a pápa erkölcsi tekintély a katolikus hivők szemében. *A magyar katolikus egyház* is támogatja a szocialista társadalom építését a világnézeti különbségekkel együtt.

Nemzeti egységben

Mi a kommunisták feladata ilyen körülmények között? Mindenekelőtt az, hogy az *évtizedek során kialakult és kipróbált* szövetségünket az élet olyan

közös dolgaiban *megerősítsük*, mint a munka, a közélet, a kultúra, a közösség, a család. „A pártszervezeteknek, a kommunistáknak elsőrendű feladatuk, hogy a pártonkívülieket bevonják a közös gondolkodásba és cselekvésbe" — fogalmazódott meg a XIII. kongresszus irányelveiben. A közös tennivalókban való *mindennapos együttcselekvés*, közösségeink, pártéletünk vonzóbbá tétele, az emberekkel való törődés, az *értelmes párbeszéd* közös gondjaink őszinte feltárása és megvitatása: ebben rejlik annak kulcsa, hogy megóvjuk a hívőket lelkiismereti konfliktusuk esetleges kiújulásától. Minderre újabb átfogó társadalmi lehetőséget kínálnak a *szocialista demokrácia és a társadalmi ellenőrzés új fórumai.* A többi között az olyanok is, mint a választott vállalati testületek a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésének keretében.

Türelem a vallásossággal szemben, *tisztelet* a vallásos érzületű ember iránt, de *elvi szilárdság* a vallásos köntösbe bújtatott ellenséges politikai törekvésekkel szemben: a szovjetellenességgel, a kommunista ellenességgel, a nacionalizmussal szemben. Kiállás a forradalmi és a nemzeti felszabadító mozgalmak ügye mellett. Szolidaritást vállalunk azokkal a katolikusokkal, akik felismerték, hogy nem lehet tényleges haladás, felszabadulás a munkásmozgalom, a demokratikus erők nélkül és ezért a meggyőződésükért, a haladás ügye melletti kiállásukért saját egyházuk hurcolja meg őket.

Pártunk álláspontja szerint „a jövőben is arra kell törekedni, hogy a különböző világnézetű, nem vallásos és vallásos dolgozók együtt munkálkodjanak céljaink eléréséért. Népünk javát szolgálja, hogy *az állam és az egyházak viszonya rendezett.* A párt nagyra értékeli, hogy a magyarországi egyházak és felekezetek közösen lépnek fel, vállalnak felelősséget a haza gyarapításáért, az emberiség sorsáért, a békéért."

Ami a *magyar állam és a Vatikán kapcsolatait* illeti, mi a magunk részéről ilyen körülmények között is arra törekszünk, hogy megőrizzük kapcsolataink elért szintjét és lehetőség szerint előbbre lépjünk, még ha csak kis lépéssel is. Ezt a célt

szolgálják a Szentszék felelőseivel folytatott megbeszélések idehaza és a Vatikánban. Ezt szolgálta külügyminiszterünk 1981. decemberi, illetve Miklós Imre államtitkár 1984. évi látogatása II. János Pálnál.

Vatikáni részről nem tapasztaltunk arra irányuló törekvést, hogy lazítani akarnának államközi kapcsolatainkon. De azt is látnunk kell, hogy fékezően hat kapcsolatainkra a világnézeti különbségek politikai indítékú kiélezése vatikáni részről. A *magyar diplomácia a világnézeti tolerancia jegyében cselekszik.* Az együttműködés konkrét lehetőségeit keresi és annak tudatában folytatja munkáját, hogy — ha hosszabb távon is — ez vezet eredményre. Hiszen ezzel biztosíthatunk a Szentszék vonatkozásában is *kedvezőbb külső feltételeket* hazai építőmunkánkhoz, a katolikus tömegekkel való további együttműködésünkhöz, másrészt ezzel járulhatunk hozzá a kelet—nyugati viszonyban levő feszültségek mérsékléséhez, az együttműködési készség erősítéséhez.

„Falumúzeum"
Kupás Tibor (14 éves), Kismarja, Klub-könyvtár

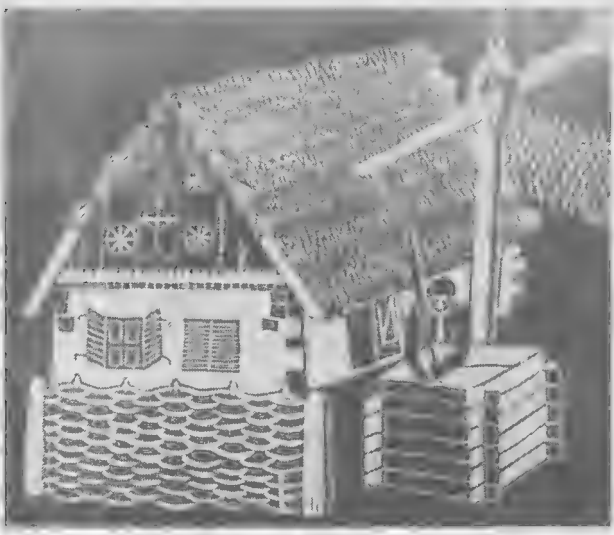

JÓZSA ANTAL

A SZOVJET-OROSZORSZÁGI MAGYAR INTERNACIONALISTÁKRÓL

Az első világháborúban a cári Oroszország hadifogolytáboraiba kerülő *több mint kétmillió, az Osztrák—Magyar Monarchiából* odakerült katonának a régi, hazai szociális helyzetétől függetlenül a *mielőbbi hazatérés* volt a leghőbb vágya. A hazatérésnek a *háború befejezése, a béke megkötése volt az alapfeltétele.* Abban, hogy ez a béke milyen legyen, erősen megoszlottak a vélemények. A Monarchiához hű tisztek előbb a központi hatalmak győzelmére számítottak, a háború elhúzódásával azonban mindinkább hajlani kezdtek egy megegyezéses békére, ami megelőzhette volna a fenyegető forradalmi robbanásokat. Közülük a délszláv, a román, a cseh, a szlovák, valamint a lengyel és az ukrán nemzetiségű tisztek többsége abban is bízott, hogy a háború befejeztével a Monarchia nagyot lép majd előre a nemzetiségek egyenjogúsítása felé. Akadtak persze olyanok is, akik vállalták azt, hogy csatlakoznak a cárizmus felállította szerb, csehszlovák és román alakulatokhoz, mert mindenáron részesei akartak lenni a Habsburg-birodalom felrobbantásának.

Azokban a táborokban, amelyekben a tisztek és a legénység együtt élt, az 1917. évi februári forradalomig szinte mindenhol a tisztek felfogása volt uralkodó. Ám a legénységnek több mint a háromnegyede a tisztek elhelyezési körletétől távol dolgozott — ott pedig a tisztek fegyelmező jogköre nem érvényesülhetett, a foglyokra inkább a *fegyveres őrség* és a velük együtt dolgozó *orosz munká-*

sok hatottak. Ez a hatás már 1915-ben megfigyelhető volt, 1916-ban pedig jócskán kiterebélyesedett, s kiváltképpen a háború okának tekintett cári önkényuralom ellen megindított gazdasági és politikai sztrájkokban mutatkozott meg erőteljesen. A munkahelyeken illegálisan *önálló szociáldemokrata hadifogolycsoportok* alakultak, s azok fölvették a kapcsolatot a helyi szakszervezetekkel.

Tizenhét tavasza és Október győzelme

A cár uralmának megdöntése a hadifoglyokban fölébresztette a közeli béke reményét. Hogyne, hiszen a frontokról szabadságra hazatérő orosz katonáktól is arról értesültek, hogy az arcvonalon élénk barátkozás folyik az orosz és a német meg az osztrák—magyar katonák között.

Nagyon gyorsan kiderült azonban, hogy az orosz *Ideiglenes Kormány* nem hajlandó fegyverszünetet kötni. Az 1917 kora tavaszán megrendült helyzetű orosz burzsoázia az Amerikai Egyesült Államok hadba lépése után újból reménykedni kezdett abban, hogy a számára immár kedvezően megváltozott erőviszonyokra támaszkodva végül is érvényt tud majd szerezni eredeti hódító céljainak, s a katonai győzelem dicsősége megfelelő kiindulópont lesz az oroszországi forradalmi erők elfojtására is.

Az Ideiglenes Kormány háborús politikája ellentétben volt nemcsak az oroszországi munkás- és parasztttömegeknek, hanem a hadifoglyoknak a békevágyával is. *1917. május 1-én* Moszkvában, Petrográdon, Kijevben, Harkovban, Odesszában, Ivanovo-Voznyeszenszkben, Jaroszlávban, Tomszkban, Krasznojarszkban, Irkutszkban, Csitában, Novonyikolajevszkben (a mai Novoszibirszkben), Acsinszkban, Nyikolszk-Usszurijszkban és jó néhány más városban a hadifogoly munkások ezerszámra vettek részt a bolsevikok vezette béketüntetéseken. A városi szovjetek a legtöbb helyütt határozatot hoztak arról, hogy a nemzetközi proletariátus ünnepe alkalmából részben oldják föl a hadifoglyok mozgását korlátozó rendelkezéseket — ennek köszönhetően a hadifogolytáborokban

lakók (köztük olyan tisztek is, akik már otthon is részt vettek a szociáldemokrata mozgalomban) is felvonulhattak az orosz munkásság első szabad május elsejéjén.

A tüntetéseken elhangzott beszédek közül néhánynak fönnmaradt egy-két részlete. A legteljesebben *Ligeti Károly* beszédét őrizte meg a korabeli sajtó. Ő egyebeken kívül ezt mondta a Moszkvához közeli Ivanovo-Voznyeszenszkben: *„Mi láng- és vértengeren át kerültünk ide, és itt a foglyok keserves életét éljük. Május elseje egy napra kinyitja börtönünk ajtaját, és újra meggyújtja a nemzetközi testvériség oltárán azt a szent lángot, amelyet nem a mi kezünk oltott el... Testvéri jobbunkat nyújtjuk az orosz népnek. Békét a világnak! Ezt írjuk május 1-i jelszónak forradalmi lobogónkra. Testvéri ölelést a gyilkolás helyett, nemzetközi egységet a népek kiirtása helyett... Elvtársak! Engedjék meg, hogy beszívjuk a forradalom viharos levegőjét, amelyben újjászületik a proletariátus eszméje, a forradalmi szocializmus."*

A május 1-e utáni megmozdulások azt bizonyították, hogy az internacionalista hadifoglyok kibontakozó küzdelme nemcsak az antant imperialistái ellen irányul, hanem a központi hatalmak kormányait sem kíméli. Nem volt hát alapja az orosz burzsoá sajtóban hangoztatott rágalomnak, hogy a hadifoglyok forradalmi mozgalma a német vezérkar terveit szolgálja. A vád azért is képtelen volt, mert a fogságban levő vezérkari tisztek mindent megtettek a mozgalom feltartóztatására; hiszen ők jól tudták, hogy a hadifoglyok mozgalma elsősorban az osztrák—magyar és a német tőkés rendet fenyegeti.

A Kerenszkij-kormány a nyár folyamán megnehezítette a hadifoglyok amúgy sem könnyű helyzetét — mégpedig differenciáltan — avégett, hogy *fölerősítse a nemzeti szembenállást.* A német és az osztrák—magyar hadifoglyoknak megtiltották, hogy politikai megmozdulásokon vegyenek részt, a „barátinak" minősített csehektől-szlovákoktól, délszlávoktól, románoktól, elzász-lotaringiaiaktól, olaszoktól és részben a lengyelektől pedig szinte elvárták, hogy kivonuljanak a háborút folytatni aka-

ró kormányt támogató megmozdulásokra. Sok más nemzet foglyaival ellentétben a magyarok arra sem gondolhattak, hogy lapot adjanak ki. 1917 szeptemberében a fővezérkar rendeletére elvették és letétbe helyezték a hadifoglyok keresetének a 15 rubelen felüli részét, elvették tőlük a polgári öltönyüket és fehérneműiket. Ez az intézkedés is főképpen az otthon a többieknél jobban kereső képzett német, osztrák és magyar szakmunkásokat sújtotta.

Mindez azonban nem menthette meg az orosz burzsoáziát. Sőt, *a magyarok, az osztrákok és a németek esetében meggyorsította a politikai erjedést.* Így történt, hogy a szovjethatalom megteremtéséért folytatott küzdelembe elsősorban a jobban kereső szervezett ipari munkások kapcsolódtak bele, hogy aztán magukkal ragadják a paraszti sorból kikerült foglyok széles tömegeit is.

Amikor októberben az oroszországi munkások és a forradalmasodott katonatömegek elsöpörték az imperialista háború továbbfolytatására törekvő Ideiglenes Kormány híveit és védelmezőit, az oldalukon ott voltak a legkülönfélébb nemzetiségű hadifoglyok is. Az ő részvételük világosan megmutatta azt, hogy *a német, az osztrák—magyar, a román, a délszláv és a bolgár munkásmozgalom baloldala szolidáris a forradalommal.*

A győztes szovjethatalom nemzetiségükre való tekintet nélkül legális gyülekezési és szervezkedési jogot — s azon belül lapkiadási jogot — adott a forradalmi hadifoglyoknak. A történelmi és politikai körülmények miatt a magyar nyelvű nyomtatott lapok *csakis internacionalista szellemben* jelenhettek meg — hiszen csak ez lehetett „közös nevező" a magyarok és a csehek, szlovákok, délszlávok, románok között. E magyar lapok közül az 1917 legvégén megjelenő Nemzetközi Szocialista volt a legelső. Előbb *Holländer Sándor* és *Rudnyánszky Endre,* utóbb a Tomszkból Petrográdra érkező *Kun Béla* szerkesztette.

Az internacionalista, kommunista csoportoknak a magyar hadifoglyok közötti eredményes tevékenységét egyebeken kívül a lapok internacionalista szelleme magyarázza. Orosz földön semmilyen

magyar polgári vagy kispolgári irányzat nem jutott nyomtatott sajtóhoz — ezzel szemben a csehekre, a szlovákokra, a délszlávokra, a románokra és a lengyelekre érezhetően hatott a maguk legális polgári nacionalista és az antant érdekében folyó háborút támogató, a burzsoá politikai vezetést elismerő nemzeti alakulatok toborzását segítő sajtója.

A legális sajtó és a legális szervezkedés terén „egyirányú", osztatlan lehetőségekhez jutó magyarokból 1918 márciusában Kun Béla vezetésével megalakult az OK(b)P Magyar Csoportja.

Változóban a hadifogoly-élet

Szakítsuk meg ezen a ponton egy rövid időre az események menetét, s térjünk vissza tárgyunk egy másik elemének, mozzanatának megszületéséhez.

Az orosz fogságba került *magyar nemzetiségű katonák és tisztek száma meghaladta a félmilliót.* Ez a fogolytömeg a magyar aktív lakosságnak nagyon tekintélyes hányadát, a mozgósított katonaköteles férfiaknak pedig körülbelül az egyharmadát tette ki — mégpedig sajátos összetételben. Egyrészt azért volt sajátos az összetétel, mert a hazai fölmentések legnagyobb részben a hadiiparban kiváltképpen szükséges szakmunkásokat és a jómódú parasztság bizonyos rétegeit érintették. Másrészt pedig azért, mert a baloldali elemeket azzal is „ritkítani" akarták a hátországban, hogy őket a hazai arányuknál nagyobb százalékban küldték ki a frontra. Ezért aztán a magyar társadalomnak éppen a legradikálisabb rétegei kerültek nagyobb számban fogságba.

A hadifogoly tiszteket táborban helyezték el, míg a legénység zömét munkára vezényelték az iparba, a mezőgazdaságba, közlekedési vonalak építésére, a szolgáltatás különféle ágaiba vagy a hadsereg hadtápszervei munkáinak ellátására. Az októberi forradalom után a munkásellenőrzés bevezetése ellen tiltakozó tőkések szabotálni igyekeztek a termelést, s ennek kapcsán elbocsátották a hadifogoly munkásokat. A gyárak leállása, a fűtő-

anyaghiány, a közlekedés válsága miatt a hadsereg közvetlen rendelkezése alá kerülő foglyokat a régi orosz hadsereg leszerelése folytán megürülő kaszárnyákban helyezték el. A hadseregnek a Breszt-Litovszkban 1917 decemberében aláírt fegyverszüneti szerződést követően hivatalosan is megkezdődő leszerelése fordulópont volt a hadifogoly legénység életében. A mezőgazdaságban alkalmazott foglyokra már nem volt szükség, hiszen hazajött a gazda, a nagybirtokokat pedig — ahol addig cselédként dolgoztak — felosztották a parasztok. A régi hadsereg körletébe visszakerült foglyok átvették a hazamenő orosz katonáktól a hadtápszolgálat több ágát, s ezred- és a zászlóalj-bizottságok megbízásából az őrszolgálat ellátásából is részt vállaltak. Ezért a csekélyke hadifogolyzsoldon kívül megbízható élelmiszer- és ruhaellátásban részesültek. Hogy ezek mennyire fontosak voltak abban az időben, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a csehszlovák és a szerb hadtest toborozói éppen akkor érték el a legnagyobb sikereiket, amikor az antant pénzügyi támogatása folytán viszonylag nagy zsoldot ígérhettek a fogolytáborok lakóinak.

Néhány hét múlva, *1918 januárjának végén kezdődött meg a Vörös Hadsereg önkéntességen alapuló megszervezése.* A régi hadsereg legénysége már hazament, a kaszárnyákban csak az ezredbizottságok felszámoló tagjai és azok a rangjuktól megfosztott hivatásos tisztek és tiszthelyettesek tartózkodtak, akik sértettségükben készek voltak mindenfajta ellenforradalmi kísérlet támogatására. Az ellenforradalmi erők a régi kaszárnyákba kerülő hadifoglyok felhasználásával is megpróbálkoztak. Erre Lenin határozottan válaszolt: az ellenforradalmárokkal szövetkezni hajlandó hadifogoly tiszteket eltávolították a két fővárosból és közvetlen környékükről. Az akció eredményesnek bizonyult: *a katonai objektumokban élő hadifogolytömegek az ellenforradalom tartalékából a szovjethatalom védelmezőinek tartalékává váltak.*

A Vörös Hadsereg felállítását elrendelő lenini dekrétum kibocsátásakor a moszkvai katonai körzet szociáldemokrata internacionalista hadifogoly-

bizottsága azt javasolta a Népbiztosok Tanácsának, hogy *állítson fel egy volt hadifoglyokból toborzott hadtestet.* A javaslat hátterében egyebeken kívül az húzódott meg, hogy a béketárgyalások elhúzódása, majd a fegyverszünet felmondása és a német csapatok támadása bizonytalanná tette a hadifoglyok hazatérésének időpontját, sőt a helyzet a békediktátum aláírása után sem lett biztatóbb. A hadifogolycsere-egyezmény hosszas huzavona után csak júniusban született meg: Azt, hogy a Vörös Hadseregbe vagy a Vörös Gárdába jelentkező hadifoglyok három- vagy hathónapos szolgálatot vállaltak-e, a hazatérés lehetőségei határozták meg. Az antant hatalmak oroszországi képviselői tiltakoztak az önkéntesek felvétele ellen, a burzsoá sajtó valamiféle „hadifogolyveszélyről" közölt hátborzongató híreket. Majd amikor a breszti szerződés ratifikálása után megjelentek a német megbízottak, azt követelték, hogy a szovjet kormány fegyverezze le a német és az osztrák—magyar foglyokat. Ebben a dologban az egymással véres ütközeteket vívó imperialista hatalmak — bár eltérő érdekek miatt — egyet akartak.

A szovjet kormány a német követelésre válaszul elrendelte: a Vörös Hadseregben csak azok a volt hadifoglyok szolgálhattak, akik fölveszik az *orosz állampolgárságot.* Az Európán és Ázsián átsöprő forradalmi hullám idején a nemzeti és az állampolgári hovatartozás nem tartozott az internacionalistákat a legélénkebben foglalkoztató kérdések közé, sokkal több szó esett a várt világforradalomról és a Világ-tanácsköztársaságról. Így aztán a volt foglyok seregestül írták alá az orosz állampolgárságért folyamodó kérvényeket — hogy aztán hamarosan el is feledkezzenek róluk. Később tömegesen szereltek le és tértek haza olyanok, akik forma szerint orosz állampolgárok voltak.

Magyarok az első vonalban

Az internacionalista hadifoglyok oroszországi mozgalma a hazai munkásmozgalom azon szárnyához tartozónak vallotta magát, amelyik határozottan

szembeszállt kormánya háborús politikájával, imperialista céljaival, amelyik elítélte az osztályharcnak a háború időtartamára való felfüggesztését. Egyebeken kívül ez is elhangzott a hadifoglyok 1918 áprilisában megrendezett *I. összoroszországi kongresszusán,* amelynek alaphangját a már megalakult vagy alakulóban levő magyar, német—osztrák, cseh, szlovák és délszláv kommunista csoportok adták meg.

A kongresszuson megalakították a *Külföldi Munkások és Parasztok Nemzetközi Forradalmi Szocialista Szervezetét* (a végrehajtó bizottság tagja volt Vántus Károly és Jancsik Ferenc is). Az nem feledkezett meg az osztrák—magyar munkásmozgalom hagyományairól, a szakszervezet és a szociáldemokrata párt sajátos kapcsolatrendszeréről, ennek következtében a tevékenységében egyszerre volt nagy szerepe a szakszervezeti jellegű hadifogoly-érdekvédelemnek és az osztályharcos politikai törekvések szolgálatának, annak, hogy a volt foglyokat mozgósítsa a szovjethatalom védelmére, és előkészítse őket az otthon megvívandó politikai küzdelemre. A nemzetközi összetételű szervezet munkáján érződött az OK(b)P Külföldi Csoportjai Föderációjának eszmei és politikai hatása. E föderáció elnöke *Kun Béla* volt. Vele szemben — a magyarosító politikát folytató magyar kormány okozta sérelmeket hangoztatva — egyetlen nemzetiségnek sem volt erkölcsi joga föllépni. Hiszen már 1905-ben határozottan kiállt a nemzetiségek egyenlősége mellett, azért, hogy az érlelődő polgári demokratikus forradalomban lépjenek szövetségre az elnyomott nemzetiségek és a magyar munkásmozgalom.

A régi hadsereg leszerelésével Szovjet-Oroszországban *katonai értelemben afféle légüres tér keletkezett.* Az egyik oldalon a rendfokozatuktól megfosztott és félreállított tisztek legénység nélkül maradtak (legföljebb a katonailag évszázadok óta megszervezett kozák területeken hajthattak végre önkényes mozgósítást a központi szovjethatalommal szemben). Az ő első kísérleteiket a frontról hazatérő forradalmi katonaság utolsó hulláma a vörösgárdista osztagok — bennük sok internacionа-

lista — közreműködésével elsöpörte. Kalegyin, Dutov és Szemjonov atamán első próbálkozása szintén kudarcba fulladt. Ám közben az is kiderült, hogy a Vörös Gárda egyedül nem elegendő aktív hadműveletek folytatására. Szükség volt egy *állandó szocialista hadseregre.* Az orosz katonák háborús fáradtsága miatt a Vörös Hadseregbe való toborzás nem hozhatott gyors és látványos eredményt, toborzást kellett kezdeni a munkahelyekről elbocsátott és a katonai objektumokba elhelyezett hadifoglyok között is.

Az antant a kezében levő legfontosabb ütőerőt, a volt hadifoglyokból verbuvált, jól szervezett csehszlovák hadtestet használta fel arra, hogy 1918 májusának utolsó hetében birtokába vegye a Penzától Vlagyivosztokig húzódó transzszibériai vasútvonalat; a Volgától keletre levő hatalmas területet kiszakítsa a szovjethatalom ellenőrzése alól. Ez a lázadás elvágta a hazatérés útját, lehetőségét a breszti béke után hazainduló, vagy hazaindulni készülő százezrek elől.

A harcok olyan területeken bontakoztak ki, amelyeken számottevő hadifogolytömegek éltek. A csehszlovák hadtest parancsnoksága minden körletből fegyveres szolgálatra mozgósította a cseh és a szlovák nemzetiségű hadifoglyokat, valamint a „baráti" nemzetekhez tartozókat, délszlávokat, a románokat és az olaszokat is.

A helyi szovjetek megkísérelték az ellenállást. Mozgósították a helyi munkásságot, és erősítették a toborzómunkát a szovjethatalommal rokonszenvező, s most a lázadás miatt a hazatérés lehetőségétől megfosztott hadifoglyok között. E mozgósítás eredményeképpen a Volga-menti, az urali, a szibériai és a távol-keleti fronton harcoló egységekben, a Vörös Hadsereg és a Vörös Gárda osztagaiban sok-sok ezer hadifogoly — közöttük kiváltképpen sok magyar — sorakozott fel a szovjethatalom védelmére. 1918 derekán *a harcoló egységek létszámának körülbelül az egyötödét az internacionalisták tették ki,* néhány frontszakaszon pedig még ennél is nagyobb volt az arányuk. Ezeknek a helyi harcoknak az volt a legfontosabb célja, hogy késleltessék a csehszlovák hadtestnek és a hozzájuk

csatlakozni kívánó ellenforradalmár tiszteknek és kozákoknak az egyesülését, illetőleg, hogy gyöngítsék az ellenforradalom erőinek Moszkva felé megindított támadását.

A Tanácsköztársaság távoli frontján

Az Osztrák—Magyar Monarchia katonai összeomlása meg a bécsi és budapesti forradalom hírére *az internacionalisták tömegesen kérték a leszerelésüket,* hogy hazatérhessenek és immár *itthon szolgálják tovább a forradalom ügyét.* 1918 novemberének elején hazaérkezett az OK(b)P Magyar Csoportjának több vezetője, köztük Kun Béla, Vántus Károly és Jancsik Ferenc is, s a baloldali szociáldemokraták egy csoportjával meg a forradalmi szocialisták fiatal aktivistáival megalakították a *Kommunisták Magyarországi Pártját.*

Erre az időszakra körülbelül 700 000 volt hadifogoly érkezett vissza a Monarchia és közülük több mint 300 000 Magyarország területére. De még így is százezrek maradtak a Volgától keletre levő területeken — az ő hazatérésüket meggátolta Kolcsak ellenforradalmi uralma.

A *Tanácsköztársaság* kikiáltása után Szovjet-Oroszországban azonnal megkezdődött az internacionalisták mozgósítása. Hamarosan konkrét hadászati és hadműveleti elképzelések születtek Szovjet-Oroszország, Szovjet-Ukrajna és a Tanácsköztársaság katonai együttműködésére. Lenin azzal számolt, hogy a Forradalmi Kormányzótanács május 8-i parancsa megmozdíthatja majd a Kolcsak ellen 1919 nyarán kibontakozó hadműveletek sikeres befejezésével felszabaduló magyar internacionalista erőket, s azok a Gyenyikin támadásának visszaverése után felszabaduló európai szovjet erőkkel karöltve *megkísérelhetik a Tanácsköztársaság katonai megsegítését.* Erre azonban nem kerülhetett sor, a Tanácsköztársaságot már Gyenyikin erőinek felszámolása előtt leverték.

Tegyük hozzá mindehhez, hogy bár az internacionalista alakulatok szibériai tartalékát nem lehetett fölhasználni a magyar tanácshatalom megse-

gítésére, a Kolcsak hátországában élő magyar hadifoglyok közül nagyon sokan állampolgári és hazafias kötelességüknek tartották, hogy támogassák az ellenforradalmárok ellen küzdőket. A barnauli táborban *Kapitány Gyula* belépett az illegális kommunista szervezetbe, és a partizánok katonai tanácsadója lett, *Pauk Vilmos* mérnök Minuszinszkban és környékén a partizánok hadiiparának a megteremtésében segédkezett, *Pataki Ferenc* a cseremhovói bányászok partizánalakulatának törzsfőnökeként részt vett Kolcsak admirális elfogásának megszervezésében stb. Szibériában a több mint százhúszezer magyar hadifogoly derekasan helyt állt a szovjethatalom visszaállításáért vívott küzdelemben. *A magyarok egynegyede csatlakozott az előrenyomuló Vörös Hadsereg reguláris egységeihez.* Sokan szolgáltak a partizáncsapatokban, a visszaállított szovjet államapparátusban, az élelmiszerellátással foglalkozó osztagokban, részt vettek a százezrek halálát okozó tífuszjárvány megfékezésében, a közlekedés, a közművek helyreállításában stb. Fontos szerepük volt a magyar internacionalistáknak a szakszervezetek, a helyi pártszervezetek, a rendőrség, az állambiztonsági szervezet, a Cseka kiépítésében, a kulturális élet újraélesztésében is.

Szibéria és Turkesztán felszabadítása után az internacionalisták számottevő részét a kulákbandák felszámolására vették igénybe, más csoportjaikat pedig a fehér lengyelek támadásának elhárítására, Vrangel tábornok jól fölszerelt seregének a szétverésére vetették harcba. Az 1920 augusztusában az ausztriai internálásból kiszabadult Kun Bélát kinevezték a Déli Front főparancsnoka, Mihail Frunze mellé (a front háromtagú forradalmi katonai tanácsának tagja volt).

Vrangel csapatainak szétverésével Oroszország európai részén végetért a polgárháború. Ám a Távol-Keleten 1922 októberéig, Turkesztánban pedig 1926-ig még harcolni kellett! E harcokban szintén részt vettek a magyar internacionalisták — ha nem is olyan nagy számban, mint tették azt 1918-ban. A legénység zöme ugyanis 1920 végén és 1921 elején leszerelt; jobbára csak az egységparancsnokok

és az alegységparancsnokok maradtak fegyverben. A leszerelők többsége visszatért a szülőföldjére, körülbelül harmincezren azonban a szovjet földet választották hazájuknak.

A hazatérőknek körülbelül 15—20 százaléka a bolsevik párt tagja vagy tagjelöltje volt — ők a tagkönyvüket érthető módon leadták, hiszen az a horthysta hatóságok előtt bajba sodorhatta volna őket (e dokumentumok egy részét máig őrzik a központi és vidéki szervezetek irattárában).

Összegezésként megállapíthatjuk: *több mint százezer magyar önkéntes vett részt a szocialista forradalom harcaiban, a szovjethatalom védelmében* — az Oroszországba került magyar hadifoglyoknak az egyötöde-egynegyede! A hadifoglyok köréből verbuválódott internacionalistáknak körülbelül a fele magyar nemzetiségű volt — vagyis az arányuk majdnem kétszeresen meghaladta a magyaroknak a központi hatalmak orosz fogságba került katonái közötti arányát. Ez is bizonyság arra, hogy *milyen óriási forradalmi feszültség* lappangott már a világháború előestéjén a magyarországi társadalomban, s *mennyire nem volt véletlen az*, hogy az egykori cári birodalom határain kívül éppen Magyarországon győzött 1919-ben a szocialista forradalom.

SIMAI MIHÁLY

A VEZETŐ TŐKÉS ORSZÁGOK A NYOLCVANAS ÉVEK VILÁGGAZDASÁGÁBAN

A jelenlegi és a XX. század hátralevő, mintegy másfél évtizedében várható világgazdasági folyamatok szemszögéből a fejlett tőkés országok sok vonatkozásban továbbra is meghatározó szerepet játszanak. A termelőerők fejlettsége ezekben az országokban érte el a világgazdaságban eddig a legmagasabb szintet; súlyuk a világtermelésben — bár kisebb mint húsz vagy harminc évvel ezelőtt volt — még mindig 60% körül van; még ennél is nagyobb szerepet játszanak a világkereskedelemben, ahol arányuk meghaladja a 70%-ot. A külkereskedelmi, a nemzetközi pénzügyi kapcsolatok, az a tény, hogy ezek az országok egyben a világ legnagyobb importőrei is igen közvetlenül befolyásolják a fejlődő országok helyzetét, hiszen azok nyersanyagainak nagy hányadát ők vásárolják meg. De hatással vannak mindazokra az országokra, amelyekkel gazdasági kapcsolatban állnak, így a szocialista országokra is.

Az 1980-as évek elején az iparilag fejlett tőkés országokban a második világháború utáni időszak legsúlyosabb válsága zajlott le, és 1984—1985-re a válság után sajátos fellendülés kibontakozása kezdődött meg. A válság és a fellendülés is az új helyzetet, az új feltételeket tükrözi, azokat, amelyek a jelek szerint tartósan jellemzőek maradhatnak a fejlett ipari országok gazdaságában. Ezek az új feltételek a keresleti és kínálati tényezőkkel, a gazdaságpolitikai változásokkal, s azokkal a nem-

zetközi viszonyokkal függnek össze, amelyek keretében a fejlett ipari országok gazdasága is működik: az éleződő versennyel, az erőviszonyok átalakulásával, a technikai fejlődés nemzetközi sajátosságaival és következményeivel és a nemzetközi szervezeti együttműködés, mindenekelőtt a pénzügyi kapcsolatok gyengeségeivel.

Tartós tendenciák

A változások az egyes országokat természetszerűleg különböző módon érintik. A fejlett ipari tőkés országok gazdasági helyzete, a gazdasági fejlődés feltételei a három nagy országcsoportban — vagyis Észak-Amerikában, a nyugat-európai térségben és Japánban — sok vonatkozásban különböznek. E különbözőségek szorosan összefüggnek a hatvanas évek vége óta kibontakozott hosszabb távú változásokkal. A fejlett tőkés országok gazdasági fejlődését meghatározó belső gazdasági folyamatok a műszaki fejlődés intenzitásától és irányától, a munkaerő helyzetétől, összetételének alakulásától és szervezettségének fokától valamint a vállalkozók helyzetétől — a profitok nagyságától, a profitelvárásoktól — függnek és nagymértékben hat rájuk a gazdaságpolitika is.

A műszaki fejlődést illetően az Egyesült Államok és Japán helyzete lényegesen kedvezőbb, mint Nyugat-Európáé. E két országban kezdődött meg a tudományos és technikai forradalom új szakaszának kibontakozása, amely a mikroelektronikára, az anyagforradalom új irányaira, az energetika terén végbemenő jelentős változásokra és a biotechnológia hatására végbemenő fejlődésre épülve nemcsak új gyártmányok és termelési eljárások megjelenését eredményezi, hanem nagymértékben hozzájárul a hagyományos iparágak technikai átalakulásához is, sokoldalúan hat a szolgáltató tevékenységre és növekvő mértékben befolyásolja a lakosság életmódját, életfeltételeit, fogyasztási szokásait is.

Nyugat-Európa — bár ott is megkezdődött az új műszaki-tudományos forradalom széles körű kibontakozása — nehezebb helyzetben van, mint az

Egyesült Államok, mindenekelőtt azért, mert lassúbb e folyamat kifejlődése elsősorban a tudományos és technikai háttér, másrészt pedig a piacok szűkössége miatt. A munkaerőhelyzet sem kedvez Nyugat-Európának. A szervezett dolgozók elbocsátásokkal szembeni ellenállása a már amúgy is magas munkanélküliség körülményei között nehezíti az olyan új technikák (pl. robottechnológia) bevezetését, amelyek esetenként igen jelentős munkaerő-felesleghez, újabb elbocsátásokhoz vezethetnek.

Az Egyesült Államok műszaki-tudományos előnyei szemszögéből a katonai megrendelések, a katonai kutatás és fejlesztés kulcsfontosságú szerepet játszott. E tényező szűkebb keretek között, kisebb mértékben, és bizonyos fokig az amerikai haditechnikához kapcsolódva Franciaországban és Angliában is érvényesül.

Japán előnye az új technikával kapcsolatban elsősorban nagyvállalatainak helyes, előretekintő üzleti politikájával függ össze, de az a támogatás is szerepet játszik ebben, amelyet a japán kormány nyújt a vállalatok műszaki fejlődésének gyorsításához, nemzetközi versenyképességének erősítéséhez.

A munkaerőpiac, illetve a munkaerőpiacon végbement változások ugyancsak hosszú távú tendenciát jeleznek. A szakirodalom szerint az európai tőkés országok munkaerőpiaca „merevebb", mint az amerikai vagy a japán munkaerőpiac. A szervezett dolgozók szerepe, politikai befolyása lényegesen nagyobb Európában, míg az Egyesült Államokban csökkent a szakszervezeti dolgozók aránya, a szakszervezetek szerepe.

A nyugat-európai tőkés országokban a munkaerő lényegében két részre oszlott. Az egyik csoportba tartoznak a szakképzett, jól szervezett munkások, a hivatalnokok, a szolgáltatások dolgozóinak az a része, akiket különféle hosszabb távú intézkedések védenek és akiknek szociális biztonsága is viszonylag kedvező. A másik csoportba tartozik a sok millió külföldi vendégmunkás és az adott ország dolgozóinak kevésbé szervezett, alacsony képzettségű rétegei. Közülük sokan — a társadalom peremén elhelyezkedve — az úgynevezett „fekete

gazdaságban" vagy a „második gazdaságban" dolgoznak nagyobb mértékben; ők vesztik el először állásukat, egyáltalán nem, vagy csak rövidebb ideig kapnak munkanélküli segélyt stb. A munkaerő úgynevezett centrális részének pozícióit az is erősíti, hogy a politikai struktúrában, a szociáldemokrata pártok vezetésében is nagy szerepet játszanak, helyzetüket, életfeltételeik stabilizálását különböző jellegű politikai, társadalmi mozgalmak is támogatják. Nyilvánvaló, hogy amikor a műszaki tudományos fejlődés következményei miatt is jelentős szervezeti változásokra lenne szükség ahhoz, hogy a változásokkal szembeni ellenállást úgy küzdjék le, hogy ez ne sértse a dolgozók alapvető érdekeit, nem egyszerűen munkanélküli segély kell, hanem átfogóbb munka- és bérpolitika, új típusú szociálpolitika.

Hosszú távon ide tartoznak azok a változások is, amelyek az *állam szerepével*, az állami gazdaságpolitikával függnek össze. A második világháború óta ugyanis valamennyi ipari tőkés országban az állami beavatkozás igen nagy szerepet játszott a gazdasági életben. A költségvetés felhasználása (fegyverkezésre, jóléti célokra, közmunkákra stb.) természetesen soha sem volt független azoktól az osztályviszonyoktól, amelyek az egyes fejlett tőkés országokat jellemezték. Ott, ahol a monopoltőke pozíciói erősebbek voltak a dolgozókkal szemben, a jóléti kiadások súlya kisebb volt. A fegyverkezést az Egyesült Államokban alkalmazták a legintenzívebben a gazdasági élet állami ösztönzésére, ez felelt meg leginkább a monopoltőke profitérdekeinek is.

Az állami kiadások és bevételek (adópolitika) mellett a *gazdaságpolitika* eszközei között más intézkedések is szerepeltek, például különféle tevékenységek állami szabályozása, a kutatások, a fejlesztések állami támogatása, a bankrendszer stabilitásának erősítése állami garanciákkal stb. Mindezek a korábbinál lényegesen nagyobb stabilitást biztosítottak a tőkés gazdaságban. Ehhez járultak más későbbi célok is, mint például a szociális biztonság erősítése. A fejlett ipari tőkés országok gazdaságának strukturális nehézségei az olajárrobba-

nást követő recesszió során az infláció erősödéséhez és nyomasztó munkanélküliséghez vezettek. Mindezek nyomán olyan feszültségek léptek fel, amelyek már a profitok növelését is akadályozták. Egyre nagyobb akadályt jelentett az átgondolatlan és alacsony hatékonyságú szociális programok fenntartása is. Ilyen és más problémák vezettek olyan bírálatokhoz, amelyek az állami beavatkozással kapcsolatban fölmerültek.

Ezzel egyidejűleg azonban — főleg demagóg célokból — bizonyos amerikai és nyugat-európai körökben megfogalmazódott egy olyan koncepció is, amely a hagyományos piaci viszonyokhoz, a hagyományos tőkés értékrendhez való visszatérést hirdette azzal a céllal, hogy a piaci viszonyok hatékony működésével lendítse fel a tőkés gazdaságot. Fő céljuknak a magánvállalkozás érdekeinek védelmét, a profitok növelését tekintették azzal az elgondolással, hogy ha a profitok elég nagy mértékben nőnek, akkor a beruházási kedv is erősödik, s ezzel gyorsítható a gazdasági fejlődés. A profitokat elsősorban adókedvezményekkel, adócsökkenéssel kívánták növelni. Az említett nézetek szerint, a piaci mechanizmusok működésének javítását szolgálta az is, hogy a munkaerőpiac „merevségének" megtöréséhez kialakult bizonyos fokú s tartósabb munkanélküliség. Ezzel párosult az a nézet is, hogy a szociális biztonság túl magas szintje nem ösztönöz kellő mértékű munkamorál megteremtésére, s ezért az állami szociális juttatásokat korlátozni kell.

Ezek az elképzelések formálódtak olyan új konzervatív eszmékké, mint a jelenlegi amerikai adminisztráció gazdasági ideológiájának hátterében álló úgynevezett „kínálati iskola" tanításai, vagy az angol konzervatív kormány gazdaságpolitikájának hátteréül szolgáló elméletek. A változásokat, amelyek nem csekély tömegtámogatást is kaptak, sokan a monopoltőke „közgazdasági ellenforradalmának" tekintették és tekintik, nem utolsósorban a korábbi keynes-i gazdaságelmélettel szemben. Nyilvánvaló azonban, hogy terveik már csak azért sem valósulhattak meg teljes egészében, mert *a belső társadalmi küzdelmek és az ezek*

során kialakult erőviszonyok azt nem engedték meg. Mégis jelentős gazdaságpolitikai gondolat- és gyakorlatmódosításról van szó.

Az említett változások természetszerűleg kölcsönhatásban fejlődtek, alakultak a *külső feltételekkel.* Az olajárrobbanás nagymértékben hozzájárult a világgazdasági válsághoz, döntő mértékben felelős volt az inflációs folyamat felgyorsulásáért is. A protekcionizmus, amely a válság hatására bontakozott ki, súlyos nehézségeket teremtett elsősorban a fejlődő országokban a fejlett tőkés országokból átgyűrűző válság nyomán a nyersanyagárak zuhanása és a nehezebbé vált iparcikkexportjuk következtében. A fejlődő országok nagymértékű eladósodása — amiben szintén szerepet játszott egyes vezető tőkés országok, mindenekelőtt az Egyesült Államok monetáris politikája — ugyancsak visszahatottak a vezető tőkés országok helyzetére, exportlehetőségeire. Kérdés, hogy az eladósodás, a nemzetközi adósságválság hosszú vagy csupán rövidtávú problémája lesz-e az érintett országoknak és a világgazdaságnak.

Közvetlen problémák

Az 1979-es második olajárrobbanás és az olajárrobbanás után kibontakozott újabb válság, valamint az ezt követően megindult és az *1984-es esztendőben szélesebb mértékben meginduló gazdasági fellendülés* képezi azoknak a rövid távú vagy közvetlen problémáknak a hátterét, amelyek a világgazdasági folyamatokat, s ezen belül az iparilag fejlett tőkés országok helyzetét a következő években meghatározzák. A válság — amely 1984-ben világgazdasági méretekben még nem ért véget és különösen a fejlődő országok többségében tovább folytatódott, sőt néhány fejlett ipari országban is érezhető volt még a hatása — mélypontját az *Egyesült Államokban* 1982 novemberében érte el. A fellendülésről szólva figyelembe kell venni, hogy az Egyesült Államok gazdaságában a válság kirobbanásában a gazdaságpolitikának meghatározó volt a szerepe. E gazdaságpolitika keretében az

inflációtól való félelem miatt is felemelték a kamatlábat és más hasonló célú intézkedéseket is hoztak. A fékek beindításával egyidejűleg került sor jelentős adócsökkentésre, mely elsősorban a magasabb jövedelmű rétegeknek kedvezett és ezzel egyidejűleg határozták el a fegyverkezési program már korábban elhatározott megemelését és végrehajtásának meggyorsítását. A Reagan-adminisztráció eredeti elképzelései szerint a fegyverkezési kiadások növelését ellensúlyozta volna a költségvetés egyéb — főleg szociális — tételeinek lényeges csökkentése. Ezt azonban az adott helyzetben nem tudták végrehajtani.

A költségvetés kiadásainak nagymértékű növekedése — amit nem követett a bevételek kellő emelkedése — olyan mértékű költségvetési hiányt eredményezett az Egyesült Államokban, amely — legalábbis a múlt század közepe óta — példátlan: a hiány a nettó megtakarítások egyharmadával egyenlő. A magas kamatláb mellett az Egyesült Államok kormánya képesnek bizonyult arra, hogy a költségvetési hiányt — amely egyik tényező volt a fellendülés megindításában és meggyorsításában az állami vásárlások révén —, részben *külföldi tőkebeáramlással* fedezze. 1982 óta évente 80—100 milliárd dollár áramlik az Egyesült Államokba külföldi tőkebefektetések formájában.

A magas kamatláb által az Egyesült Államokba vonzott tőkék nagy szerepet játszottak és játszanak abban, hogy a dollár vásárlóerejéhez viszonyítva mintegy 30%-kal felértékelődött a tőkés világ más vezető valutáihoz képest. Azok a külföldi vállalkozók, akik az USA-ban fektetnek be tőkét, ezt csak úgy tehetik meg, ha fontjukat, márkájukat stb. dollárrá váltják a pénzpiacokon. Ez számottevően megnövelte a dollár iránti keresletet. Emellett Európában a lanyha gazdasági fejlődés, a válság eleve ösztönözte a szabad tőkék áramlását Amerikába, ahol a fellendülés így hamarabb kezdődött meg. A magasabb amerikai profitok és az Egyesült Államokban jellemző nagyobb politikai biztonság is ezt a folyamatot ösztönözte.

A felértékelt dollár ugyanakkor sok területen nagymértékben versenyképessé tette a külföldi

árukat az Egyesült Államokban. Így megnövekedett az Egyesült Államokba irányuló import. Ugyanez a felértékelt dollár viszont megdrágította az amerikai kivitelt: csökkentette az amerikai áruk versenyképességét külföldön. Ily módon hatalmas hiány keletkezett az USA kereskedelmi mérlegében, vagyis *Amerika sokkal többet vásárolt, mint amennyit exportált.* Az 1984-es esztendőben a kereskedelmi mérleg hiánya meghaladta a 100 milliárd dollárt.

Összességében tehát *a tőkebeáramlás és az importtöbblet következtében a külső világ mintegy 200 milliárd dollárral járult hozzá az Egyesült Államok belső fejlődéséhez* s ez az összeg egyenlő a költségvetés hiányával. Ez a magyarázata annak, hogy az amerikai gazdaság az infláció csökkenésével egyidejűleg volt képes a hatalmas költségvetési deficitet finanszírozni.

Ugyanakkor a tőkekiáramlás a többi fejlett tőkés országban, s különösen Nyugat-Európában kedvezőtlen feltételeket teremtett a gazdasági fejlődéshez. A nyugat-európai kormányok a tőkekiáramlás korlátozására esetenként kénytelenek voltak a kamatlábat számottevően emelni, (ami csökkentette náluk a beruházási kedvet) s ez végül is fejlődésüket lassította.

Az Egyesült Államokba irányuló export elsősorban Japán gazdasági fejlődését ösztönözte. Japánban egyébként a gazdasági növekedés feltételei eleve kedvezőbbek voltak a többi tőkés országhoz viszonyítva. A gazdasági válság nyomán sem került sor az ipari termelés csökkenésére, csupán lassult a növekedés. A japán gazdaság fejlődése minden szempontból kiegyensúlyozottabb, mert gazdaságában képes volt olyan szerkezeti változások végrehajtására, amelyek az export növelését a nehéz világgazdasági feltételek közepette is lehetővé tették s a belső fejlődést is ösztönözték. A viszonylag igénytelen és magasan kvalifikált munkaerő és a gyors műszaki fejlődés kombinálásával a japán vállalkozók jelentős profitokhoz tudtak ily módon jutni.

A *fellendülés*, amelyik 1984 elejétől a nyugat-európai tőkés országokban is megkezdődött, *igen*

ellentmondásos, részben az említett tényezők miatt, részben annak következtében, hogy a magasabb bérköltségek a nyugat-európai tőkéseket arra serkentették, hogy a munkaerőt, amelyet a válság éveiben elbocsátottak, növekvő mértékben helyettesítsék gépekkel. A fellendülés kezdeti szakasza után is fennmaradt és tartósnak ígérkezik a magas munkanélküliség (sőt az esetenként — bizonyos hanyatló iparágak lassú fejlődése és vállalatok leállítása miatt — növekedhet is). E „furcsa" fellendülés hatása a nemzetközi gazdasági együttműködésre is kisebb, mint az előzőeké volt. A protekcionizmus ebben az időszakban sem csökkent, sőt esetenként növekedett is. Ez a protekcionista hullám — amely az 1980-as évek elejére általában jellemzővé vált a fejlett tőkés országokra — nagyobb mértékben akadályozza ugyan a fejlődő és a szocialista országokból származó importot, de bizonyos területeken nehezíti az egymás közötti kereskedelmüket is.

A nyugat-európai tőkés országok közül a recesszióból való kilábalás először a Német Szövetségi Köztársaságban és Angliában kezdődött meg. Az 1984-es adatok alapján e két országban is inkább lassú megélénkülésről beszélhetünk. Még nagyobb mértékben jellemző ez Franciaországra és Olaszországra, ahol az infláció is magas maradt, magasan tartották a kamatlábat is, és a gazdasági növekedés tényezői között a belső kereslet vagy stagnált vagy hanyatlott, ami a fellendülés anyagi alapjainak szempontjából igen súlyos probléma volt.

A tizennégy kisebb ipari ország helyzete sok vonatkozásban eltérő volt egymástól, és nagymértékben attól függött, hogy melyik nagyobb gazdasághoz kapcsolódtak. A munkanélküliség mindegyik kis országban fokozódott, még abban a háromban is, — Finnország, Svédország, Ausztria — amelyek helyzete kedvezőbben alakult a többinél.

A közelebbi jövő egyik lényeges kérdése *a keresleti tényezők* várható alakulása: a lakossági fogyasztásé, a beruházásoké, ezen belül olyan lakossági beruházásoké, mint a lakásépítés. A lakossági fogyasztásra elsősorban a jövedelmek várható növekedése hat, a termelő beruházásokra a profitok növekedése, illetve a rendelkezésre álló különböző finanszírozási lehetőségek mint például a kölcsöntőke kínálata, amelynek felhasználása viszont nagymértékben függ a kamatláb nagyságától.

Nem könnyű választ adni arra, hogy a keresleti tényezők — s ezek hátterében a jövedelmek mozgása — hogyan alakul majd. Az Egyesült Államokban az adócsökkentés és más intézkedések révén számottevő vásárlóerő áramlott a lakosság jómódú rétegeihez, s ez jelentős lökést adott a lakossági fogyasztás növekedésének gyorsulásához. Ugyanakkor elég széles rétegek reáljövedelmei még 1984-ben sem érték el a válság előtti szintet. Emellett egyértelmű az is, hogy a fogyasztást ösztönző lakossági jövedelemnövekedés nem elég gyors és a lakossági vásárlások, amelyekre 1983-ban épült a fellendülés, nem növekednek kellő mértékben. *Jelentős és tartós fellendüléshez a lakosság széles rétegeinek jövedelmeit kellene növelni.* Ez egyrészt a foglalkoztatottság növekedése révén, másrészt a bérek és fizetések emelése nyomán volna lehetséges. A foglalkoztatottság 1982-höz képest nőtt is az Egyesült Államokban; hatása a vásárlóerő bővülésében érezhető volt.

A javulás további kilátásai azonban már bizonytalanabbak, s nem valószínű, hogy a reáljövedelmek emelkedése a következő években számottevően gyorsabbá válna Amerikában. A beruházásokkal kapcsolatban igen lényeges probléma az, hogy az iparban nem került sor a tőkebefektetések számottevő növekedésére. A magas kamatláb, a profitkilátások bizonytalansága és a viszonylag olcsóbb import ebben fontos szerepet játszott. A beruházások lassú növekedése ugyanakkor behatárolja a fellendülés lehetséges mélységét és tartósságát is.

Ami az Egyesült Államok állami költségvetési

kiadásait illeti, e kérdés 1984 végén, 1985 elején sok tekintetben azért vált nyitottabbá, mert a deficit ténye és nagysága körül kialakult *belső politikai küzdelmek*, továbbá az Egyesült Államokra emiatt *nehezedő nemzetközi nyomás hatására* nem kizárt, hogy a kormány valamilyen formában a költségvetési kiadások csökkentésére kényszerül. Nem valószínű ugyanis, hogy a Reagan-adminisztráció vállalkozna a lakosság adóterheinek növelésére, vagy/és a szociális juttatások további csökkentésére. Ma még nehéz felmérni, milyen intézkedésekkel kívánja — vagy tudja — az amerikai kormány a talán legsúlyosabb gazdasági gondját okozó hatalmas költségvetési hiányt felszámolni.

Sok vonatkozásban még *nehezebb a nyugat-európai tőkés országok helyzete*. Az elmúlt években közülük szinte valamennyi igyekezett a reáljövedelmek növekedését jelentős mértékben korlátozni. E törekvések a különböző országokban olyan intézkedésekben jutottak kifejezésre, mint a bérek befagyasztása, a munkanélküli segélyekben részesülők körének korlátozása, az állami alkalmazottak bérének csökkentése stb. Ezek az intézkedések elmélyítették a válság amúgy is kedvezőtlen hatásait. Mindebben a magas munkanélküliség miatt a következő években sem várhatók számottevő változások. Ezért mérsékeltebb lesz a lakossági fogyasztás növekedésének hatása a fellendülésre.

A fejlődés kulcskérdése a nyugat-európai tőkés országokban a *beruházások* alakulása. A *tőkebefektetések*, s mindenekelőtt az ipari tőkebefektetések problémái e térségben még súlyosabbak, mint az Egyesült Államokban. A beruházások egyrészt keresletet jelentenek gépek, berendezések, építőanyagok iránt, másrészt azonban a jövő kínálatalakulásának szempontjából is döntőek s meghatározó szerepet játszanak az új gyártmányok, termelési eljárások bevezetése terén is.

Sylvia Ostry ismert kanadai közgazdász, a „lassú növekedés csapdája"-ként jellemezte egyes európai tőkés országok helyzetét és a következőket írta: „A csapda sok buktatót tartalmaz: a ciklikus munkanélküliség, a szakmai képzettség elértéktelenülése is a munkahelyi tapasztalatok hiánya miatt

tartóssá, strukturálissá válik. Strukturálissá válnak a deficitek is. A tönkrement vállalatok megmentése, a szubvenciók, és a neoprotekcionista intézkedések csökkentik a hatékonyságot, a termelékenységet és a rugalmasságot. A beruházások csökkenése növeli a szűk keresztmetszeteket a gazdaságban. A vállalkozók magatartását a lassú növekedésre orientáltság határozza meg. E csapda elkerülése érdekében az üzleti beruházásoknak kell a növekedés motorjává válni Európában."

Ostry következtetését — más okokból — mások is vallották. *Otmar Emminger* az ismert nyugatnémet bankár a következőket fejtette ki: „Nő a meggyőződés, hogy nemcsak feltöltésre, átmeneti ösztönzésre van szükség, amit az állami beruházási programok nyújthatnak, hanem állandó munkahelyek teremtésére a gazdaság produktív tőkéjének expanziója segítségével."

Nyugat-Európában 1990-ig napi 20 000 munkahelyet kellene létesíteni ahhoz, hogy a munkanélküliség az 1970-es szintre essen vissza. 20 millió új munkahely kellene a munkanélküliség növekedésének megakadályozására és 15 millió ennek csökkentésére az OECD becslései szerint. Az NSZK-ban viszont például 1984 elején egy új munkahely létesítése 200 000 márkába került.

Hogyan, milyen forrásokból és milyen ösztönzők hatására tudják az európai tőkés országok gazdaságukban a produktív beruházásokat növelni?

Egyik lehetőség volna a beruházások arányának növekedése a bruttó nemzeti termékben. Ennek azonban jelentős strukturális feltételei vannak, s lassú gazdasági növekedés esetén a felhalmozásnak a fogyasztás rovására történő növelése különösen nehéz. A magas jövedelműek számára biztosított adócsökkentés, illetve adókedvezmények a költségvetés hiányának növekedésére vezetnek, ha a kiadásokat nem tudják csökkenteni vagy a bevételeket más forrásokból növelni.

A termelőberuházások szemszögéből lényeges kérdés a *kamatláb mozgása* is. Ha például az amerikai kamatláb magas, ez továbbra is az USA-ba vonzza az európai felhalmozás egy részét. Az országon belül az állami kötvények magas és adó-

mentes kamatai viszont a termelésből szívják el a tőkét. Az infláció megfékezése is csak alacsony kamatláb mellett ösztönzi a termelő beruházások növekedését. A beruházások ösztönzéséhez azonban megfelelő és biztos piaci kereslet is szükséges, beleértve ebbe az exportlehetőségek bővülését is.

Japánban a feltételek jobbak. A bérek és a fizetések aránya a termelési ráfordításokban — az emelkedés ellenére — 60% körül maradt. Az Európai Közös Piac országaiban a bérek aránya 70% volt. 1983-ra — mindezek ellenére — sajátos helyzetbe került a japán gazdaság is. A gyors és jelentős mértékben az exportra épülő gazdasági fejlődés évei után, fő piacainak gyengülése és protekcionizmusa miatt fokozott mértékben kényszerül a belső növekedési források kiaknázására is. Az ázsiai szigetországban más gondok is vannak. Nő a dolgozók átlagos életkora. A strukturális váltást nehezíti az „életre szóló" munkaviszony. Valószínű ugyanakkor, hogy Japán a 80-as években is a „gazdasági stabilitás" példája marad a fejlett ipari tőkés országok között.

■ ■ ■

A gazdasági fejlődés feltételeinek átfogóbb javításához különösen a *vezető tőkés országok gazdaságpolitikájában lenne szükség olyan fordulatra*, amely alapján a korlátozások helyett a növekedést ösztönöznék, az elosztási viszonyokat kiegyensúlyozottabbá tennék. Ehhez a mai politikai erő- és érdekviszonyok nem elég kedvezőek. A folyamatos fejlődéshez elengedhetetlen volna a nemzetközi együttműködés erősítése, a protekcionizmus visszaszorítása és a fejlett ipari tőkés országok közti együttműködés jobb, hatékonyabb összehangolása is.

IMRE MIKLÓS

VILÁGNÉZETI NEVELÉS – SZOVETSÉGI POLITIKA – PROPAGANDA

Társadalmi vívmányaink megőrzése, az életszínvonal stabilitásának biztosítása, a szövetségi politika eredményeinek állandó megújítása összehangolt gazdasági, politikai erőfeszítéseket és egyben fokozottabb ideológiai egységet követel. Az adott körülményeink között ez megnöveli a világnézet, az ideológiai tudatosság jelentőségét. *A szocializmus építése, társadalmunk jövője szempontjából meghatározó, hogy a marxizmus—leninizmus eszméje mennyire hatja át az egyén élet- és világszemléletét, mennyire válik magatartásunk, cselekvésünk „vezérfonalává".*

A világnézet e kitüntetett szerepe következtében a világnézeti nevelés egyszersmind a világnézetért folytatott harc is. Az emberek meggyőződése, adott ügy és cél melletti elkötelezettsége döntően befolyásolja a feladatok végrehajtását — tehát mindenkor politikai kérdés. S ma különösen az.

A világnézet formálása ugyanakkor rendkívül nehéz. Az egyén életszemlélete, értékrendszere a teljes szocializációs folyamatban alakul ki és formálódik. Hatnak rá a meglevő hagyományok, az adott társadalmi viszonyok, a nevelés és oktatás, a közművelődés rendszere, az emberi kapcsolatok — és hosszan lehetne folytatni a sort.

Az agitáció és a propaganda szerepe e folyamatban nem közvetlen, hanem áttételes. Az emberek tudatára, világnézetének alakulására meghatározó módon hat a marxizmust—leninizmust közvetítő propaganda. Emellett azonban jelen vannak más

tényezők is: a burzsoá ideológia, az imperialista fellazítás, a vallás. Írásomban csak a marxista—leninista ideológia és a vallás viszonyának néhány kérdésével foglalkozom, tudva azt, hogy a ma meglevő világnézeti sokféleséget, hatást és befolyást nem lehet csupán a marxizmus—leninizmus és a vallásos ideológia szembenállásával magyarázni.

Kialakulóban a szocialista értékrendszer

A tudati állapotok alakulásában — nem automatikusan, nem mechanikus módon — de alapvető jelentőségűek az *életviszonyok*. Ebből a szempontból meghatározó, hogy az elmúlt egy-két évtizedben hazánkban — s ennek megfelelően szűkebb pátriánkban — *Veszprém megyében* is gyökeres változások következtek be.

A XII. kongresszus óta a Veszprém megyei párt- és végrehajtó bizottság átfogóan és társadalmi rétegenként is elemezte a lakosság világnézeti arculatának alakulását, a szocialista életmód és közgondolkodás állapotát. Egyik legfontosabb tapasztalatunk, hogy a nagymértékű urbanizáció, az ipar és a mezőgazdaság műszaki-technikai színvonalának fejlődése, a lakosság iskolai végzettség szerinti összetételének változása, a szabadidő kulturált és hasznos eltöltése feltételeinek javulása gyarapította ugyan az életmód gazdagításának lehetőségeit, de egyben — természetes módon — fokozta az igényeket is. Kialakult és kialakulóban van a szocialista értékeknek és céloknak megfelelő szokás-, norma- és hagyományrendszer, s mind erőteljesebb a szocialista életelvek tudatosulása. A közgondolkodás szocialista tartalmának erősödését jelzi, hogy olyan lényeges kérdések, mint a hatalom, a párt, a munkásosztály vezető szerepe, a szocialista termelési viszonyok létjogosultsága napjainkra *megkérdőjelezhetetlenné* vált. *A társadalmi tudat lényegi jellemzője a szocializmussal való azonosulás.* Az alapvető kérdésekben meglevő egység a részkérdésekben azonban eltéréseket és értelmezési különbségeket is takar. Igazodik az egyes rétegeknek megfelelő tagoltsághoz. Az élet-

feltételek bizonyos mértékű kiegyenlítődése ugyanis csak lassúbb ütemben vonta maga után az életmódbeli, a műveltségbeli hátrányok csökkenését. Ennek megfelelően a kérdések felvetődésében, felvetődésének módjában ma is eltérések tapasztalhatók.

A szocializmus építésének négy évtizedében alapvetően megváltoztak a vallásos világnézet társadalmi-gazdasági alapjai. Különösen *a szocialista nagyüzemi, iparszerű mezőgazdasági termelés kialakulása, megszilárdulása és elterjedése* jelentett nagy előrelépést, s ezzel párhuzamosan alakult át a falu élete. Ez a gyors változás azonban csak oldotta, de egészében nem oldotta fel a begyökerezett nézeteket, szokásokat. Az új helyzethez való alkalmazkodás, a korábbi szoros emberi, családi kapcsolatok lazulása, az új lehetőségek, a bizonytalanság újfajta érzetét keltették az emberek egy részében. S mivel e problémák tudatos-pszichológiai-érzelmi feldolgozásnak nem voltak és teljességében ma sincsenek még meg a műveltségbeli és más feltételei, azt sokan a vallás már évezredek óta kidolgozott és készen kínált válaszaival helyettesítik. Hasonló következménye lehet sok vonatkozásban a hidegháborús helyzet és a gazdasági nehézségek erősödésének is.

Tény azonban, hogy ezek *a hatások jellegükben, befolyásukban már nem ugyanazok és nem ugyanolyanok,* mint akár egy-két évtizeddel ezelőtt. A vallásos ideológia bizonyos alapelvei, tartalmi jegyei már hatásukat vesztették.

Veszprém megyében — a katolikus egyház sajátos történelmi tradícióit is figyelembe véve — tendenciáját tekintve különösen érzékelhető *a vallásosság csökkenése.* Ugyanakkor megfigyelhető, hogy *a nemzetközi helyzet feszültségéből fakadó fenyegetettségi érzés,* valamint a *belső helyzetünk bonyolultabbá válása* miatti bizonytalanság érzésének levezetésére sokan keresik a kapaszkodót, s közülük nem kevesen az istenhitben, az egyházi rendezvényeken való jelenlétben vélik azt megtalálni.

A szocialista nagyüzemi mezőgazdaság kialaku-

lása, megerősödése döntően megváltoztatta a falu életét. A falun élő idősebb nemzedék valláshoz való viszonya lényegében mégsem változott meg. S ez hatást gyakorol a környezetében élő fiatalabbakra is.

A nagyobb figyelem egymás gondjai iránt, egymás segítése része — sőt lényege — a mi közösségi elvű felfogásunknak. Ennek megvalósításában kell következetesebbnek lennünk. Világnézeti igazságunk tudatában is elengedhetetlen, hogy az igazság ismertetése, propagandája *ne nélkülözze az érzelmi hatást.* Az igazság megismerése, meggyőződéssé, magatartássá-cselekvéssé válása is elképzelhetetlen érzelmi azonosulás nélkül.

A társadalomban mutatkozó negatív magatartási vonások okát többen a valláserkölcsi normák befolyásának csökkenésében is látják. E jelenségek azonban nemcsak a valláserkölcsi normáknak, hanem a szocialista erkölcsnek, normáknak sem felelnek meg. Ezért világnézeti jelentősége van annak, hogy e jelenségekkel szemben, de méginkább megelőzésük érdekében a közösség erejével, s minden nevelési tényező összefogásával vegyük fel a harcot.

Egység és különbség

A párt szövetségi politikája tette lehetővé az állam és az egyházak kapcsolatának rendezését, a szocialista építés céljainak megfelelő fejlesztését. Az egyházak, a papság döntő többségének politikánk melletti elkötelezettsége kibővítette azoknak a gyakorlati kérdéseknek a körét, amelyekben — az egyetértés alapján — a népfrontban és annak különböző testületeiben együtt munkálkodnak hívők és nem hívők.

A társadalmi tudat — amelyben és amelyért a világnézeti nevelés folyik — politikailag alapvetően egységes, világnézeti-ideológiai tekintetben azonban nem. Ez mint realitás tükröződik a párt szövetségi politikájában. A párt politikája mint realitást tudomásul veszi, és tiszteletben tartja a hívők nézeteit, s az egyházak tevékenységét abban

az értelemben, hogy elismeri létezésüket, de nem adja fel a marxizmus—leninizmus hegemóniája alapján a marxizmus terjesztését és védelmét, s tudományos vitát is folytat a más ideológiai nézetet valló politikai partnereinkkel.

A szövetségi politika érvényesülésének eredményeként nálunk *a megye lakossága egységes szocialista céljaink elfogadásában, a társadalom fejlődését szolgáló gazdasági, társadalmi, politikai feladatok végrehajtásában.* A különböző világnézetet vallók közös politikai akarata nyilvánul meg az elért eredményekben, a gondok leküzdéséért vállalt egységes magatartásban. E közös akaratot fejezi ki a szocializmus építéséből az egyénre háruló kötelezettségek vállalása és társadalmi szintű teljesítése. Ezt jelzik — egyebek között — azok a munkaverseny-vállalások is, amelyeket a dolgozó kollektívák együttes elhatározásból tettek a párt XIII. kongresszusa tiszteletére. Ez a közös akarat nemcsak *a politikai egységet* tanúsítja, hanem utal arra is, hogy a világnézeti kérdések megítélésében a marxizmus—leninizmus alapján erősödik az egység.

Az utóbbi években életünk jellemző vonásává vált a *nagyfokú ideológiai-politikai érzékenység* a világ dolgai, életünk változásai, jelenségei iránt. Következménye ez annak is, hogy propagandánk, nevelő munkánk eredményeként is nőtt a lakosság műveltségének színvonala, szélesedtek, gazdagodtak a demokrácia fórumai. A demokratizmus bővülése a felelősségérzet növekedésével párosul. A jogok és kötelességek együttes érvényesülésének jelentősége fokozódik napjainkban, amikor az élet gyors változásai az egyes embert is nap, mint nap döntés-választás elé állítják. Az egyén döntéseinek-választásainak minősége attól is függ, hogy milyen a világnézete.

A propaganda egészének — nemcsak a pártpropagandának — heterogén közegben kell igen összetett feladatot ellátnia. Munkánk a párt vezető testületeinek különböző — az agitációra és a propagandára vonatkozó — határozatai alapján mind tartalmi, mind módszertani tekintetben gazdagodott. Fontos cél, alapvető követelmény, hogy en-

nek következtében tovább *javuljon tudatformáló tevékenységünk hatékonysága* is.

Kiemelt feladata a propagandának materialista alapon a dialektikus gondolkodásmód alakítása, a marxista világnézetű meggyőződés erősítése. A meggyőző munka e feladatot akkor tudja hatékonyan teljesíteni, ha a világnézeti nevelés erőteljesen érvényesül minden mozzanatában.

Politikai együttműködés és ideológiai vita

Propagandamunkánk hatékonysága szempontjából lényeges *a politikai együttműködés és az ideológiai, világnézeti vita dialektikus egységének megfelelő értelmezése*, az egyoldalú szembeállításokból következő bizonytalanság és a bátortalanság leküzdése. A párt szövetségi politikájának eredményeként létrejött politikai egység, a közös célok felismerése és vállalása *eszmei vitákban* erősödött. A tudatformálás sajátos jellegét és mechanizmusát figyelembe véve általában, de a feszítettebb, nehezebb időszakban különösen fontos, hogy a dialógus keretében a marxizmus—leninizmus következetes képviselete, terjesztése, a meggyőző munka kellő türelemmel párosuljon. A világnézeti nevelésnek még jobban kell szolgálnia azt, hogy e vitákban felkészültebben, kulturált módon vegyünk részt.

Megkülönböztetett figyelmet kell fordítanunk az *ifjúság* — különösen a tanulóifjúság — világnézetének formálására. A különböző területeken tett erőfeszítéseink eredményesek e réteg világnézeti arculatának alakításában. Mai körülményeink között, amikor a korábbinál összetettebb és bonyolultabb társadalmi jelenségek is hatnak az ifjúságra, megnövekedett a jelentősége annak, hogy a világnézeti nevelés még több alkalmazható tudást, segítséget adjon az eligazodáshoz.

Mindenekelőtt a *dialektikus gondolkodásmód és a marxista történelemszemlélet* meggyökereztetésére van szükség a körükben. Ha fiatal korban ennek alapjait nem tudjuk kellőképpen a tudat, a gondolkodás szerves részévé tenni, pótlása már nehéz

és a propaganda sem építhet megfelelően a már meglevő, rendszerezett ismeretekre.

A propagandának még hatékonyabban kell terjesztenie, tudatosítania a *szocialista erkölcs* normáit, a szocialista életmód értékeit.

A marxizmus terjesztése és védelme állandó feladat. A világnézeti vitát úgy kell folytatnunk, hogy a politikai egység attól erősödjön. A társadalmi céljainkért való politikai együttműködés a világnézeti, az ideológiai arculat tekintetében is az egységesülés irányába hat. Ezt mutatják a közgondolkodás fokozatosan stabillá váló tartalmi jegyei, melyek a szocialista fejlődés eredményeként, a marxista szellemű nevelés-oktatás által is erősítve már mindinkább a szocialista világnézet meghatározó és szerves részévé váltak.

A propaganda világnézeti nevelési feladata, hogy ezeket a stabil értékeket folyamatosan megújítsa és megerősítse, s a marxizmus, a szocialista építés elméletileg általánosítható gyakorlati tapasztalatainak tudatosításával tovább gazdagítsa. Határozottabban kell törekednünk arra, hogy propagandamunkánk következetesebben, sokoldalúbban tükrözze a gyakorlatból azt, ami a szocialista világnézetet tovább erősíti.

Mindennapi munkánkban jobban figyelembe kell vennünk, hogy a világnézet a „tömegekbe hatolni", gyökeret ereszteni csak az *egyéneken keresztül* képes. Ezért — még jobban, mint eddig — a kis közösségekre kell figyelmünket összpontosítanunk, megteremtve azokban a mainál erősebb emberi és tudományos világnézeti kohéziót. Sok múlik azon, hogy a világnézeti nevelést-oktatást ne csak kötelező tárgyként fogjuk fel — annak káros következményeivel együtt —, hanem alapnak ahhoz, hogy helyesen dönthessünk és választhassunk a különféle értékek között és hogy kritikusan fogadjuk a marxizmustól eltérő eszméket.

A politika iránti bizalom életünk olyan értéke, ami a párt szövetségi politikájának eredményeként, a társadalom egészének igényeit, érdekeit kifejezve jött létre. Tartós érvényesülése nemcsak a politikával, hanem a politika alapját képező marxista—leninista világnézettel-ideológiával való azono-

sulást is erősíti. A propaganda, a pártszervezetek, az egyes kommunisták feladata éppen a politika és az ideológia ezen összefüggésének hatékonyabb tudatosítása.

Pártunk XIII. kongresszusára, hazánk felszabadulásának 40. évfordulójára készülve módunk volt arra, hogy a négy évtized minden tapasztalatát, társadalmi vívmányainkat újra és újra tudatosítva erősítsük a közgondolkodásban a szocializmus iránti bizalmat, fejlesszük az emberek szocialista világnézeti meggyőződését. Ezt szolgálja az a törekvésünk is, hogy a hazánk felszabadulásának 40. évfordulója tiszteletére rendezett megyei eseményekkel a propagandában ne lezárjunk, hanem felerősítsünk olyan tartós folyamatokat, amelyek segítik a szocializmussal való azonosulást, megújítják a politikai egységet, tovább szélesítik és mélyítik a lakosság minden rétegében a marxista világnézeti elkötelezettséget.

„Szőlőszüret"
Limp Szabolcs (8 éves), lébénymiklósi általános iskola

A GAZDASÁGPOLITIKAI TOVÁBBKÉPZÉS TAPASZTALATAIRÓL

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya gazdaságpolitikánk legfontosabb célkitűzéseiről, a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésének feladatairól 1984 novemberében továbbképzést tartott. A tanfolyam célja az volt, hogy a résztvevők körében elősegítsük *a Központi Bizottság 1984. április 17-i állásfoglalásának, a hozzá kapcsolódó állami döntéseknek, különös tekintettel a vállalat irányítás és szabályozás kérdéseinek egységes értelmezését.*

A továbbképzésen részt vettek az egyetemeken és főiskolákon politikai gazdaságtant, ágazati gazdaságtanokat és szaktárgyakat oktató tanárok, a párt oktatási intézményeiben, a társadalmi és tömegszervezetek központi iskoláiban gazdaságpolitikát oktató előadók, a megyei vezető propagandisták. Az előadásokat, csoportos foglalkozásokat a párt-, állami- és vállalati vezetők és szakértők tartották.

Változatos módszerek

A tanfolyan résztvevői videofelvételről megtekintették *Ballai László*, az MSZMP KB Gazdaságpolitikai Osztály vezetőjének, *Hetényi István*, pénzügyminiszternek és *Vissi Ferencnek*, az Országos Anyag- és Árhivatal elnökhelyettesének az Országos Vezetőképző központi felkészítőjén elhangzott előadásait is.

A továbbképzésen az ismeretek bővítése mellett lehetőség nyílt a szemléleti és véleménykülönbségek feltárására, tisztázására, a vállalatirányítás továbbfejlesztésével kapcsolatban megjelent jogszabályok értelmezésére. Az előadások és a konzultációk elősegítették, hogy a résztvevő tanárok egységesebben értelmezzék és oktassák a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésével kapcsolatos témáinkat.

A gazdaságpolitikai folyamatok, a gazdaságira-

nyítás továbbfejlesztésének többoldalú megközelítése szempontjából hasznos volt az, hogy a konzultációs csoportokban a politikai gazdaságtant, gazdaságpolitikát, az ágazati gazdaságtanokat és más szaktárgyakat oktató szakemberek *együttesen* vettek részt.

Mindvégig nagyfokú érdeklődés nyilvánult meg és valamennyi résztvevő őszinte hangnemben mondta el gondolatait. Az előadók és a vitavezetők szakmailag magas szinten, tárgyilagosan az ok és okozati összefüggéseket feltárva, a népgazdaság külső és belső környezeti feltételei figyelembevételével tárgyalták témáikat. A konzultációkat, vitákat konstruktív szellem, a jelenlegi helyzet, a jövőre szóló törekvések jobb megértésének igénye jellemezte.

A tanfolyam hallgatói igen értékes áttekintést kaptak az Országos Anyag- és Árhivatal, az Országos Tervhivatal, a Pénzügyminisztérium, a Társadalomtudományi Intézet, az MSZMP Központi Bizottságának vezető munkatársaitól, a nagyvállalati igazgatóktól. A gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésének megértését segítette *a követelmények többoldalú megközelítése és értékelése.* Ez a megoldás szükségszerűen átfedéseket is okozott, de ellensúlyozta az a többlet, amit a résztvevők azzal kaptak, hogy nyomon követhették az érdekegyeztetés folyamatát, az optimalizálási törekvéseket.

Sajátos vonása volt a felkészítésnek, hogy *nagyvállalati vezetőket* is felkértünk konzulenseknek. Megkértük őket, hogy beszéljenek a vállalati gazdálkodásról, a vállalati stratégiáról, a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésével kapcsolatos feladatok vállalati megítéléséről. A gazdálkodás gyakorlatában jártas vezetők szemléletesen, sok példával mutatták be miként lehet a vállalatoknál stratégiában gondolkodni, és szűkös anyagi viszonyaink közepette is kiaknázni a műszaki fejlesztésben, a szellemi tőke felhasználásában rejlő lehetőségeket.

A kérdésekre adott válaszok alapján a hallgatók megnyugvással értesültek arról, hogy a központi irányítás folyamatosan törekszik összhangot

teremteni *a vállalati érdekek és szabályozó rendszer* között. A résztvevők valamennyien egyetértettek a vállalati önállóság tervezett növelésével.

Világosan kiderült, hogy a központi gazdasági irányításnak a *hatékonyság* növelését szolgáló intézkedései szorgalmazzák a *tervezőmunka* fejlesztését. Ennek fontos eleme a *tervezés társadalmasításának* növelése, a szakértők, a tudósok, a társadalmi szervek és szervezetek, az érdekképviseleti szervek bevonása a döntésekbe. Fontos feladat a tervezés tudományosabbá tétele érdekében a kutatóintézetek eredményeinek jobb felhasználása. A több alternatívát tartalmazó prognózisok készítése, a külföldi tapasztalatok, gazdasági előrejelzések felhasználása jelentékenyen elősegítheti a változó feltételekhez való alkalmazkodást.

A gazdasági szabályozás elméleti kérdéseiről, az új feladatokról

A politikai gazdaságtan tanárok igényelték *az egyes területek elméleti megközelítését*, keresték az intézkedések elméleti alapjait. A gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztése több olyan elméleti problémát is felvet, amelyeket elmélyülten, sokoldalúan meg kell vitatni. Nemcsak a központi tanfolyamokon, hanem az egyetemek, a főiskolák tanszékeinek, pártszervezeteinek fórumain is érdemes és szükséges értelmezni a legújabb társadalomtudományi kutatások bizonyított és elfogadott eredményeit. Tapasztalataink szerint eredményesebben lehetne hasznosítani azokat a kutatási eredményeket, amelyek az elmúlt években az országos elméleti tanácskozásokon is nyilvánosságra kerültek. A minisztériumi és az egyetemi szervezésű továbbképző tanfolyamokon tematikájuk összeállításánál a fenti követelményeket erőteljesebben figyelembe kellene venni.

A gazdaságpolitika és a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésének főbb *társadalompolitikai, ideológiai hatásait* vizsgáló konzultációk nagy érdeklődést váltottak ki és felelősségteljes vitákat bontakoztattak ki ezekről a témákról. A résztvevők

egyértelmű véleménye az volt, hogy e hatásmechanizmus törvényszerűségeinek megismerésében és tudatos felhasználásában előbbre kell lépnünk.

Nagy érdeklődés kísérte *a gazdasági szabályozásnak és eszközeinek* ismertetését és értelmezését. A résztvevők behatóan megvitatták az árrendszert, az árszabályozást, az árfolyampolitikát, a vállalati jövedelem-szabályozást, a keresetszabályozást, a pénz- és hitelpolitikát. Az elméleti szakembereket különösen érdekelte az árszabályozás mechanizmusa, a valós versenyárak kialakítása, az infláció fékezésének lehetséges módszerei.

Jellemző volt *a számviteli változások, a termelői támogatások leépítése, a forgalmi adórendszer részletei iránti érdeklődés.* Általános figyelem övezte a közgazdasági szabályozók várható hatásmechanizmusának ismertetését. Ebből egyértelműen kiderült, hogy a gazdálkodó egységekkel szembeni követelmények nagymértékben növekednek; és *az új szabályozók a jól dolgozó vállalatok dinamikus fejlődését segítik.*

A gazdaságpolitikai szakemberek szerint az új szabályozórendszerben a vállalatoknak legalább két-három évre előre kell gondolkodni. A számítástechnikát meg kell tanulni, hogy a döntés-előkészítés folyamatában jobban lehessen felhasználni. A vállalati vezetőknek, a vállalati tanácsok, igazgatóságok tagjainak mielőbb el kell sajátítani az új ismereteket, módszereket. Jelentős tőke és munkaerő átcsoportosításokra kell felkészülni. Kiderült az is, hogy az új követelményekhez nem alkalmazkodó vállalatok egy része nehéz helyzetbe kerül.

A gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztése és a *vállalati gazdálkodási* témakör tulajdonképpen összefoglalását adta a soron következő fő feladatoknak. Megfogalmazódott, hogy a *gazdaság jövedelemtermelő képességének növelése* érdekében meg kell teremteni az öntevékeny, vállalkozó szellemű, értelmes kockázatvállalásra hajlamos vállalati magatartás kibontakoztatásának feltételrendszerét. E munkában sajátos érdekvédelmi- érdekképviseleti- érdekegyeztető szerepe van a *Magyar Kereskedelmi Kamarának.*

A tanfolyam munkájának egészét értékelve megállapítható, hogy az jól szolgálta a Központi Bizottság 1984. április 17-i határozatának és az azt követő állami rendelkezések értelmezését. Elősegítette, hogy az egyetemi, a főiskolai, a pártiskolai oktatóink reális és sokoldalú ismereteket kapjanak további oktató, meggyőző munkájukhoz. A továbbképzés megrendezésében kifejeződött a Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztályának az a felfogása, hogy *az egyetemek és a főiskolák, valamint az oktatási igazgatóságok magas felkészültségű, nagy tapasztalattal rendelkező tanárai sokat tehetnek gazdaságpolitikánk megismertetése, megértetése és elfogadtatása érdekében.*

MILEI LAJOS

„Nagyapám"
Licska Magdolna (9 éves), nagyszénási általános iskola

BOZÓ GYULA

AZ ELMÉLET ÉS GYAKORLAT ELVÉNEK ÉRVÉNYESÍTÉSE A PÁRTÉPÍTÉS OKTATÁSÁBAN

A pártoktatással, pártpropagandával hivatásszerűen foglalkozók tisztában vannak azzal, hogy az elmélet és gyakorlat egységének érvényesítése összetett feladatot jelent számukra. Ami oktató-nevelő tevékenységük tartalmát illeti, közismert, hogy tárgya a politika, illetve annak elméleti megalapozása. Az ismeretek nyújtásának körét és formáját azonban alá kell rendelni a politikai munka, a gyakorlat szükségleteinek. *Munkánk csak úgy érheti el célját, olyan szilárd meggyőződés kialakítását, amellyel a hallgatók jól eligazodhatnak a gyakorlat bonyolult kérdéseiben, ha az oktatás szoros kapcsolatban áll a társadalmi-politikai gyakorlattal, a pártmunka gyakorlatával.* Tevékenységünk során tehát érvényesülnie kell annak az elvnek, hogy a marxizmus—leninizmus tanulmányozása nem öncél, hanem vezérfonal a gyakorlati tevékenységhez, cselekvéshez.

A gyakorlathoz való közeledés útjai

Intézményünkben, a Nógrád megyei Pártbizottság Oktatási Igazgatóságán a tananyagot, az egyes témákat mindig időben és térben a lehetőségekhez mérten az adott körülményekhez kapcsolva tárgyaljuk. Mivel a gyakorlathoz való közelítés lehetősége mindig viszonylagos, ezért szem előtt tartjuk, hogy az *egyes témakörök feldolgozása egy-*

mástól eltérő, más és más megoldási formákat kívánhat meg. Törekszünk tehát a *történetiség* és a *maiság* helyes összekapcsolására, igyekszünk megkeresni, hogy mi köti az egyes embert az adott témához, témakörhöz, mi érdekli őt és milyen következtetéseket hasznosíthat belőle. Más kérdések esetében a *gyakorlathoz való közelítés azt jelenti,* hogy már nem csupán az elmélet országos politikai megvalósulásáig, hanem a *hallgatók személyes tapasztalataihoz, konkrét gyakorlatához is eljuthatunk.*

Intézményünkben a marxizmus—leninizmus oktatása során valamennyi tárgy biztosít lehetőséget az elmélet és a gyakorlat összekapcsolására.

A pártépítési tanszék törekvései között ma is változatlanul kiemelt helyen szerepel az elmélet és gyakorlat egysége alapvető követelményének érvényesítése. Tartalmi vonatkozásban munkánk során tudatosítjuk hallgatóinkban a párt vezető szerepének lényegét, érvényesülésének fontosságát, nélkülözhetetlenségét, azt, hogy a szocializmus építésének előrehaladásával a párt vezető szerepe egyre teljesebbé, mélyrehatóbbá válik. S a gyakorlat tényeire építve számtalan érvvel tudjuk bizonyítani azt is, hogy pártunk a mai magyar társadalomban valóban betölti a vezető szerepet, s társadalmi fejlődésünknek, szocialista építő munkánknak politikai irányítója.

Erőteljesen hangsúlyozzuk, hogy a *mai helyzetben nagyobb egységre, politikánk, eszméink határozottabb képviseletére van szükség.* Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a pártegység további erősítésével kapcsolatosan minden pártszervnek, minden alapszervezetnek sajátos feladatai vannak. *A pártszerveknek maguknak kell felmérniük területükön milyen eszmei irányzatokkal, politikai tendenciákkal találkoznak,* hogy mi az, amit erősíteniük kell, s mivel szemben kell fellépniük. S maguknak kell kidolgozni, meghatározni, hogy a propagandának a politikai nevelő munkában a szervezeti módszereknek milyen eszközeit, formáit célszerű a leghatározottabban alkalmazni. Tudatosítjuk hallgatóinkban a pártpolitika melletti határozott állásfoglalás szükségességét. Azt, hogy a párttagoknak ott kell

lenniük mindenütt, ahol társadalmi kérdésekről, politikáról szót váltanak, vitát folytatnak. Hogy élére kell állniuk ezeknek az eszmecseréknek, nyíltan kiállva a párt politikája, elvi álláspontja mellett. Különösen fontos ez a mai helyzetben, amikor a párttagság politikai helytállása, egysége is nagyobb próbának van kitéve. Ráirányítjuk hallgatóink figyelmét a pártdemokrácia normáira, követelményeire. Arra, hogy számos fórum létezik, ahol minden párttag elmondhatja véleményét, megfogalmazhatja kételyeit, kifejtheti külön véleményét vagy ellenvéleményét. Ezért joggal követelhető meg, hogy a párttagok ezeken fejtsék ki álláspontjukat, tegyék szóvá aggályaikat, s itt menjen végbe a kérdések tisztázása. A párt belső életének rendezettsége, a demokratikus centralizmus ehhez ugyanis biztosítja a feltételeket.

Szólunk arról is, hogy *a pártdemokrácia fejlesztése minden szinten* — így az alapszervezetekben is — *napi tennivalót jelent.* A pártdemokrácia érvényesülésének, fejlődésének azonban a meglevő szervezeti kereteknél és működési mechanizmusoknál is fontosabb feltétele a *pártban uralkodó demokratikus szellem,* a vezetők és vezetőségek magatartása, a vita céljainak, lényegének helyes értelmezése. Szükségszerű követelmény a vezetés demokratizmusának állandó fejlesztése. Ez a feltétele ugyanis a tömegek mozgósításának, a közügyekbe történő fokozott bevonásának. Egyre nagyobb a szerepe *a kollektivitás elvének,* ami a vita szabadságát, és a hozott határozatok végrehajtásáért folytatott aktív tevékenységet, és a párt politikai irányvonalának következetes képviseletét, ügyszeretet, szervezettséget, operativitást, a gondolat és a tett egységét jelenti.

A pártmunka jellege

Időszerű feladat a pártmunka *politikai-mozgalmi jellegének* erősítése. A pártszervek kötelessége, hogy az egyes jelenségeket, a folyamatokat politikai szempontból elemezzék, elvi-politikai álláspontot alakítsanak ki, s gondoskodjanak a gyakorlati

végrehajtás megszervezéséről, a dolgozók mozgósításáról a párttagság nagyobb mérvű bevonásáról a döntések meghozatalába. Szükséges továbbá a párton belüli viszonyok, a szervezeti élet továbbfejlesztése annak érdekében, hogy a párttagság ne csak a politika végrehajtásának, de a határozatok kimunkálásának is aktívabb résztvevője legyen.

A foglalkozásokon gyakran előfordul, hogy tisztáznunk kell *a pártirányítás lényegét, formáit és módszereit*, s megértessük hallgatóinkkal: az egyes pártszervek arra hivatottak, hogy a szervező és a politikai-nevelő munka pártszerű módszereivel tevékenykedjenek, ne helyettesítsenek más szerveket, de ne is gyámkodjanak felettük. A pártmunkával, a párt munkastílusával szemben mindig fontos követelmény volt az új gondolatok, az új módszerek iránti fogékonyság, az *új iránti érzék*. Napjainkban — a nehezebb körülmények között — fokozott és valós igény jelentkezik a megújulási készségre, a konzervatizmus, a régi beidegződések leküzdésére irányuló törekvésekre.

Fontos hallgatóink realitásérzékének erősítése is. Munkánk során igyekszünk hűek maradni ahhoz az alapelvhez, hogy a politikát nem lehet óhajokra, kívánságokra építeni, hanem csakis a valóság tényeinek gondos számbavételére. Igyekszünk elérni, hogy hallgatóink ne úgy nézzék a helyzetet, ahogy látni szeretnék, hanem a maga valóságában, s a megoldásra váró kérdésekre is ennek alapján keressék a válaszokat.

Felhívjuk hallgatóink figyelmét arra, hogy pártunk maga határozottan lép fel a szubjektivizmus, a voluntarizmus és minden olyan tevékenység ellen, ami a politikát elszakítja az élettől, ami ellentmond a társadalmi fejlődés törvényszerűségeinek. Ezért követelménynek tekintjük, hogy a *gyakorlati munka különböző területein tevékenykedő hallgatóink sajátítsák el a társadalmi-gazdasági folyamatok elemzésének lényegét*, hogy számbavehessék, hasznosíthassák a szocialista társadalmi rendszer lehetőségeit, előnyeit.

A hallgatókban egyre inkább tudatosul az alapszervezetek és az egyes párttagok fontos szerepe a politika végrehajtásában. A foglalkozásokon erő-

sítjük: *a kommunisták személyes példája, helytállása továbbra is döntő tényezője* a párt politikája iránti bizalom fennmaradásának. Ugyanakkor feladataink sikeres megoldása ma jobban megköveteli, mint bármikor, hogy szélesedjen a társadalmi összefogás, a kommunisták és pártonkívüliek együtt gondolkodása és cselekvése. Most talán mindennél lényegesebb, hogy a tömegek értsék politikánkat, céljainkat, törekvéseinket.

A módszerekről

Már a munka tervezésénél, *a tematikák készítésénél ügyelünk a megfelelő arányokra,* s ezért a programokat úgy állítjuk össze, hogy a rendelkezésre álló időben teljesíthetők legyenek az említett követelmények. Mindehhez gondosan igyekszünk kiválasztani az adott tantárgyaknak azokat az alapvető elméleti kérdéseit, amelyekre koncentrálhatunk, hogy ezzel is bemutathassuk az elmélet, a marxizmus—leninizmus kapcsolatát a gyakorlattal.

Tanfolyamainkon már évek óta fontos határozatok feldolgozásával igyekszünk hallgatóink figyelmét ráirányítani a napirenden levő időszerű feladatokra, a dokumentumok tanulmányozásának szükségességére.

Bevált tapasztalatunk, hogy az egyéves és öthónapos pártiskolai hallgatók a Salgótarján nagyipari üzemeiben folyó pártmozgalmi munkát figyelemmel kísérve, a tanfolyam ideje alatt is kapcsolatban maradnak a gyakorlati pártmunkával. Pártiskolai tanfolyamainkon nagy érdeklődést váltottak ki a megyei és a városi pártbizottságok vezetőinek részvételével lefolytatott fórum jellegű rendezvények. Törekszünk arra is, hogy *változatos foglalkozási formák alkalmazásával — például döntési gyakorlatokkal, szerepjátékokkal a tanulmányi munkát színesebbé, az elméleti tételeket gyakorlatiasabbá, valóságszerűbbé tegyük.* Hasonló célokat szolgálnak a tanszékünkre benyújtott pályamunkák is.

A klasszikusok semmivel sem pótolható művei és

tanításai mellett felhasználjuk az újabb forrásokat, amelyek tükrözik az elmélet eleven kapcsolatát korunk társadalmi gyakorlatával. Elsősorban az MSZMP-nek azokat a dokumentumait, amelyek a mai magyar társadalmi valóságnak marxista elemzését nyújtják és a szocialista építés gyakorlatának elvi programját adják. De munkánk során arra is törekszünk, hogy a párt általános politikájának magyarázatát összekössük *a helyi feladatokkal, a konkrét gyakorlattal.*

A hallgatók teljesítményének mérésénél arra törekszünk, hogy az ne csak a vizsgákra, beszámolókra korlátozódjon, hanem folyamatos legyen. Ezért rendszeresen figyelemmel kísérjük a hallgatók felkészültségét, a feladataik teljesítését, az előmenetelt, valamint azt, hogy ki mennyire alkalmas különböző pártfunkciók betöltésére, ellátására. Az oktatás során szerzett tapasztalatok alapján felhívjuk az illetékes pártszervek figyelmét a funkcióba állítás lehetőségére.

A pártoktatás, a propagandamunka hatékonyságának lényeges, talán legfontosabb tényezője *a propagandista személye,* akinél az elméleti felkészültség, a politikai érzékenység, a gyakorlati tapasztalat és a módszertani képzettség együttesen határozza meg, milyen hatékonysággal tudják közvetíteni a hallgatóknak a párt politikáját.

A pártépítési tanszék propagandistáinak megfelelő az elméleti és politikai felkészültségük. Pártmunkás tapasztalataik, helyismeretük pedig biztosíték lehet arra, hogy a különböző témák, témakörök oktatása során ténylegesen is megvalósuljon az elmélet és a gyakorlat egysége. Munkánk eddig is erősítette a párttagság eszmei-politikai cselekvési egységét, hozzájárult a politikai feladatok eredményesebb végrehajtásához, segítette a párthatározatok helyes értelmezését és annak gyakorlati megvalósulását. Reméljük, hogy a jövőben is így lesz.

A CSEHSZLOVÁK SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGRÓL

Arra a kérdésre, hogy „mi lett volna, ha" — történelmileg hiteles válasz nem adható. Ám Csehszlovákiára gondolva mégis megkockáztatható a feltételezés, rengeteg véráldozatot, pusztulást előzött volna meg, ha történetesen előbb szabadul fel az ország a második világháborúban. Mint ismert, *legkésőbb Prágában hallgattak el a fegyverek 1945. május 9-én,* amikor Budapest már az első szabad május elseje felemelő emlékével, a rohamos tempójú újjáépítés lázában égett. A Moldva partján május 5-én a prágaiak élet-halál harcba kezdtek szabadságukért. Kapcsolódva a dicsőséges szlovákiai felkeléshez és a cseh országrész lakossága által indított fegyveres harchoz, a prágaiak ezerhatszáz barikádot emeltek a fasiszták tankjai ellen.

A küzdelem nyomán elszenvedett áldozatok csak betetőzték azokat az emberi és anyagi károkat, amelyeket ennek az országnak a *hatesztendős náci megszállás,* s az ezt *megelőző feldarabolás* okozott. A hitleri megszállók a nép színe-javát pusztították, koncentrációs táborba zárták. A CSKP háború előtti tagságának fele, sokezer ember vesztette életét a harcban, a lágerekben. Súlyos károkat szenvedett a gazdaság is. Igaz, a 30-as évek végéig Csehszlovákia *fejlettebb volt sok kelet-európai országnál, de elmaradt a legtöbb nyugati országtól,* amelyek egy főre számítva majd kétakkora nemzeti jövedelmet termeltek. A belső szociális feszültségek miatt évente tízezrével vándoroltak ki az országból a munkások, a parasztok; az osztályellentéteket súlyosbította, hogy az összes magántulajdon felét a lakosság mindössze 4 százalékát

kitevő hazai nagyburzsoázia birtokolta. A náci megszállás csak tovább növelte a népre nehezedő terheket, az ipart a fegyvergyártás szolgálatába állította, konzerválta az elmaradott gazdasági szerkezetet, viszonyokat is.

A májusi orgonanyílással jött szabadság rohamosan kibontotta a csehek és szlovákok alkotóvágyát, a képzett és szorgalmas munkásosztály, a földhöz jutott parasztok új, fejlettebb országot teremtettek maguknak. *A szocialista építés negyven éve alatt Csehszlovákia gazdasági ereje a sokszorosára nőtt.* Ez a „sokszoros" a nemzeti jövedelem termelésében *ötszörös*t, az ipari termelés tekintetében *kilencszeres*t, a mezőgazdasági termelésben pedig 1,9-szerest jelent. Csehszlovákiát például az egy főre jutó acéltermelésben a világon csak Belgium előzi meg. Szlovákia ipara ma *negyvenszer* annyit termel, mint a háború előtt: történelmileg igen rövid idő alatt *megszűnt a szlovák gazdaság alárendelt szerepe.* Az ország természeti felételeit tekintve igen nagy eredmény, hogy a mezőgazdaság a takarmány, a zöldség és gyümölcs kivételével fedezi a 15 milliós lakosság szükségleteit.

Csehszlovákiában magasfokú a létbiztonság, fejlett a szociálpolitika, a gondoskodás a lakosságról. A hatvanas évek végének válsága idején megtorpant a fogyasztás növekedése, azóta azonban fokozatosan javul *az életszínvonal.* Egészen az utóbbi esztendőkig a személyi fogyasztás évente 5 százalékkal növekedett. A „borítékon kívüli" juttatások ennél is gyorsabban nőttek. Számottevően javult *a szociálpolitika* azt követően, hogy 1969-től a CSKP új vezetése, Gustáv Husákkal az élén számos társadalmi probléma megoldását kezdeményezte. *A társadalombiztosításra kifizetett összeg* 1970-hez viszonyítva 20 milliárd koronával, mintegy 50 százalékkal nőtt. Óriási erőfeszítéseket tesznek a nyugdíjak reálértékének megőrzésére. Az áremeléseket egyszeri nyugdíjkorrekciókkal és szociálpolitikai intézkedésekkel ellensúlyozzák. Ez azért fontos, mert Csehszlovákiában *limitált a kezdő nyugdíj:* nem lehet több 2800 koronánál. Ezt az összeget növelik a kompenzációval és a nyugdíjasoknak biztosított munkalehetőségekkel.

A *család* a társadalom figyelmének központjában áll. A statisztikailag kifejezett átlagcsalád 3,5 főből áll, a kisgyermekek gondozását a magyar példára bevezetett „gyes" és széles oktatási hálózat segíti. Az *egészségügyi ellátás* napirendjére kerülhetett az országos kötelező rák- és kardiológiai szűrése a lakosságnak. Csak a világhírű csehszlovák fürdőhelyeken 30 ezer szanatóriumi pihenőhely áll rendelkezésre. Példamutató az *oktatás is*, híven ahhoz, hogy cseh föld szülte a modern pedagógia egyik úttörőjét, Comeniust. Bevezették a kötelező tízosztályos oktatást, amely nyolc év általános iskolára és két éves szakma-tanulásra tagozódik. Szlovákiában több új főiskola létesült.

A szocialista Csehszlovákia jelenlegi nagy feladata, hogy gazdaságát átvezesse az *intenzív, hatékonyabb fejlődési szakaszba*. Ennek célja, hogy a népgazdaság kevesebb anyag- és energiafelhasználással többet, korszerűbbet, jobb minőségű termékeket produkáljon. Ezért is tűzték napirendre a többi között a tüzelőanyagipar, a gépipar és különösen az elektronikai iparág fejlesztését, korszerűsítését is. Mindehhez jó alapot ad az, hogy Csehszlovákiában a nehezebb külső és belső feltételek közepette az elmúlt években sikerült megőrizni a gazdaság egyensúlyát és a lakosság életszínvonalát.

KOMORNIK FERENC

„A mi családunk"
Máté Eszter (7 éves), jászberényi gyakorló ált. iskola

A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁGRÓL

A Német Demokratikus Köztársaság 1984-ben és 85-ben történelmének két kiemelkedő eseményéről emlékezik meg: 1984. október 7-én ünnepelte fennállásának 35. évfordulóját, amelyhez az első előfeltétel — a fasizmus legyőzése — 1945. május 8-án, tehát hamarosan negyven éve jött létre. Az azóta megtett út nehézségei, sajátosságai, az ország létrejöttének, *fejlődése belső és külső körülményeinek főbb állomásai jelzik a megoldott feladat nagyságát.*

A második világháború befejeződése a legyőzött Németországban *sajátos helyzetet* hozott létre. A négy megszálló hatalom különböző elképzelésekkel érkezett az országba, hogy ott a fasizmus megszüntetését, a lerombolt ország és társadalom újjáépítését, Németországnak a háború utáni nemzetközi rendbe való beillesztését megoldja. A Szovjetunió és a nyugati nagyhatalmak különböző célkitűzései a nemzetközi kapcsolatok kezdődő romlásával, a két társadalmi rendszer globálissá váló szembenállásával párosulva hamarosan az ország két részre szakadásának veszélyét erősítették fel. A Szovjetunió szándékai szerint — amelyhez megnyerte a német kommunisták és más baloldali, sőt polgári erők támogatását — társadalmi-gazdasági változásokkal egyszer és mindenkorra *meg kell szüntetni a háború előtti hatalmi viszonyokban gyökerező „német agresszivitás" lehetőségét.* Míg a keleti zónában társadalmi-gazdasági reformok (sőt helyenként forradalmi változások) zajlottak le, addig a nyugati megszálló hatalmak zónái, a társadalmi restauráció útjára lépve lényegében a hitleri korszak előtti társadalom- és gazdaságszerkezet helyreállítását tűzték ki célul. A belső fejlődés összefonódása a nemzetközi politikai feltételekkel az alakulóban levő haladó német állam, a későbbi NDK történetének egyik, a társadalmi előrelépést nem könnyítő sajátossága.

Az egykori Németország keleti felében 1945-től *súlyos nehézségek* tornyosultak. A rövid távon je-

lentkező, a rendkívüli háborús rombolásokból adódó újjáépítési feladatok, a jóvátételi kötelezettségek, a nemzeti szocialista uralom felszámolásának szervezeti és személyi követelményei párosultak *a társadalmi és gazdasági szerkezet átalakítását* célzó hosszú távú feladatokkal. Az újjáépítés rendkívül nehéz helyzetben kezdődött. 1500 nagy-, 800 kis- és középüzem, 650 ezer lakás volt teljesen lerombolva. A szállítóeszköz-állománynak csak 40 százaléka állt rendelkezésre. A háború előtti állatállományhoz képest 900 ezer szarvasmarha és 3 millió sertés hiányzott.

A rendkívül gyorsan, már 1945. nyarán elinduló *politikai élet, a földreform* 1945. őszi végrehajtása, az ezzel együtt kezdődő és 1946. közepéig lezajló *államosítások*, az 1946-os iskolareform és nem utolsósorban a *két munkáspárt* 1946. áprilisi *egyesülése* jelzi az első változások főbb állomásait. A politikai fórumok — az 1947-ben megalakult és máig öt pártot tömörítő Nemzeti Fronttal az élen, a népi kongresszusok — ezzel egyidejűleg napirenden tartották a Németország egységét fenyegető veszély kérdését is, amelynek elhárítására számos javaslatot tettek, eredmény nélkül. Végül *a keleti és nyugati zónák ellentétes irányú fejlődése*, az élező nemzetközi helyzet Németország megosztásához, az ország egyedüli képviseletét hirdető nyugati német állam, az NSZK, majd nem sokkal később az NDK megalakulásához vezetett.

A hidegháború talán legélesebben éppen német földön nyilvánult meg, ami nem könnyítette az új társadalmi viszonyok konszolidációját. Az NDK-nak a KGST-be való felvétele, az ötéves tervek alapján történő gazdálkodás elindítása, az 1952-es területi-állami-gazdasági reform azonban jelzik, hogy az úton jelentős lépések történtek. Az 1953 június 17-i munkabeszüntetések, zavargások, amelyek helyenként ellenforradalmi jelleget öltöttek, a konszolidációs folyamatot lényegében nem tudták feltartóztatni. Az ország megosztottságból fakadó torz gazdaságstruktúrájának (1945-ben a könnyű és finommechanikai ipar túlsúlya, az alapanyagipar és nehézgépgyártás hiánya) átalakítása, egyidejűleg a nyersanyagszegény ország külkereskedelmé-

nek erőteljes fejlesztése és nem utolsósorban a nyugatnémet állam életszínvonal-politikai „kihívása" jelzik a gazdaságpolitikai feladatok nagyságrendjét.

Az 1954. március 25-én a Szovjetunió által tett nyilatkozattal megszerzett *külpolitikai szuverenitás* — az NSZK által meghirdetett, az NDK nemzetközi elismerését megakadályozni kívánó úgynevezett *Hallstein-doktrína ellenére* is — az NDK egyre jobban normalizálódó nemzetközi helyzetét mutatja. Erre utal az is, hogy az NDK 1955. május 14-én már a Varsói Szerződés alapító tagjai között van. 1961. augusztus 13-án az NDK Berlinben lezárta a keleti és a nyugati szektorok közötti határt, amivel sikerült megakadályoznia a szakképzett munkaerő addig lehetséges elvándorlását és ezzel megszűnt egy, a nyitott határok miatt a Varsói Szerződés egészét érintő neuralgikus pont is. A lépés jelezte egyben az NDK vezetésének eltökéltségét az addig járt út folytatásában, az egykori Németország keleti felében kialakult *társadalmi-gazdasági viszonyok megfordíthatatlanná tételében.*

Erre mutatott a hatvanas évek első felének *gazdaságpolitikája is.* A mezőgazdaság kollektivizálása megteremtette a magas termelékenységű mezőgazdaság alapjait. A búza hektáronkénti hozama: 1960-ban: 34,8 mázsa, 1983-ban: 47,1 mázsa volt. A gazdasági reformok ugyanúgy napirendre kerültek, mint a fogyasztás növelése. Jelentősen javultak az *életkörülmények.* Figyelemre méltó eredmények születtek a többi között *a lakásépítésben:* 1960-ban: 80 000, 1983-ban: 197 000 lakás épült. A lakossági *fogyasztás* 1960 és 1983 között *két és félszeresére* nőtt. A belpolitikában számos fontos társadalmi kérdést állítottak előtérbe, így például az ifjúság, a nők helyzetének javítását, az oktatást. A társadalmi haladás fontos állomását jelezte 1968-ban az *alkotmány* elfogadása, amelyet 1974-ben módosítotak a bekövetkezett fejlődésnek megfelelően.

Fontos változásokhoz vezetett az NDK nemzetközi helyzetében a hatvanas évek végén az *NDK- és az NSZK között megindult tárgyalások* sorozata. Az enyhülési korszak egyik legjelentősebb, világpolitikai nagyságrendű eredménye *a két német*

állam viszonyának több szerződésben rögzített rendezése, az NDK 1969-től fokozatosan kibontakozó *diplomáciai kapcsolatfelvétele* a világ számos — jelenleg már több mint 130 — országával. Ezt az *ENSZ*-be való 1973-as (mindkét német államot érintő) felvétel mintegy megkoronázta. E külpolitikai fejlemények *a belpolitikai konszolidáltság magas szintjével, a lényegében kiegyensúlyozott gazdasági helyzettel együtt az NDK-t a szocialista közösség egyik legnagyobb eredményeket felmutató tagjává tették.* Az utóbbi időben kibontakozó egyre aktívabb külpolitikája, a kelet-nyugati magasszintű érintkezésekbe való bekapcsolódása pedig jelzi, hogy az 1945-ben elkezdődött folyamat a rendkívüli nehézségek ellenére is olyan államot hozott létre, mely a Varsói Szerződés szövetségi rendszerének megbízható tagja és amely képes e szövetség politikájának megvalósítását önálló cselekvésével hatékonyan elősegíteni.

HAJDÚ ANDRÁS

„Ünnep"
Mátyás Melinda (14 éves), Várpalota, 7. számú ált. iskola

Testvérlapjaink

A Propagandista szerkesztősége politikai, szakmai kapcsolatot alakított ki, és tart fenn néhány, a szocialista országokban megjelenő, a pártoktatással és a propagandamunkával foglalkozó folyóirat szerkesztőségével. Most induló sorozatunkban ezeket a folyóiratokat kívánjuk röviden bemutatni az olvasóknak.

POLITYICSESZKOJE SZAMOOBRAZOVANYIJE

Az SZKP Központi Bizottságának a politikai önképzést segítő folyóirata. 1957-ben alapították, havonta egy alkalommal jelenik meg, kiadója a „Pravda".

Tartalmát az állandó rovatokban megjelenő politikai, ideológiai cikkek mellett az időszerű kérdésekhez kapcsolódó társadalmi, politikai kérdések, illetve a pártoktatás gyakorlatát segítő elvi, elméleti és gyakorlati tanulmányok adják. A lap utóbbi éveinek állandó rovatai — a fejlett szocialista társadalom építésének elméleti, politikai és gyakorlati kérdései; az SZKP KB, illetve a Szovjetunió Legfelső Tanácsának ülésein hozott határozatok; a fasizmus felett aratott győzelem 40. évfordulójához kapcsolódó visszaemlékezések, politikai elemzések. Állandó rovatok foglalkoznak az ideológiai harccal és az ideológiai-politikai, felvilágosító-nevelő munkával, a társadalompszichológiával és a pártpropagandával, valamint a nemzetközi kérdésekkel. A nemzetközi ideológiai-politikai harc kiéleződésére való tekintettel a „Vádoljuk a kapitalizmust" rovat kiemelten mutatja be az imperializmus elleni harcot.

A folyóirat egy-egy kiemelkedő esemény kap-

csán ismertető cikkeket közöl *a szocialista országok életéről, a testvérpártok munkájának tapasztalatairól,* illetve a szocialista fejlődés útját megnyitó történelmi fordulatról és folyamatról. Ennek keretében például az NDK létrehozásának 35. évfordulójáról, a szlovák felkelés 40. évfordulójáról, valamint a népi Lengyelország fennállásának 40 esztendejéről jelent meg elemző tanulmány.

A vezetői megnyilatkozások közül külön is figyelmet érdemel Konsztantyin Csernyenko beszéde, amelyet az SZKP új programjának kidolgozására alakított szerkesztőség 1984. április 25-i ülésén mondott és a folyóirat 1984. évi 6. száma teljes terjedelmében közölt.

Az SZKP Központi Bizottságának az általános és szakközépiskolai oktatási reformról szóló, 1984. április 10-i határozata — mint jelentős dokumentum — ugyancsak teljes terjedelmében megtalálható a folyóirat 1984. évi 5. számában.

A fejlett szocializmus építésével kapcsolatos elméleti és gyakorlati-módszertani kérdésekkel foglalkozó rovatból említésre méltóak a tömegek szervezettségének és aktivitásának növelésével, a tudományfejlesztés és a termelőerők fejlettségének összefüggéseivel, az egyénnek a társadalmon belül az ésszerű szükségletei alakításával foglalkozó elméleti cikkek. A mindennapi gyakorlatot tükrözi vissza a helyi tanácsi szervek munkájának elemzése.

A nemzetközi ideológiai harc témakörében kiemelkedő a Szovjetunió békekezdeményezéseit, töretlen lenini békepolitikáját bemutató, illetve a valóság antikommunista, szovjetellenes töltetű meghamisítására irányuló imperialista törekvéseket cáfoló cikkek sora.

Az ideológiai-politikai nevelőmunkával és a pártpropagandával kapcsolatban konkrét módszertani útbaigazításokat találhatunk a párthatározatok alapszervezeti szintű feldolgozásához, illetve a propagandisták munkájához. A folyóirat elemzi a pedagógia és a pszichológia szerepét és felhasználásának módját a pártmunkában; a közvélemény formálását mint igen fontos társadalompszichológiai folyamatot mutatja be.

A 40 esztendő távlatára való történelmi vissza-

emlékezés a Nagy Honvédő Háború eseményei és a fasizmus felett aratott győzelem köré csoportosítják azokat a publikációkat, amelyek a náci hadigépezet teljes összezúzásáig vezető út állomásait nemcsak a tényszerűség, hanem a Nagy Honvédő Háború ideológiai frontjának bemutatásával is felelevenítik, úgy, hogy eszmei-politikai nevelő erővel hassanak ma is — főleg a fiatalabb nemzedékek körében.

AGITÁTOR

Az SZKP Központi Bizottságának az agitációs munka mindennapi gyakorlatát segítő kiadványa. Kéthetenként jelenik meg, kiadja a „Pravda". Először 1923-ban jelent meg.

A legfelsőbb szintű párt- és állami vezetők aktuális kérdésekkel foglalkozó megnyilatkozásait, beszédeit, illetve fontos párthatározatokat közöl. *Állandó rovatai: a gazdasági hatékonyság növelése, a mezőgazdaság-, az állattenyésztés fejlesztésével és az élelmiszerprogrammal kapcsolatos időszerű témák, az általános politikai kérdések elemzése, az erkölcs és kultúra összefüggéseivel foglalkozó témák, a két világrendszer közötti gazdasági-politikai, illetve ideológiai és morális különbségek, továbbá a legáltalánosabb nemzetközi kérdések.*

Ezen túlmenően fontos helyet kapnak a kiadványban a beszámoló taggyűlések időszakában, illetve a tisztségviselők választásának és a kongresszusok előkészítését felölelő időszakban a konkrét gyakorlati útmutatók. A tartalmat időszerű bel- és külpolitikai kérdések, kiemelt fontosságú párt- és állami feladatok végrehajtásához kapcsolódó cikkek egészítik ki.

STOKESNÉ KALMÁR ANNAMÁRIA

Ajánlás

A PÁRTÉLET 1984. ÉVI SZÁMAIBÓL

A folyóiratok rendszeres olvasása és cikkeik felhasználása elengedhetetlen feltétele az eredményes propagandamunkának. A propagandista nem elégedhet meg azzal, hogy munkájában csupán a korábbi ismereteire vagy csak a tankönyvekben foglaltakra támaszkodik. Ezek az ismeretek bármilyen színvonalúak is idővel jócskán megkopnak, és a legjobb tankönyvek is csak nagy fáziskéséssel tudják közvetíteni egy-egy téma legújabb kutatási eredményeit. Ezen a téren a folyóiratok általában gyorsabbak, friss tájékoztatást adnak a legkorszerűbb ismeretekről. Ezáltal kibővítik, több irányban gazdagítják, tartalmában elmélyítik, részleteiben sokoldalúbbá teszik a tankönyvek — már csak terjedelmi okok miatt is — szűkre szabott lehetőségeit. *A folyóiratok* tehát *a propagandista felkészültségének nélkülözhetetlen eszközei, a tankönyvek hasznos kiegészítői, a személyes tapasztalatok feldolgozásának fontos útmutatói.* Segítik a propagandamunka életszerűségét, gyakorlatiasságát, elmélyítését bizonyos meghatározott irányokba.

Talán nem szerénytelenség, ha a folyóiratok szerepének ilyen általános méltatásával teszek konkrét ajánlatot a *Pártélet* egyes, 1984-es számaiban megjelent cikkekre. Megítélésem szerint az írások egész sora megfelel azoknak az igényeknek, amelyekről a bevezetőben a folyóiratokkal kapcsolatban általában szó esett, s a propagandamunkában jól hasznosíthatók. A Pártélet, a párt Központi Bizottságának elméleti-politikai folyóirata, írásaival szemben követelmény, hogy a legközvetlenebbül tükrözzék a társadalom fejlődésének főbb fo-

lyamatait, azok politikai tendenciáit, a pártmunka, a szervezeti élet elvi és gyakorlati kérdéseit, a mozgalmi munka időszerű feladatait. *A cikkek tematikailag a propaganda legkülönbözőbb területeihez kapcsolódnak, gazdasági, történeti, társadalompolitikai, ideológiai, kulturális, nemzetközi vonatkozásúak.* Igazodnak a téma specifikus tartalmi követelményeihez, de bizonyos értelemben a komplexebb megközelítést is sugallják azáltal, hogy az egyes kérdéseket a politikai gyakorlat, az ideológiai feladatok összefüggéseiben tárgyalják.

■■■

A folyóirat jellege miatt természetszerűen a cikkek elsősorban a pártpolitikai kérdésekkel foglalkozó propagandához kapcsolódnak a legközvetlenebbül. Döntően erről az oldalról közelítik meg a gazdasági, társadalompolitikai, ideológiai, kulturális kérdéseket. A pártpolitika azonban nem absztrakt módon él és jelenik meg sem a gyakorlati tevékenységben, sem az elméleti-ideológiai munkában, hanem szoros összefüggésben és kölcsönös kapcsolatban a társadalmi tevékenység konkrét formáival. Ezért szinte valamennyi propagandista talál a folyóiratban a maga számára hasznosítható írásokat.

A gazdaságpolitikai propagandához például számos cikk ad értékes eligazító gondolatokat. Mivel a tematika rendkívül széles, a teljesség igénye nélkül néhány különösen fontos írásra hívom fel a propagandisták figyelmét. A folyóirat 5. számában megtalálható a *gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztéséről* szóló központi bizottsági határozat és annak politikai indoklása. Ehhez kapcsolódik a vállalatvezetés és — irányítás új formáinak egyes elvi és gyakorlati kérdéséről szóló cikk (10. szám). A gazdaságpolitika szinte valamennyi lényeges kérdését érintik az egyes számok cikkei. Vegyük sorra a címszavakat: Népgazdasági és vállalati tervezés (4. szám); A teljesítményelvről és alkalmazásának problémáiról (kerekasztal-beszélgetés az 5. számban); A külgazdasági egyensúly politikai és gazdaságpolitikai összefüggései (6. szám);

A munkaerő-gazdálkodás időszerű kérdései (8—9. szám). A nagyvállalat-kisvállalat helyének, szerepének reális megítélése ideológiai életünk egyik izgalmas, sok vitát kiváltó témája. Két írás is segíti ezzel kapcsolatban a tájékozódást (a 3. és az 5. számban). Ehhez hasonlóan ugyancsak az érdeklődés középpontjában állnak a pártirányítás és a politikai munka új formái, módszerei a gazdasági életben, a vállalatok működésében. Erről vitaírások a második félév szinte valamennyi számában olvashatók. A gazdaság és a közgondolkodás időszerű problémáiról értékes elemzés található a 12. számban.

Az elmúlt évben több *társadalompolitikai kérdés* került a közérdeklődés előterébe. Többek között ilyen a *választási rendszer módosítása.* Ez az érdeklődés minden bizonnyal tartós lesz, mert a módosított választási törvény 1985-ben kerül első ízben alkalmazásra. Az 1984/1. számban olvasható az indoklás és útmutatás a változások leglényegesebb mozzanatairól. A téma szélesebb körű áttekintéséhez ad támpontot a magyar politikai rendszer fejlődésével, irányaival foglalkozó írás (2. szám). A közvéleménynek szinte mindennapos témája a tájékoztatáspolitika, időszerű kérdéseiről az 1. és a 3. számban közlünk írásokat. Kortól függetlenül foglalkoztatja a politikai közvéleményt az ifjúság helyzete, *ifjúságpolitikánk elvei és gyakorlata* (6. szám). A 11. számban ismertetjük a Központi Bizottság idevonatkozó állásfoglalását és annak politikai indoklását. Egy másik írás a Politikai Bizottság áttekintése alapján ismerteti a fiatal értelmiség helyzetét (8. szám). A felsoroltakon kívül a szociálpolitikáról (7. szám); a lakossági ügyintézésről (8. szám); a személyzeti munka korszerűsítéséről (7. szám) találhatók jól hasznosítható információk a folyóiratban.

Gazdag „termésből" válogathatnak azok a propagandisták és más érdeklődők, akik *a pártélettel, a pártépítéssel* foglalkoznak. Már esett szó arról, hogy a *párt és a gazdaság* témakörében egy egész vita anyaga rendelkezésre áll. Emellett kerekasztal-beszélgetés (4. szám) is tárgyalja e témát. Hasonló módon, kerekasztal-beszélgetés foglalkozik a

pártmunka hatékonyságával (1. szám); a pártdemokrácia és a pártélet kérdéseivel (11. szám); a tagfelvételi munkával (8—9. szám). A párt szervezeti rendjében végrehajtott módosításokról tájékoztat a 10. szám. A kádermunka időszerű kérdéseiről (1. szám); a párttagok kiállásáról és helytállásáról (2. szám); a párttagok aktivitásáról (12. szám); az eszmei tisztánlátásról (10. szám); a különböző pártbizottságok döntési kompetenciájáról (3. szám) találhatók tartalmas írások. A fentieken kívül *pártmunkások tollából* számtalan kisebb nagyobb terjedelmű cikk jelent meg, amelyek különkülön, de összességükben feltétlenül gazdag tapasztalatokat adnak közre a pártélet, a pártmunka mindennapos gyakorlatáról.

Az elmúlt év *ideológiai jellegű cikkei* közül nagy érdeklődésre tarthatnak számot a *történelmi múltunk* egyes kérdéseivel foglalkozó írások. A felszabadulás 40. évfordulója kapcsán, de attól függetlenül is a politikai közvélemény nagy figyelemmel kíséri a közelmúlt, különösen a Horthy-rendszer és a felszabadulás utáni évtizedek történetipolitikai értékeléseit, elemzéseit. Nemcsak a kort átélt nemzedékeknél tapasztalható a tisztánlátás, a valós történelem megismerésének igénye, hanem a fiatalabb korosztályok is szeretnének jobban eligazodni: mi az, ami értékként becsülendő, s mi az, ami sötét foltként árnyékot vet nemzeti múltunkra. Az is tény és szembetűnő, hogy a különböző álláspontok, vélemények egyre élesebb ideológiai tartalmat kapnak, az eszmei viták homlokterében állnak. Egyre több tanulmány, dolgozat, írás, visszaemlékezés próbálja meg kielégíteni ezeket az igényeket.

A *munkásmozgalom* történetét oktató propagandisták, de mások is minden bizonnyal jól felhasználhatják ezeket az írásokat. A Magyar Tanácsköztársaság harca a békéért (3. szám) például a fiatal munkáshatalom harcainak, katonai küzdelmének honvédő jellegét világítja meg, és leleplezi a kis antant hadseregeinek ellenforradalmi intervenciós szerepét. Ez a téma azért is időszerű, mert egyes külföldi történészek, mit sem törődve a tör-

ténelmi hűséggel, megpróbálják fordított értékelését adni az események jellegének.

A *Horthy-rendszer megítéléséről* szóló kerekasztal-beszélgetés (6. szám) a két világháború közötti időszakról ad világosabb képet, és segíti az egyértelműbb megítélést. Erre egyebek mellett azért is szükség van, mert esetenként tapasztalhatók kísérletek e korszak nemzetellenes jellegének elhomályosítására, a rendszer szépítésére, újraértékelésére, bizonyos értelemben rehabilitására. E korszak végnapjairól szóló Magyarország német megszállása című írás (3. szám) tárgyszerű értékelése még hitelesebbé, egyértelművé teszi Horthynak és köreinek felelősségét.

A történelmi témáknál maradva még két írás kívánkozik feltétlen ajánlásra. Mindkettő a felszabadulás utáni évek történeti fejlődésével, politikai megítélésével kapcsolatos. Az egyik: az úgynevezett *„fényes szelek" korszak* (1945—1948 közötti évek) fő folyamatait, lényegi mozzanatait elemzi, mához szóló tanulságait vizsgálja. A másik: *az ötvenes évek* ellentmondásos viszonyairól igyekszik kiegyensúlyozottabb, valósághűbb képet adni. Ha arra gondolunk, hogy ez az időszak milyen intenzíven foglalkoztatja ma is a közvéleményt, s megítélése, értékelése mennyi szenvedélyes vita témája, akkor tudjuk igazán nagyrabecsülni a történészek, politikusok, művészek eszmecseréjét ismertető írást.

■■■

A felsorolás korántsem teljes, e cikk szűkre szabott lehetőségei nem adnak módot arra, hogy külön foglalkozzunk a nemzetközi kérdésekkel, az ideológiai és kulturális munka más területeivel összefüggő írásokkal, amelyek az említettekkel együtt meggyőződéssel ajánlhatók.

RÁKOS IMRE

SOROZAT FELSZABADULÁSUNK UTÁNI TÖRTÉNELMUNK NÉGY ÉVTIZEDÉRŐL

1984 őszén jelentek meg a könyvesboltok kirakataiban a *Négy évtized* című, történelmi tárgyú könyvsorozat első kötetei, amelyeknek már az eddigi visszhangja is igen élénk érdeklődésről tanúskodik.

Magyarország jelenkori történetének az elmúlt négy évtized szerves része és olyan történelmi távlatot jelent, amely a történészek számára valóra váltható kötelességgé teszi e korszak történetének tudományos igényű feldolgozását. *A sorozat ösztönzést ad az e korszakkal foglalkozó kutatóknak is.* Folyamatos publikálási lehetőséget kínál mindazoknak, akik szakszerűen és tudományos igénnyel dolgozzák fel a korszak közérdekű, fontos problémáit.

A *Négy évtized* egyúttal bátorítani szeretné a fiatal kutatókat, hogy olyan kérdésekkel is foglalkozzanak, amelyek eddig elkerülték az idősebbek figyelmét, s amelyek feltérképezésére nem jutott kellő energia, vagy idő. A történelem totalitásának megragadása ugyanis lehetetlen ezeknek a „részkérdéseknek" kutatása nélkül, és a „mélyfúrások" hozhatják csak felszínre azokat a rejtett kincseket, amelyek a maguk gazdagságában mutatják ekkori történelmünket. A közelmúltban indult sorozat keretében évente négy-öt kötet kiadására kerül sor. *Nem „életművek", nagy-monográfiák vágnak profiljába, hanem nyolc-tíz ív terjedelmű olyan kéziratok, amelyek kerek egészet alkotva képesek vállalt feladatukat szakszerűen és közérthető nyelven teljesíteni.* Az elmúlt négy évtized történetének feltárása és megírása nem is lehet egyetlen szerző vagy egy monumentális monográfia feladata. A korszakkal foglalkozó kutatók több évtizedes munkával, közösen teremthetik meg a kellő tudományos alapot ahhoz, hogy sokoldalú, árnyalt, megalapozott történelemszemlélet alakuljon ki szocialista közelmúltunkról és történelmi tegnapunkról.

Sokat ismételt igazság, hogy a múlt ismerete egyben a jelen és a jövő tudatos alakításának záloga.

S ez a régmúltra éppen úgy érvényes, mint a közelmúltra, a tegnapra is. A *Négy évtized*-sorozat célja többek között az, hogy éppen *e tegnap sokat vitatott, érzelmektől hevített, indulatoktól fűtött, sommás ítéletekkel terhelt hétköznapjaiba is elvezesse olvasóit, amellett, hogy megvilágítja a gyakran emlegetett sorsfordulók jelentőségét, az ünnepelt sikerek titkait. Felelősséggel szól történelmi közelmúltunk máig ható tragikus mozzanatairól is.* A sorozat egyes kötetei jellegüket tekintve szakkönyvek, de nem csupán a szűk szakmai közvélemény számára íródtak. Szeretnének hozzájárulni a nemzeti tudat sokat emlegetett zavarainak leküzdéséhez, hozzásegíteni főként a fiatalabb generációkat a szocialista nemzeti identitás megteremtéséhez és annak konkrétabb tartalommal való megtöltéséhez.

A *Négy évtized*-sorozat hosszú távú tematikája tulajdonképpen keretterv, amely nem kívánja előre mereven megszabni a számba jöhető publikációk körét. A szerkesztők az olvasók érdeklődésének a lehető legteljesebb kielégítését tartják elsődleges szempontnak. Természetesen a kutatási lehetőségek és a korszakkal foglalkozó történész szakma „állapotának" figyelembevételével tudják ezt teljesíteni. A sorozat tematikája magában foglalja a politikatörténetet, a gazdaságtörténetet, sőt az egyháztörténetet is a gazdagnak tervezett kínálatban.

Társadalmunkban — különösen a fiatalok körében — megnövekedett az érdeklődés a közelmúlt kérdései iránt. Ez azzal is magyarázható, hogy az olvasók a közelmúltba nézve keresik a válaszokat jelenünk kérdéseire, sőt jövőnk alternatíváira is. Ezt az érdeklődést és igényt pedig ki kell elégíteni, és nem lehet megmaradni a szépirodalmi, publicisztikai és művészeti megközelítések síkján. Még akkor sem, ha ezek az alkotások, publikációk alkalmasak lehetnek a reális kérdések megfogalmazására és azokra konstruktív válaszokat is adhatnak. De éppen e műfajok jellegük, belső törvényszerűségeik miatt gyakran szubjektíven közelítik meg témájukat és nem is lehetnek alkalmasak valamiféle „teljes" igazság megközelítésére.

A jelenkor történelmének a feltárása, leírása és

főképpen elemzése elsősorban a történészek feladata. E tekintetben pedig nincs sem módszerbeni, sem szakmai jellegű különbség a latin oklevelet böngésző tudós, és a szocialista Magyarország történetével foglalkozó, ezen belül az 1950-es évek olykor nehezen hozzáférhető forrásait megszólaltatni próbáló szakember között. A régebbi korszakokról és a közelmúltról egyaránt lehet nívótlan és dezorientáló, vagy jó színvonalú, szakszerű és időtálló munkákat írni.

A jelenkor történetével foglalkozó tudósnak nagy a felelőssége és munkája kétségkívül közvetlenebbül politikai töltésű. Mindez növeli e sorozat szerkesztőinek és gazdáinak felelősségét, de ez szívesen vállalható annak tudatában, hogy a jobbítás szándéka vezeti őket. A történész és az olvasó számára egyaránt kétes értékű „szenzációt" jelent a látványos deheroizálás, az olyan publikáció, amelyben a történészt csaknem kizárólag a mefisztói kétkedés vezérli. Természetesen alkotó megismerési vágy, kétely nélkül nincs igazi tudományos munka, és az igazság felfedése éppen ebből kiindulva lehetséges. Magától értetődik, hogy a történeti valóság elemzésekor el kell utasítanunk mindenféle hamis pátoszt, kincstári optimizmust, nem lehet a történelmi tragédiákat rózsaszínűre retusálni.

■■■

A Kossuth Könyvkiadó, pártunk kiadója vállalta, sőt kezdeményezte a *Négy évtized* megjelentetését. A sorozat szerkesztő bizottsága *(Balogh Sándor, Gergely Jenő, Réti László és Stemler Gyula)* pedig igyekszik az előzőekben vázolt tematikának megfelelő kéziratokat felkutatni és megszületésüket ösztönözni.

A *Négy évtized*-könyvek terjedelme nem haladja meg a tíz ívet és zsebkönyv formátumuk lehetővé teszi könnyű használatukat, így nemcsak íróasztal mellett olvashatók. *Farkas Mária* szerkeszti a sorozatban megjelent könyveket, gondoskodik arról, hogy kivitelük ízléses legyen, gazdag kép- és illusztrációs anyag teszi őket szemléletessé.

E rövid ismertetésben aligha vállalkozhatunk arra, hogy a sorozat 1984-ben megjelenő *első négy kötetéről* itt és most alapos és részletekbe menő recenziót írjunk. Ezért inkább csak azok tárgyszerű felsorolására és rövid jellemzésére szorítkozunk.

A sorozat első köteteként *Szabó Bálint: „Új szakasz az MDP politikájában 1953—1954"* című műve jelent meg. Ha az olvasó a 200 jegyzetbe pillant bele előzetes tájékozódásul, láthatja, hogy a szerző a központi pártarchívum elsődleges forrásaira támaszkodva írta meg munkáját. Objektíven mutatja be az 1953-as párthatározat keletkezését és történelmi jelentőségét, eloszlatja a hozzá tapadó különböző előjelű félreértéseket, az esetleges torzításokat. Jelzi, hogy ez volt a kiindulási pontja annak a politikai megújhodásnak, amely szabad utat csak az 1956-os ellenforradalom után kapott és teljesedett ki az MSZMP politikájában.

A sokszor és sokféleképpen idézett határozat szövegét tudományos alapossággal elemezte a szerző, és így könyve jelentős hozzájárulás lehet a szélesebb körű oktatás számára is, hogy a jelenleginél teljesebb válaszokat adhasson a „kérdező generációknak". A kötet azonban nem áll meg az 1953-as fordulat exponálásánál, hanem nyomon kíséri annak ellentmondásos sorsát egészen 1954-ig, az MDP III. kongresszusáig.

A *Négy évtized* második könyve *Balogh Sándor: „Választások Magyarországon 1945"* című írása. A szerző az 1945. évi fővárosi törvényhatósági és a nemzetgyűlési választások előkészítésének, menetének, eredményeinek, bel- és külpolitikai összefüggéseinek feltárására, sokoldalú elemzésére, következtetéseinek levonására vállalkozott. A választások általános körülményei és főbb eredményei — nagyrészt éppen a szerző publikációi révén — már eléggé ismertek. Mégis mi az újdonság ebben a kötetben? Többek között az a szakszerűség és pontosság, amely a jelenkortörténet-írás hitelének, szakmai elismertetésének, időtállóságának alapfeltétele. Mindezt pedig úgy éri el a szerző, hogy nem tesz engedményt semmiféle rosszul értelmezett „divatnak", következetesen vállalja a történész marxista—leninista elkötelezettségét a teljes történelmi

igazság iránt, mert azt vallja, hogy az objektív igazság megismerése mindig is a társadalmi haladás erőinek érdekét szolgálta, s annak a pozícióit erősíti ma is.

Balogh Sándor monográfiája példája annak is, hogy a korszakkal foglalkozó neves történészek, akik eddigi munkásságukkal jelentős mértékben hozzájárultak az elmúlt négy évtized megismeréséhez, ebben a sorozatban is mondhatnak újat az olvasóknak. Jó példa erre ahogyan az 1945-ös választást, a fiatal magyar demokrácia első erőpróbáját bemutatja.

Simon Péter: „A magyar parasztság sorsfordulója 1946—1949" című könyve a sorozat harmadik köteteként jelent meg. A magyar parasztság sorsa iránt érdeklődő olvasók jól tudják, hogy Simon Péter e téma avatott szakértője, aki a századfordulótól szinte napjainkig terjedő korszakokban kutatta-kereste, és a marxizmus—leninizmus szellemében megelevenítette a parasztság életének sorsfordulóit. Magyarországon az agrárkérdés sikeres megoldásához sok nehézséggel, nemegyszer súlyos konfliktusokkal terhes út vezetett. A szerző legújabb kori történelmünkből nem látványos szakaszt ragadott ki: témája az 1945-ös sikeres demokratikus földreform utáni, de a még teljes ellentmondásaival együtt ki nem bontakozó szocialista átszervezés előtti átmeneti szakasz.

Simon Péter tanulmányából jól érzékelhető a magyar parasztság iránti szeretet, jobb jövője iránti elkötelezettség. A szerző a tudományos szocializmus elméleti tételeit alkotó módon alkalmazza a parasztság törekvéseinek elemzésekor.

A sorozat negyedik kötete *Korom Mihály: „A népi bizottságok és a közigazgatás Magyarországon 1944—1945"* című műve. A szerző a szakirodalomban korábban meglehetősen mostohán kezelt sajátos témát választott tárgyául, ami eddig inkább a jogászok érdeklődésére tartott számot. Pedig nyilvánvaló, hogy az új demokratikus államiság megteremtésének fontos alappillére volt a közigazgatás megszervezése. A fiatalabbak, sőt a középkorúak többsége keveset tud arról, hogy nem az 1950-ben létrehozott tanácsi rendszerrel kezdődött

az új, szabad, demokratikus Magyarország megújhodott közigazgatási rendszerének kialakulása. Korom Mihály könyve bemutatja azt az átmenetet is, amikor a régi közigazgatás *már* nem működött, a kialakuló, új közigazgatás pedig *még* nem tudott minden tekintetben szakszerűen működni.

Az ország felszabadulásával párhuzamosan a régi államapparátus összeomlott, felbomlott. Ahogy a harcoló front előrehaladt, a fölszabadult nép magához ragadta a kezdeményezést, létrehozta a népi önkormányzati szerveket, a népi, nemzeti bizottságokat és megkezdődött a magyar demokratikus erők szerveződése.

A Kossuth Könyvkiadó gondozásában útjára indított *Négy évtized* című új történelmi sorozat köteteiből a propagandisták gazdag tényanyagot ismerhetnek meg miután sok hasznos adatot, megalapozott érveket meríthetnek a felszabadult, szocialista Magyarország történetéről. Ezeket jól tudják gyümölcsöztetni munkájukban, előadásaikban.

GERGELY JENŐ

„Tyúkok"
Novák Edit (10 éves), gencsapáti általános iskola

A MAGYAR FRONT DOKUMENTUMKÖTETRŐL

A demokratikus népi Magyarország megszületésének közvetlen előzményét képező politikai összefogás: a *Magyar Front* dokumentumainak gyűjteményét megjelentette a Kossuth Könyvkiadó. A dokumentumok figyelmes olvasása számos olyan kérdésre ad feleletet, amely meglehetősen félreértelmezett megvilágítást kapott az utóbbi idők egyes történelmi munkáiban és több visszaemlékező írásban. Így többek között arra is, hogy *mire is vezethetők vissza a tényleges okok, hogy annyi határozott és céltudatos kísérlet után hazánkban késett a demokratikus antifasiszta erőfeszítések összehangolása, hatékony összefogása?* A valóságban kiket is terhel a felelősség a háborúból való kiválás elhúzódásáért, kudarcaiért, mi gyengítette a magyarországi ellenállás erőteljesebb kibontakozását? Megfelelnek-e az igazságnak az olyan történelmi értékelések, miszerint a kommunisták szűkkeblűsége, hibás helyzet- és feladatfelmérései nehezítették volna Magyarország sikeres kiválását a második világháborúban igazságtalan ügyért harcolók frontjából, vagy ők akadályozták volna az ország jövője feltételeinek jobb biztosítását?

A dokumentumok Magyarország hadbalépésétől, Jugoszlávia 1941 áprilisában történt megtámadásától követik nyomon a hazafias erők küzdelmét. A gyűjtemény *első fejezete* azoknak a történéseknek a legfontosabb dokumentumait foglalja össze, amelyek megelőzték a Magyar Front megalakulását.

A *magyarországi népfront létrehozásáért* folyó erőfeszítések messzibb időkre nyúlnak vissza. A fasizmus nemzetközi és hazai előretörése a harmincas évek második felétől arra késztette a *kommunisták vezetésével a haladó hazafias erőket,* hogy a demokratikus jogok védelméért és kiterjesztéséért folytatott küzdelmüket szorosan összekapcsolják a háborús agresszió elhárítása, az ország függetlensége megőrzése ügyével, s az összes számbajöhető szövetséges tömörítésével. Szót emel-

tek a háborús előkészületek, a tengelyhatalmakra orientálódó, katasztrófába vezető külpolitika ellen, újra és újra rámutattak az erre alapozott „területgyarapítások" kalandorságaira, várható súlyos következményeire, szembeszálltak a nemzetiségek üldözéseivel, az egymást követő „zsidótörvények" embertelenségeivel.

A háborúba lépést követően *az illegalitásban harcoló kommunista párt* központi bizottságának az ország politikai és közéleti vezetőihez intézett levelében nyomban kinyilvánította együttműködési készségét mindazon osztályokkal és körökkel pártállásra való tekintet nélkül, amelyek hajlandónak mutatkoznak az ország szabadságának és függetlenségének védelmére: „A KMP Központi Bizottsága reméli, hogy a polgárság vezető politikusai és a kormány felelős férfiai felülemelkednek az osztálykorlátokon és a politikai előítéleteken... Az összes osztályoknak és a pártoknak az együttműködése a végveszély elhárítására a nemzetet legválságosabb óráin segítheti át." (39. o.)

Ismeretes, hogy az uralkodó körök hogyan reagáltak a kommunistáknak erre, s a későbbiek során újra és újra megismétlődő együttműködési törekvéseire. A kommunisták és a velük együtt haladók üldözésével, internálásával, bebörtönzésével, vezetőik kivégzésével, büntetőszázadok, „mozgó vesztőhelyek" felállításával, s nem kevésbé a *Történelmi Emlékbizottságban* testet öltő népfrontszervezkedés bomlasztásával, az ellenállási mozgalmat megosztó, irreális számvetésen alapuló és szemfényvesztő „kivárási politika", a „hintapolitika" alkalmazásával. A *Békepárt* időben figyelmeztetett például *1943 őszi elemzésében* ennek a politikának a súlyos következményeire: „a reakció maga tiporja el erőszakkal azokat az erőket, amelyek felkészíteni, mozgósítani akarják a nemzetet az ország védelmére... az Egyesült Nemzeteknek mindjobban előrenyomuló és az ország határai felé közeledő haderői választ elé állítanak bennünket: ... nem lehet kétséges, hogy a különbéke nemcsak a távoli jövő, az ország jövő sorsa szempontjából jelent egyedül lehetséges kiutat a katasztrófából, de közvetlen kockázatai és veszélyei tekintetében is elő-

nyösebb Hitler háborújának a továbbfolytatásánál." (139—140. o.)

Olyan tekintélyes polgári politikus hazafi, mint *Bajcsy-Zsilinszky Endre* Kállay Miklós miniszterelnöknek átadott *memorandumában* — helyzetértékeléseinek és feladatkijelöléseinek erősen bírálható ellentmondásosságai ellenére is — végső soron így ítélte meg a körülményeket: „Magyarországnak minden politikai, jogi igazságával és katonai erejével szembe kell szállnia nem egy esetleges német megszállás kísérletével, hanem még egy német katonai átvonulással is." (118. o.)

Horthy—Kállay nem ezt az utat járta, a tömegektől és a Szovjetuniótól rettegve csődhöz vezetett kétszínű politikája nem készítette fel az országot az 1944. március 19-i megszállás kivédésére. Hogy ez így történhetett — a tényeket valósághűen elemezve, az eseményeket szinte előrelátva — joggal állapította meg kritikailag a *Békepárt 1944. januári emlékirata:* ebben része volt a megkötött kisgazda-szociáldemokrata szövetség és más polgári ellenzéki csoportok ingadozásának is, mivel „elmulasztotta a tömegek nagyobb arányú mozgósítását, az együttműködés elmélyítését és kiszélesítését, s fölösleges engedményeket tett a kormánynak lényeges kérdésekben." (118. o.)

■■■

A gyűjteményes kötet *második fejezete* a Magyar Front megalakításának és tevékenységének legfontosabb dokumentumait foglalja magába. Az ország megszállása után a Békepárt vezetői csakhamar érintkezésbe léptek az illegalitásba ment baloldali szociáldemokrata vezetőkkel, majd utat találtak a Kisgazdapárt vezetőihez is, valamint más hazafias csoportosulásokhoz, s 1944 májusában megalakították a nemzeti ellenállás politikai szövetségét. A *Magyar Frontba tömörült demokratikus pártok kiáltványa* aláhúzta: „Életünk és szabadságunk, nemzetünk léte, eljövendő magyar nemzedékek sorsa van kockára vetve... Nem nézhetjük tétlenül, ölbe tett kézzel, hogy sodor bennünket végső romlásba néhány elvakult kalandor és megvásárolt re-

negát. Nem tűrhetjük, hogy Magyarország az eljövendő béketárgyalásokon a népek szégyenpadjára kerüljön és a nemzetet új még rosszabb Trianon sújtsa ... A Magyar Front *programja:* a német hódítók és cinkosaik kiverése, béke a szövetségesekkel, s a minden ízében demokratikus, szabad Magyarország alapjainak lerakása." (190—193. o.)

A Magyar Front kiáltványa, a társadalom különféle rétegeihez szóló felhívásai külön-külön is szólottak a munkások, parasztok, polgárok, értelmiségiek, a katonák és a tisztek, az ifjúság, a történelmi egyházak, a nemzetiségek, a zsidóság érdekeiről, segítésükről, s sajátos hozzájárulási tennivalóikról, harci módszereikről az ellenállásban. A harcnak nem csupán *egy* formájára összpontosítottak: nem csupán a helyén maradt kormányzótól, s a megbízhatatlanságát már számos esetben bebizonyító államhivatali és katonai tisztikartól várták a fasiszta háborúból való „kiugrást", de nem is zárták ki — amint azt a Horthynak átadott memorandumok, a vele és megbízottaival való későbbi tárgyalások cáfolhatatlanul tanúsítják — a vezető rétegekkel való együttműködés megragadásának lehetőségeit.

A Kommunista Párt tudatában volt annak: „Amikor már Európának összes népei fegyveres harcban állnak a németekkel, *nálunk is a nemzeti felszabadító harcnak be kell hatolnia a tömegekbe, arccal a tömegek felé kell fordulnia, a szervezett tömegakciók és tömegharc útját kell lépnie* ... Finnországban és Bulgáriában is a tömegek nyomása kényszerítette rá a vezető köröket a béke útjára ... Csak a szervezett tömegharc fordítja szembe az országot Hitlerrel, és mentheti meg az utolsó pillanatban a katasztrófától. Csak ez kényszerítheti az uralkodó köröket arra, hogy eddigi politikájukkal szakítva kövessék *Badoglio, Mihály király, Mannerheim* és a *bolgár kormány példáját*, és rálépjenek a béke, valamint a Szovjetunióval való megegyezés útjára." (228. o.)

A Magyar Front erőiből, a kommunistákból nem hiányzott a készség messzemenően segíteni Horthynak a Hitler oldaláról való leválásban. A Szovjetuniótól és a magyar nép demokratikus erőitől való

félelmében azonban a Horthy köré csoportosult „kiugrási iroda" úgy hajtotta végre akcióit, hogy próbálkozásait a nyilasoknak német hadi segédlettel sikerült azonnal meghiúsítani. Amint azt a *kommunista párt nyílt levele* megállapította: „A Magyar Front és a kommunista párt külön is, két ízben is leszögezte, hogy az ország kivezetése a háborúból nem lehet egyszerű rádiószózat kérdése. A német megszálló csapatok és az általuk felfegyverzett nyilas bandák puccskészülődései szükségessé teszik a fegyverszünet komoly és alapos előkészítését. Legelsősorban a honvédség átszervezését a nácibarát tisztek leváltásával a felelős helyekről, a honvédség tervszerű együttműködésének előkészítését a Vörös Hadsereggel, végül a munkásság és a demokratikus erők felfegyverzését..." Horthyék a honvédség átszervezésének mellőzésével és a magyar demokratikus erők kikapcsolásával akarták végrehajtani vállalkozásukat. Ez okozta próbálkozásuknak szánalmas összeomlását. Ugyanakkor a kommunista párt vezetőségének nyílt levele őszintén rámutatott az érem másik oldalára is: „a magyar demokratikus szervezetek felelősségére, mulasztásaira és hibáira". (261—263. o.)

A kommunista párt sürgette e hibákból való következetes okulást: *„a magyar népnek nem várakoznia kell a Vörös Hadsereg felszabadítására, hanem az általános nemzeti ellenállással vállalnia kell a harcot a Vörös Hadsereg támogatására, országunk és népünk érdekében!"* (266. o.) Így került sor a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának és katonai vezérkarának megszervezésére, a Magyar Front demokratikus pártjai mellett a hadsereg magas rangú vezetőinek, további polgári csoportok, köztük a nácizmussal szembeforduló egyes horthysta erők bevonására is.

A kommunisták és a harcos, baloldali szociáldemokraták tudatában voltak annak, amint azt a megszállás idején aláírt közös megállapodásukban megfogalmazták: „A magyar nép harcának sikerét a békéért, s a háború gyors befejezésével az új demokratikus Magyarország kialakításáért. egyes-egyedül a munkásosztály harcos, forradalmi egyége, határozottsága és vezetése biztosíthatja...

mindkét párt végcélja a szocializmus megvalósítása Magyarországon. Magyarország jelenlegi történelmi adottságaiban ezt a célt a magyar munkásosztály s a magyar dolgozó társadalom a háború azonnali befejezésén és egy független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtésén keresztül érheti el." (249. o.) A nemzeti ellenállás fontos érdeke volt, hogy a felszabadító harcban fokozottabb mértékben valósuljon meg a szakszervezetek bekapcsolódása, s a szociáldemokrata és kommunista fiatalok egységes fellépése. Sajnálatosan nemcsak egyes szociáldemokrata vezetők, de a szakszervezetek felelős irányítói is elhárították e történelmi jelentőségű igények teljesítését, s a *Parasztszövetség* szabadon levő, intézkedni képes illetékes vezetői is elutasították a nemzeti ellenállásban való aktív részvételt. Így ezeken a területeken csak részlegesen, „alulról" valósulhatott meg a szervezett és öntudatosabb munkások és parasztok mozgósítása az ellenállásra.

Elhallgathatatlan történelmi tény, hogy a magyar ellenállás viszonylagos gyengeségének egyik fontos okát képezte a *„kivárás"*, a *„Szovjetunióval való összefogástól való tartózkodás"* magatartása. Erről az egyik — nem marxista alapállású — illegális lap így írt: „Vannak olyanok, akik az úgynevezett »kizárólagos angolszász orientáció« hívei. Ezek a Szovjetunió nélkül szeretnének fegyverszünetet kötni és arra várnak, hogy az olaszországi szövetséges seregek jussanak el határainkra. Eltekintve ennek katonai lehetetlenségétől, ezek figyelmen kívül hagyják a szövetségesek politikájának félreérthetetlen vonalvezetését, amely nem engedi meg, hogy kötendő megállapodások az Egyesült Nemzetek főhatalmai közül akárcsak egynek is kizárásával jöjjenek létre." (242. o.) A nemzeti felszabadító harc összefogásának hívei azonban eljutottak annak a felismerésnek a szükségességéig, hogy a Magyar Front és a Felszabadító Bizottság részéről „mielőbb szoros kapcsolat és együttműködés létesülhessen a Szovjetunióval és a szovjetorosz hadsereggel és így a magyar felkelő erők minél eredményesebben vehessék ki részüket hazánk felszabadításából." (293. o.)

Nemzeti sorsunk súlyos kára, hogy a *Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága* politikai és katonai vezérkarának jó részét elfogták, irányítói közül többeket megöltek, elhurcoltak, s általános nemzeti fegyveres felkelés nem bontakozhatott ki hazánkban. Az ellenállás lényegében kis csoportokat mozgató *partizánakciókra és tömeges szabotázs-megmozdulásokra* korlátozódott. A felszabadult magyar területeken azonban a Magyar Frontba tömörült demokratikus pártok, a szervezett munkásság és a dolgozó tömegek tevékenységét közvetlenül tovább folytatta a *Magyar Nemzeti Függetlenségi Front* politikai szövetsége, amelynek szervezete és programja lett a legfőbb alapja Magyarország új államisága, hazánk történelme új szakasza megteremtésének, 1944 decemberében az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrehozásának.

SZÉCHY ANDRÁS

E SZÁMUNK SZERZŐI

MAROS DENES újságíró, a Népszabadság helyettes rovatvezetője

GALIK MIHÁLY újságíró, a Magyar Rádió rovatvezetője

MESTER ÁKOS újságíró, a 168 óra felelős szerkesztője, Magyar Rádió

BERECZ JÁNOS, a történelemtudomány kandidátusa, a Népszabadság főszerkesztője

KEMÉNY LÁSZLÓ, a filozófiatudomány kandidátusa, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának alosztályvezetője

KONCZ JÁNOS, az MSZMP Csongrád megyei Bizottságának titkára

BOTOS JÁNOS, az MSZMP KB Párttörténeti Intézet tudományos munkatársa

SZABÓ MIKLÓS, a hadtudomány kandidátusa, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia

KÖNYA LAJOS, az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnökhelyettese

KÖRMENDY ISTVÁN, a Külügyminisztérium munkatársa, a stockholmi konferencián részt vevő magyar küldöttség helyettes vezetője

SIMÓ ENDRE, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa

JÓZSA ANTAL, a történelemtudomány kandidátusa, Hadtörténeti Intézet

SIMAI MIHÁLY akadémikus, az MTA Világgazdasági Kutató Intézet igazgatóhelyettese

IMRE MIKLÓS, az MSZMP Veszprém megyei Bizottságának titkára

MILEI LAJOS, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa

BOZÓ GYULA, az MSZMP Nógrád megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóság tanszékvezetője

KOMORNIK FERENC újságíró, az Esti Hírlap főszerkesztő-helyettese

HAJDÚ ANDRÁS, a Magyar Külügyi Intézet tudományos munkatársa

STOKESNÉ KALMÁR ANNAMÁRIA, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa

RÁKOS IMRE, a Pártélet rovatvezetője

GERGELY JENŐ, a történelemtudomány kandidátusa, egyetemi docens, ELTE

SZÉCHY ANDRÁS, az MSZMP KB Párttörténeti Intézet tudományos munkatársa